

GÁLL ISTVÁN

A NAPIMÁDÓ

Nyöszörgésre riadt fel. De még mielőtt felébredt volna, egy meleg hullám viasszasodorta az álomba.

Aztán ismét felriadt, megint nyöszörgésre. Mennyit aludt közben? Perceket vagy órákat? Talán semennyit se, talán még az előbbi meleg hullám húzza-sodorja magával lefelé az álom öntudatlanságába, és mintha feneketlen mélyre süllyedne, újra elengedte magát... Már megint majdnem elnyelte a kábultság, amikor finom, halk ropogást és csikorgást hallott (túl ismerős hang ez, gyűlöli!), és ettől dühös lett, előbb lett dühös, mintsem felébredt volna - pedig az álma mindig azonnal elszáll, ha felesége alvás közben a fogát csikorgatja.

Kinyúlt, felkattintotta a falikart. A sarokrekamié másik szárnyán feküdt Juli, a párnájuk összeért, s ahogy föléje hajolt, megcsapta a hajszesz, a lehelet és a paplan melegébe befűledt test párája. Megrázta.

- Hömmö-mimmö-mööö... - nyöszörgött az asszony. A fejét simogatta: rövidre vágott haja nedves volt, agyonizzadta magát félelmében.

- Juli, ébredj!

- Hömmö-mimiabaj...

- Te kérded?

- Jaaa, álmodtam. - Szemhéja lassan felnyílt, s a szeme homályos volt, mintha víz alól nézne ki. Elfordult a lámpafénytől, a paplan és a párna közé veszve dűnnyögte: - Oltsd el, és bújj ide!

Felnyúlt a falikarhoz, aztán a sötétben félrehajította a takarót.

- Hát jössz? - ébredt fel Juli. - Tényleg jössz?!

- Csak hogy elaludj. Egy óra. Aludj!

- Így jó - bújt hozzá az asszony. - Így finom - fúrta át karját a válla alatt. - Most jó nekem, nagyon jó - s a hangjában annyi öröm volt, hogy az éjszakai álom reményt veszítve tűnt el mellőlük. - Várj, hadd bújjak ide - és fészkelődött, mocorgott, testének minden porcikája örült. - Te kedves - súgta az ágynemű közül.

- Aludj!

- Majd bolond leszek, hogy álmodjam? - feleselt a paplan alól. - Nem akarok aludni.

- Aludj! - ismételte, és mereven feküdt a ráfonódó test kényelmetlenségében. Egy meleg talp végigcsúszott a lábán, felgyűrve a pizsamanadrágja szarát, de ő nem mozdult. Nézte a sötétet. Tegnap hajnalban is így nézte, tegnapelőtt is. Holnap megint fáradt lesz, ásítani fog. A munkának löttek. Ingerültség remegett a gyomrában. Tudta, hogy nem kéne megkérdezni, hiszen előre ismeri a választ, tudta, hogy nem érdemes megkérdezni, beszélgetés helyett aludniuk kellene, tudta, hogy nem szabadna rákérdezni, hadd felejtse el Juli az álmát, mégis megkérdezte: - Megint azt álmodtad?

Juli nem mozdult, talán elaludt. Vagy ő is arra gondol, hogy ezt nem kellett volna megkérdezni...? Nem, nem. Csak az álomra kellene visszaemlékeznie, és inkább alvást tettet. Vagy talán mégis elaludt?

És akkor megérezte, hogy szorosan bújik hozzá az asszony, fejét a melléhez szorítja.

- Megint azt álmodtam - hallotta hangját a takaró alól. - Néha hónapokig semmi, aztán újra jön.

- Tegnap is.

- Igen, tegnap is, tegnapelőtt is, és...

- Az a rohadt film! - vágta rá ingerülten, mintha igazából nem is önmagára haragudna a kérdeztetésért. - Az a rohadt film, amit pénteken láttunk.

- Olyan ártatlan címe volt.

- Mert nekünk minden rohadt filmet meg kell néznünk!

- Ha előre tudtam volna...

- Ezerszer megfogadtuk, hogy nem nézel meg háborús filmet. Miért nem mentünk ki a moziból?

- Azt kellett volna tennünk.

- Azt hát.

- Igazad van, igazad van.

Milyen tárgyilagos - gondolta a feleségéről. Éjszaka van, virrasztanak, és ő tárgyilagos. Ismeri ezt a visszafogott, nyugalmat erőltető torokhangját, és ideges lesz tőle. Ha sírna, az más lenne. Ha panaszkodna, sajnálni lehetne: csak sajnálni. Vagy szidni. Veszekedni vele. De így mit tehet? Talán ezért is kellett rákérdezni az álmára, mert dühíti a saját tehetetlensége. Pedig nem szabad bántani. Nem akarja bántani.

- Aludj! - sóhajtotta. - Éjszaka van.

- Hogyne! Hogy megint álmodjam?

Hát akkor ne aludj! - de ezt nem lehet neki odavágni. Kegyetlen lenne. Feküdt hát mozdulatlanul, és nézte a sötétet. Holnap fáradt lesz. Ásítózni fog. A munkájának is fuccs. A gyomra máris összerándult; föl kellene kelni, tejet inni.

- Megnézem, hány óra.

- Az előbb nézted. Egy óra. Ne gyújtogasd a villanyt, ne, ne!

- Az téged nem zavarhat, a paplan alatt vagy! - csattant föl, aztán mégse mozdult, bámulta a sötétet.

És akkor a paplan alól, alig érthetően, azt mondta Juli:

- Németek kutyákkal.

- Tessék?

Miért kérdezem meg?! Ismerem, évek óta ismerem ezt, ismerem az álmait.

- Ezt álmodtam - dugta ki a paplan alól Juli a fejét; éjszaka még idegesítőbb a visszafogott, nyugodt torokhangja. - Ma ezt álmodtam.

- Mindig ezt álmodod.

- El akarok futni, de utolérnek.

- Ilyet mindenki álmodik.

- Németekkel?
- Nem. De nem is az a fontos.
- Hanem?
- Hát - csak az, hogy - hogy menekülni akar, és...
- De énvelem ilyen igazából nem is történt. Csak álmodom. Mindig ezt álmodom.
- Egyszer majd elmúlik.
- Néha hónapokig semmi, aztán újrakezdődik, minden éjszaka, mindig csak ez - már utálok aludni, húsz éve utálok aludni.
- Megértem.
- Dehogy. - Juli hangja megkeményedett. - Te nem tudsz erről semmit.
- Már sokszor elmondtad.
- Mégse érted.
- Vigyázni kellene magadra.
- Vigyázok.
- Még jobban vigyázni! Semmi izgalom, semmi túlterhelés, azt mondta az orvos.
- Ez mind csak olyan mellébeszélés!
- Hónapokig akarod megint az ágyat nyomni?
- Dehogy akarom! Hogy kérdezhetsz ilyet?
- Akkor nem mellébeszélés. És vettél be este Andaxint? Nem. Ugye, nem?
- És ha vettem volna?
- Neked hiába beszél az ember. Az orvos felírja, de te nem szeded. - Ebbe szívesen lovalta bele magát. Pirula, pohár víz, lenyelni: ez igen, bár mindenre lenne gyógyszer. - Ezután esténként ellenőrizni fogom. Nem rontod el az éjszakámat. - És gyorsan, még dühösebben hozzátette: - Az éjszakádat! Mi haszna, hogy az orvos felírja, ha te juszt se szeded?
- Szedni fogom. Igazad van. Hátha használna. - A nyugodt torokhang szinte megállt a sötétben. Tárgyilagos (gondolta a feleségéről), önmagával szemben is tárgyilagos. De Juli hirtelen dobott egyet magán, hogy egész testtel bújhasson hozzá, arcát a melléhez szorította, s a pizsama vásznába, a húsába mondta, szinte a testébe préselte bele az alig érthető szavakat: - De most nemcsak ez a baj.
- Hát mi?
- Az - azt nem is tudom...
- Te mindig tudod az ilyesmit.

Juli feje, mint a kő nyomta a mellét. Talán azt válaszolta: „mostnemtudom”. Nem lehetett érteni.

Kedve lett volna ráfordulni: halljuk, mi a baj! De nem szólt. Mégse szólt egy szót se. Túl váratlan volt Juli motyogása: „mostnemtudom”, ez a furcsa tagadás, ami várta, követelte a kérdezőtetést, és máris vallomással volt teli.

Hová lett a visszafogott és nyugodt torokhang? Arra haragudni tudott volna.

Mereven feküdt, óvatosan lélegzett. Nézte a sötétet. Tegnap is így nézte, tegnapelőtt is. Az asszony teste hozzá feszült, kényelmetlenül kemény volt, és meleg, tüzelő meleg.

Az ilyen éjszaka után egész nap csak kókadozik az ember. Fáj a feje, s a szemgolyója duzzadtan feszül. Nem lehet úgy dolgozni. Már megint remeg a gyomra az idegességtől. Tegyen úgy, mintha aludna? Tudta, hogy kérdezni kéne, tudta, hogy Juli várja a kérdezgetést, tudta, hogy nem szabadna hallgatni, alvást tettetni, és mégse jött ki a száján a kérdés, hogy „mi a baj?”...

Juli sokáig nem mozdult; aztán a teste lassan elernyed, már nem feszült rá, kicsit arrébb fészkelődött, halkán nyögött, és egyenletesen szuszogni kezdett.

Úgy tesz, mintha aludna, ne kelljen azt hinnem, hogy a kérdezgetést várja - gondolta, és ingerülten dobott egyet magán, lejjebb rúgva a paplant, mert kiverte a veríték.

... Mindegy, most már mindegy; elmúlt a pillanat, amikor kérdezgetnem kellett volna, aludni akarok; holnap munka és ásítózás, este ellenőrzöm majd, hogy bevegye az Andaxint, most aludni kell, valami másra gondolni, nem mindig a gondokra, a mérgeledésekre, nem, erre nem szabad, Juli mindjárt megérezte, hogy nem akarom kérdezgetni, de ha nem alszom ki a nyolc órát, nem vagyok ember napközben, ő akár le se feküdjön, meg se látszik rajta, mintha vasból lenne, pedig az a két trombózis nem múlhatott el nyomtalanul, csak erre nem szabad gondolni, mert akkor sose alszom el, kedves tőle, hogy alvást tettet, pedig hallgattam, amikor kérdezgetnem kellett volna, persze, ő ilyenkor is szívesen beszélne, mesélne, de én fáradt vagyok, fáradt leszek, és aludni akarok, aludni, valami kellemesre kellene gondolni, nem a holnapi munkára, a fáradtságra, a fejfájásra, hanem valami egészen másra, egy ismeretlen, szép nőre, a lábára, a combjára, a ringatózására, az ilyesmitől mindig megnyugszom, és végre aludni fogok, csak ne lenne fülledt meleg, mindegy, ez ilyen rohadt éjszaka...

Kicsit arrébb fészkelődött, halkán nyögött, és egyenletesen szuszogni kezdett.

Szeretett volna elaludni, ha biztosan tudhatta volna, hogy nem fog álmodni. Hátha sikerül... Robi is elaludt, már azt se értette meg, hogy tulajdonképpen el akarta neki mondani, igazán el akarta mondani, mi a baja, miért olyan nyugtalan; de Robi csak úgy félálomban motyogta: „Te mindig tudod az ilyesmit”, és már aludt is, amikor épp elkezdte volna, hogy mi van Gyurival... Holnap elmondja, mindjárt reggel elmondja, nem bírja tovább a titkolódzást... Tegnap még azt hitte, tartani tudja magában: a telefonhír után, amíg a meglepetés frissen fájt, mint egy vágás a testen, úgy érezte, rejtegetni kell ezt a fájdalmat, erős lesz, és nem beszél róla... Hiszen rossz lenne, nagyon rossz, kibírhatatlan lenne, ha Robi még örülne is annak, ami történt, igaz, kicsit örülni is lehet, de csakis Gyuri miatt: hátha ott kint boldogul. Hátha... Miért gondolja, hogy hátha? Nem bízik benne, ott is eltolja az életét... Furcsa érzés tudni, hogy Gyuri nincs többé: meg kell szokni a gondolatot... Beszélni akar vele, nem beszélhet, látni akarja, nem láthatja... Mintha magas parton állna, a víz odalent fekete massa, és Gyuri egyre messzebb, egyre beljebb tűnik el előle... Hová megy? Mihez kezd idegenben? Hol fog lakni? Kap állást? Megszokj az ottani életet? Sikerül boldogulnia? Elvesz valakit? Hozzámegy valaki? Mi lesz belőle: angol, francia, svéd? Vagy azért magyar marad? Vagy az se?... A szorongás, hogy ennek így kellett-e történnie? - vagy minden másként történt volna, ha nem válnak el, ez a szorongás, ez a bizonytalan önvád, ez csak rá tartozik, nem szabadna erről Robival beszélni - de alig várja a reggelt, hogy elmondja... Pedig őrizni kellene a fájdalmat, dédelgetni, legalább néhány napig rejtegetni a titkot, egyedül maradni vele, ez még utoljára összekötné Gyurival, ennyivel tartozik is neki, így gyászolhatná meg őt - de már tegnap, a telefonhír után majdnem elmondta Robinak... És mert hallgatott, rosszul aludt, és jött az álom, az örökké visszatérő rossz álma: németek, kutyákkal... Mintha a szervezetének semmi fantáziája nem lenne, mindig

ezt álmodja, ha nyugtalan; vizsgák előtt, hivatali botrányok után, ha Robival összekaptak, vagy ha Gyuri felhívta, és gonoszkodott, mert szégyellt könyörögni egy találkozásért, s össze kellett veszni vele, mert tényleg látni se akarta - most már nem is fogja látni, soha többé... Jó lenne elaludni, és nem álmodni semmit, németeket se, kutyákat se, betegséget se, Gyurit se, semmit, semmit... Ha most azonnal elmondhatta volna, megnyugodna... De Robi nem értette meg... Álmos volt, ilyenkor ingerült, és ha újra felébresztené, mérgében talán azt mondaná, hogy gebedt volna meg a Gyurid, akkor végre nyugtunk lenne tőle, vagy valami ilyesmit... Holnap, mindjárt reggel, holnap mindent elmond... Robi mit szól majd hozzá? Ha nem lesz túl fáradt, biztosan sajnálni fogja Gyurit... Ha nem is mutatta, azért mindig érdekelte, hogy mit csinál, miből él, fordítást próbált szerezni neki... Talán meg is ismerkedtek volna, ha a két bolondot (minden férfi hisztérikus bolond) össze merte volna engedni - de idegennel szemben, pláne ilyen idegennel, olyan gúnyosak és nagyképűek szegények, akár a kamaszok... Most már nem fogják bántani egymást, mert nem ismerkednek meg... Pedig jó lenne, évek múlva is jó lenne Gyuriról beszélgetni. Vasárnap délután, amikor csend és béke van, s annyira jól érzi magát az ember a semmittevésben, újságolvasás közben hirtelen megkérdezné: vajon mit csinál Gyuri?... De Robi nem ismeri, nincs mit beszélni róla, holnap megmondja, hogy elment, Robi hümmögni fog, talán kérdezősködik kicsit, és ez az utolsó alkalom, hogy szóba hozhatta őt; ha később még emlegetné, Robi idegesen feláll majd, és kimegy a szobából - aztán idő múltával azt is elfelejti, hogy Gyuri a férje volt, és ha beszéd közben kicsúszik a neve a száján, Robi ránéz, és megkérdezi: ki az?... A hosszú betegség alatt Robi nem akart beszélgetni a munkájáról. Ne gondolj rá, mondta, megvan az a nyüves hivatal nélküled is, ha felizgatod magad, sose gyógyulsz meg... És a trombózis harmadik hónapjában újra és újra azt álmodta, hogy Vali, a kis gépíró, aki mellette oldalvást ül az alacsony gépasztalnál, ujjaival belebök a billentyűk közé, gyerekarca durcás, és csak a vállát vonogatja, hiába szól rá, hogy engedje már be a következő ügyfelet; hívd be magad, mondja, de Valikám, könyörög neki, én nem mehetek, tudod, a trombózis, az orvos megparancsolta, hogy ne mozgassam az alsótestemet! - akkor dögöljenek meg az ügyfelek, mondja Vali, jögi tanácsért forduljanak a hóhérhoz; keresztbevetett, vékonyka lábát idegesen meglóbálja, mintha őt is ki akarná rúgni a szobából, és ezt néznie kell, tehetetlenül nézni, mert nem mozdulhat, de nem is tud mozdulni, derékig betonba ágyazva ül ott... Különben is, böki oda Vali foghegyről, itt vannak a nyavalyás ügyfeleid, nem látod? - itt vannak bent, minden szék foglalt, itt vannak a tanúk, az alperesek és felperesek, tele vagyunk velük, és a folyosón is várnak, hallod a kutyaugatást?... Hallotta. És az ügyfelek, akik ott ültek előtte a rozzant, barna székeken, és ott álltak a fálnál és mellette, mögötte, az oldalánál is, ott álltak körülötte közelnyomulva és türelmetlenkedve, egymást bökdösték, és morogtak: micsoda disznóság, kutyával ide nem lehet bejönni, doktornő, menjen, és dobja ki... De ő ijedten suttogetta: nem, nem tudok megmozdulni - ne engedjék ide a németeket - harmadik hónapja fekszem trombózissal a combnyakban, és ha a vérrög nem oldódik fel, azt mondta az orvos, vége - becsúszik a hasüregbe, az isten se tud már segíteni, jönnek a kutyákkal... Már aludna, régen aludna, ha mindent elmondhatott volna Robinak; de éjszaka mindig dühös, s különben is, néha olyan nehéz beszélgetni vele, a szemén látja, hogy gondolatban messze jár... Mire gondol ilyenkor? Hiába kérdezi tőle, elüti, mosolyog, semmi, Kiscica, nem fontos, már nem is tudom... Jó lenne belelátni a fejébe, bemászni a fejébe, és mint egy lezárt raktárban, ide-oda lödörögni a gondolatai között... Milyen furcsa is ez: mintha egy másik világ lenne ott a fejünkben... Gyuri is már csak ott él, mostantól fogva ott létezik, abban a másik világban, az emlékek között... Ha rágondol, maga előtt látja, olyan elevenen, mintha valóságosan látná: a felsőteste kissé hátraesik, mert egy széken előrecsúszva ül, a lába keresztben, s hosszú lábszárát hintáztatja, megállás nélkül hintáztatja, a lábfejét még külön is rázogatja, idegesen - a kezével se tud mit csinálni, karba ölti, de szinte egymásba gyúrná a karjait, és a két tenyerét a hóna alatt egészen a háta közepéig hátradugja: túl hosszú a karja, a

lába, állandóan hajtogatni, rázogatni, rakosgatni kell, hogy el lehessen viselni ennyi felesleges végtagot... Nincs róla emlékképe, amelyiken ne mozogna... Még a bíróság előtt is, ítélet-hirdetés alatt, a nadrágját kaparászta, és a bővé vált nadrágszárbán rázta a lábát... Nem lehetett a bíróra figyelni, a kopogó szavakra, egyre csak Gyurit leste hátulról, a padsorokból... Rettegetesen sajnálta, hogy semmit se tehet érte, igazából már a felesége se volt, csak könyörgésre engedték be a terembe - de akkor újra vállalta volna őt, talán az esküvőn se érezte ilyen szorongató biztonsággal, hogy a férje az a férfi... A nyakába szeretett volna csimpaszkodni, ráfonódni, hogy megállítsa testének ezt az ideges remegését... A sok értetlenség és harag szétfoszlott, amiért baja volt miatta, mert beidézték, bevitték, faggatták, kérdezték, hogy mit tud Gyuriról, és nem hitték el, hogy semmit se tud, nem is tudhat, nem éltek együtt egy év óta, már a válókeresetet is beadták október előtt, de ez mind nem számított... A cellatársaknak ezerszer elmagyarázta, hogy közöttük egyedül ő nem szabadsághős, nem mártír, dehogy! - tévedésből hozták csak be, a férjéről pedig nincs mit vallania, mert amíg lőttek az utcákon, nem látták egymást, nem is gondolt rá, anya betegségével volt elfoglalva, és orvost hajkurászott a megbolondult városban - ehelyett a bírósági teremben csak azt érezte biztosan, hogy ha nem is a felesége, az övé még, és mindent megtenne érte, csak ne kellene már tovább néznie, ahogy sovány teste idegesen remeg a ruha alatt... Aztán a fegyőr megmarkolta Gyuri karját, fordított rajta egyet, és elvezette... Ment utána, és az ítéletet csak kint a folyosón értette meg, s belekábult: nyolc év azokért a vacak röplapokért...? És ha férfi bíró előtt áll, öreg bíró előtt, mint akkor Gyuri, mai napig megizzad, hátha tizenkét év után is számon kérhetnek rajta valamit... És Löw bíró, az édes cinege-oroszlán nem is sejti, miért rezzen össze, ha tárgyalások után odainti, hogy nem elfogultság ez, nem tisztelet, pedig az is lehetne, mert amíg nem kerültek össze, rémes híreket hallott, hogy az öreg mennyire utálja a fiatal jogászokat, és főleg a nőket, és bolondot csinál belőlük, és ordít velük a pulpitusról, és az első pernél rettegvé figyelte a cinegetestű, fehér sörényes öreg gyanakvó tekintetét, a rángást a szájszögletében, az undort az arcán, ha neki kellett szót adnia - de a tárgyalás végén morcosan magához intette, csontos, hideg ujjai közé vette a kezét, és gálánsan a kézfejére csókolott: kisasszony vagy asszonyom, hogyan szólítsam? - köszönöm kegyednek ezt a tárgyalást, mert eddig csak vádlottban találkoztam hivatását értő nővel... Azóta is attól fél, hogy egyszer nem beszélgetni inti magához tárgyalás után, hanem mert mindent tud... Az öreget akkortájt felfüggesztették, mert nem volt hajlandó politikai pereket vállalni, és azóta se kap mást, csak csipcsup kártérítési ügyeket, tartásdíjkeresetet, ilyesmit - van hát rá erkölcsi fedezete, hogy haragosan rázva oroszánfejét számon kérje, miért hagyta cserben Gyurit, amikor *azok* (biztosan így mondaná) bíróság elé állították... Mit tudna felelni? Hogy gondolt rá?... Három évig mindennap gondolt rá, amíg odabent volt, mindennap próbálta kitalálni, mit csinál - hogyan izeg-mozog, sétál fel és alá, a keze, a lába, az a rengeteg hosszú végtag hol fér el, mit kezd vele?... Legtöbbször egy szűk cellában, egyedül képzelte el Gyurit: fapriccsen fekszik, keze a mellén, ujjai a bordáin zongoráznak, és a lábfejét, a priccsen túllógó lábfejét idegesen rázogatja a levegőben... Valamikor kedvenc testhelyzete volt, hogy odahaza hanyatt feküdt a sezlonon, a kis táskagépét a hasára tette, mellette a műszaki könyv, amit az egyetemről fordításra kapott, fölemelte szeméhez a könyvet, elolvasott néhány sort az idegen szövegből, fölbámult a plafonra (a keskeny cselédszoba fehérre meszelt plafonjára), s aztán - anélkül, hogy a billentyűket látta volna - kopogni kezdett a gépen... Egyszer megzavarta: írás közben miért mozgatod a lábujjaidat? Mozgatom? - vetett rá futó pillantást, ahogy kizökkent a munkából. Előrehajolva átlesett a lapos írógép fölött, megnézte két harisnyás lábfejét, melyek túlnyúltak a heverőn, és visszajektette fejét a kispárnára: vegetatív reflex. Ha lenne még egy gépem, a lábamhoz rakhatnám, és mindjárt sokszorosíthatnám a fordítást. Az lenne a bót!... És gépiesen nyúlt a műszaki ábrákkal teleszórt könyvért, a feje fölé emelte, hogy újabb öt sort olvasson el belőle... Már csak ilyen emlékképek maradtak Gyuriról... Fekszik az öreg sezlon

kopott kék huzatán, az egykor sárga virágokon, a fejtámla fekete a zsírtól, lábtól koszos a huzat a cipőktől, a sezlön öble mélyen berogy a fekvő alatt, s örökké pattognak a törött rugók... Az egyetemen, a nagy előadóteremben, ahová belógott vele olykor, Gyuri elfekve ül a padban, két sorral előbbre nyújtja hosszú lábát, ott valaki a cipőjébe csípteti a kiolvasott újságot, Gyuri maga alá húzza, fölemeli, lopva szétteregeti a padon, s olvas, füttyül a profra... A Szamovárban, hajnali füstös sötétben, kimerülve a táncolástól, a zsíroskenyér-vacsora után lenyelt rumoktól, Gyuri hátradobja magát a széken, lába kinyúlik a szomszéd asztal alá, a pincéernő jövet-menet átlép rajta, pardon, mondja percenként, s nem haragszik, isten tudja, hogyan lehet, de soha nem haragszik, „pardon” mondja ezerszer, és rámosolyog, olyan megadó olvadékonysággal, ahogyan a nők Gyurira mosolyogni szoktak... Milyen elevenek ezek a képek... De egyszer majd merevedni kezdenek, megkopnak, akár egy régi film, a részletek homályba vesznek; talán csak a helyzetekre emlékszik majd vissza - Gyurira már nem... Hosszú lábára, hanyag heverészéseire, ide-oda dobált lábfejére, ölébe gyűrűt, keresztbetett, a hóna alá csapott kezére tud majd csak visszaemlékezni... Egy elintézetlen ügy lesz belőle, mint egy akta a hivatali íróasztal fiókjában... Elintézetlen ügy, amit se lezárni, se elfelejteni nem lehet, mert az ügyfél, meglépett, tanúvallomásra, beismerésre, ítéletre nem kötelezhető, füttyül a világra... Tulajdonképpen mindig is ezt szeretne volna Gyuri elérni: hogy ne ériék utol, senki ne szólhasson bele az életébe... És elment, nem látja többé... Hol hever most, hanyatt dobva magát valami rossz ágyon?... Egy szállodai szobában? Idegenek lakásában? Vagy átmenőszálláson, priccsen, mintha egy újabb börtönben lenne?... Mi van vele? Mi lesz vele? Ehhez talán nincs is köze már, mert semmin se tud változtatni... Leszakadt róla, engedte... Még gondol rá, szóba hozza... Holnap, holnapután... Aztán már beszélni se fog Gyuriról, mert nem lesz miért felemlgetni őt...

De néha rosszul alszik majd, Robi felrázza, és ő azt mondja: németeket álmodott, németeket kutyákkal...

- Robi, alszol?

Egy pillanatig nem felelt, nézte a sötétet, mint tegnap meg tegnapelőtt éjjel is; kedve lett volna horkolni, erőltetetten horkolni, hogy Juli értse meg, nem alszik ugyan, de szeretne.

- Alszol? - kérdezte megint az asszony, olyan lehelet suttogással és mégis türelmetlen reménykedéssel, hogy nem tudott haragudni rá. - Valami fontosat akarok mondani.

- Mondd!

- Hát nem alszol?

- De igen. Azért csak mondjad!

- Nem fordulnál meg? Ha átölelsz, és én befészkelődöm oda a Maci-melegbe, biztosan elaludnék, és nem álmodnék. Megfordulsz? - kérdezte még mindig suttogva; kérincselő kedveskedéssel az éjszaka tompa csendjében, és a hátán kaparászott.

- De akkor elalszol - kötötte ki fordulás közben.

- Így jó. Így nagyon jó nekem - örült Juli, és mocorgott, helyezkedett, pizsamás testének minden porcikája örült; ez a teljes öröm, ami a feje búbjától a lába ujjáig ott remeg benne, csak a gyerekekben van meg. - Így jó. Most biztosan elalszom.

Erre nem válaszolt neki semmit se, csak tartotta a karjában, várta, hogy elnyugodjon a mocorgása, hallgatta, ahogy egyre mélyebben lélegzik, remélte, hogy elalszik, és alszik békén, nem álmodik németekkel és kutyákkal.

A kutyák. Igen, kutyákra ő is emlékszik.

Szürke farkaskutyák, a gerincükön fekete csík fut végig, s a hasukon puha fehér a szőr.

A kifutóban gomolyognak egymás hegyén-hátán, aztán egyszeriben nekilódulnak, falkában körbe rohannak, csak az egybeolvadó fekete hátuk látszik, és a sok villanó, világos láb. Megtorpannak, feltorlódnak a testek, egymás nyaka felé kapnak, kurrogva, ugatás nélkül, a fehér fogak belemerülnek a bundákba, és amelyiknek sikerül lerázni a másikat, az rázogatja a fejét, és a nyakán nedves foltokban gubancos a szőr. Ez a játékuk. Mindenki csak játszani akarnak ezek a kutyák?

Magas drótkerítés választja el tőlük. Ha átdugja az ujját, rászól a katona. De addig is érzi a kutyák merev hátszőrét, olyan az, mint a drót; aztán visszahúzza a kezét, mert rászóltak.

A fiúk szerették a kutyákat. Minden délután - mert akkor már nem volt iskola, a telepen mindent lefoglaltak a németek szálláshelynek, kórháznak, raktárnak - felloholtak a hegy oldalába a kifutóhoz, bámulták az állatokat, háttérben a kátrányos bódékat, s szívták magukba a csípős vizeletszagot, amit a homok árasztott. A használaton kívül helyezett öreg kőbánya egyik karéjában volt a kutyatelep. A hegy oldalában, a barlangszerű furatokban, ahová csak meghajolva tudott belépni az őr, tartották a raktárt, az ólakat.

Miért engedték, hogy odajárjanak? Talán az a gondozó volt hanyag... De mindig ugyanaz a katona őrizte a kutyákat? Erre nem emlékszik... Talán egy és ugyanaz volt, s parancs ellen, a saját buta feje szerint cselekedett. Unta magát. Egész nap egyedül. Örült a kamaszoknak.

Lizi. A Friedmannék Lizije mindig velük volt. Az őr vele svábolt. Ha nélküle mentek, hátrazavarta a kutyákat, őket meg elküldte.

Az ám, Lizi! A szóke, sváb lány. Évek múlva - talán negyvenhétben - Lizi tanította meg a szerelemre.

Hát persze: az őr Lizivel beszél.

Ők hiába kérdezik, hogy mi a kutyák neve. Többször is meg kell kérdezniük, végül a német azt mondja, nincs nevük. Kutyák. Elfordul tőlük, és csak Lizivel beszélget.

Egyszer aztán idegen fegyveres őr áll a kifutónál. Int, hogy vissza. És attól kezdve őrség van ott. Nem mehetnek a dróthálóhoz; valaki darált húsbba kevert üvegcserepet hajított be éjszaka a kutyáknak.

Az őr mondta ezt Lizinek? Vagy csak úgy hallották? Nem tud visszaemlékezni. Egy ideig messziről bámulták a kutyákat, aztán máshová szoktak. Akkor kezdtek a homokbányában légópincét építeni, amíg rájuk nem szakadt a homok: Sárközi Fecó majdnem megfulladt (ha akkor nem ássák ki, ötvenhétben nem kerül akasztófára), amikor végre lábra bírták állítani, sápadtan dülöngélt, a füléből kisujjal kapargatta ki a homokot, és köpködött, káromkodva sarat köpött. Ez ijesztő volt, és muris is, nevettek rajta; ma már nincs füle, nincs szája, s a koponyája tele van homokkal.

A kutyákra és az őrre talán Lizi se emlékszik. Nemrég találkozott vele, kövér, komoly asszony lett, nem ismerte meg. Pedig valamikor... Mindegy.

Aludni kellene. Holnap egész nap ásítózni fog, és fáj majd a feje. Ha nem alszik nyolc órát, nem ember napközben. Julira nem akart gondolni, mert nyugalmat szeretett volna, és még a kis buta emlékeket is, amik felrajzoltak ilyenkor éjszaka, igyekezett elhessegetni: ülnek a nyári pokol melegben első randevújukon egy tér közepén a padon, a fehér kánikulában kihalt a város, hűvösre kellene menekülni, de Juli fontoskodva azt mondja, hogy itt nem látják meg őket, mert a kutya se jár erre ilyen hőségben - aztán hirtelen egy buszon vannak, a hátsó, rázkódó, tömött peronon állnak a sarokban, mert Juli szerint itt nem látják meg az embert, és ő

a buszablak korlátjának feszíti a két karját, az asszony köztük áll, védve és mégis beszorítva, akár egy szűk ketrecben, minden zökkenőnél előrebillenti viharos, fekete hajtömegét, az orrát csiklandozza vele, de ha belecsókol a hajába, hátraveti fejét az ablakig: na, te buta, meglátnak - és máris egy halászcárdában ülnek, a hosszú terem legvégén, az illemhely szállongó bűzében, de Juli biztos benne, hogy itt nem látják meg őket, itt aztán nem, és várnak, várnak, a pincér se jár erre, és beszélgetni se tudnak, mert ájult éhesek, az ételek szaga ammóniákkal keveredve úszkál körülöttük, nem is tudja, mitől kerülgeti a rosszullét, az éhségtől vagy a szagtól, de fontos az, hogy senki ne lássa meg őket - Juli akkoriban, mert újra és újra begyűjtötték a karhatalmisták, beleélte magát a nagy konspirátor szerepébe, de mindegy, önmaga miatt kényszerült: nekem mindegy, mondta, sőt, jó pontot szereznek, ha egy funkciót figyelnek meg - hanem miatta, mert a KISZ-nél dolgozott, „neked ne legyen kellemetlenség” - és csak a János-hegyen, mikor végre kimenekültek a városból, hogy ne kelljen bujkálniuk, csak fent a fák és bokrok között, közel az éghez, ahol a kék, tiszta levegő olyan könnyűvé teszi az embert, csak ott vidámodott meg Juli, óvatosan ugrált kicsit a ruganyos gyepen, aztán forogni kezdett, karját kitérte, akár egy ügyetlen madárfióka a szárnyát, aki szállni akar, szállni bele a napba, és énekelt: süt a nap, süt-a-nap, sütanap... De erre se akart emlékezni, semmire, semmire.

Aludni kell, aludni, aludni - egy ismeretlen, szép nő lábára, combjára, ringatózására gondolni, az lenne jó - akkor talán elaludna - mindenképpen rohadt éjszaka ez...

Robi karjai között, a melegben, talán aludni is tudott volna, de nem mert, nehogy álmódjon.

Ez a testmeleg Kisgyurira emlékeztette, és a vöröskeresztes iskola pincéjére. Mi lehetett az a pincerész békében? Talán folyosó, és a kazánházhoz vezetett. Amikor már közelről lőtték a várost, oda költöztek le. A meszelt falnál egy sorban rakták le a matracokat a betonpadlóra, épp hogy el lehetett menni mellettük. Kettesével aludtak.

Ők Kisgyurival leghátul laktak, fejüknél a vasajtó, vastag keresztpánttal (a kazánházba nyílt?).

Az elhelyezkedésnél a sor végén állt, párban egy fiúval, és mire az udvarról letopogtak a pincébe, már csak egy fekvőhely volt üres.

Akkor néztek először egymásra Kisgyurival; a fiúnál kis pakk, könyvek a hóna alatt, és sután vigyorog. Talán rajta nevet.

Ibi néni furcsán pislog rájuk sokdioptriás szemüvege mögül, és az egyetlen körte fényénél is látni, hogy májfoltos arcán sötétebbek lesznek a foltok. Aztán kis, zavart hallgatás után azt mondja: „Meglesztek ti, kedveseim, ketten is.” Ránéz: „Hiszen te csak tízéves vagy, igaz?...” (Nem érti, miért fontos ez, de bólint.) „Te pedig, mert már nagy fiú vagy - nyúl vénlányos-félszegen Kisgyuri karjához -, vigyázz Julikára is...” És gyorsan továbblép.

Ő erre megnyugszik. Vigyázni fognak rá. A füle hallatára mondta Ibi néni. Külön egy nagy fiút jelölt ki, hogy vigyázzon rá.

Kíváncsian, hálás várakozással néz őrzőjére. A fiú vigyorog, végre eszébe jut egy kérdés: „Neked nincs csomagod?” Büszkén bólint, hogy van, és a felöltő alól (akkor még megvolt a kék felöltője) kihúzza Zürzabellát, a gyönyörű négerbabát.

Aztán lefekszenek, lámpaoltás után Kisgyuri átkarolja, mert hideg a keskeny folyosó, kevés a pokróc, és egymás testmelegében elnyomja őket az álom.

Nagygyuri azt mondta egyszer, mert szeretett gonoszkodni, hogy csak Kisgyuri miatt lett szerelmes belé; illetve azt hiszi, azt akarja hinni, hogy szerelmes, választott magának megint egy Gyurit, az egyszerűség kedvéért, hogy még új nevet se kelljen tanulnia; a nők kényelme-

sek az érzelmi életben, és szeretik a szimbólumokat... Milyen dühös volt ezért! Sírt, és összetépett egy kombinét. De hátha igaza van Gyurinak?... Borzasztó, amikor így kifordítják az embert, és önmagát belülről látja, felismeri a saját furcsa és titkolt érzelmeit.

Kitelik tőle, hogy a nevéért szeretett belé? És persze nemcsak a neve miatt. De Gyuri is ott volt negyvennégyben abban az iskolában. Hogy csodálkoztak, amikor ezt kiderítették! Egyeztették a hónapokat, napokat, és kiderült, hogy igenis, együtt lehettek. Nem emlékeztek egymásra. Igaz, sokan voltak. (És ő azóta csak Kisgyurira akart emlékezni.) Azt mondta akkor, a felfedezéstől ellágyulva Gyurinak, hogy ez a sors rendelése, Kisgyuri helyett kapta őt, mert már ott egymáshoz vezette őket a sors, de előbb el kellett veszíteni Kisgyurit... Gyuri röhögött, hogy akkor miért csak évek múlva találkoztak újra, illetve először, ilyen balfácán a sors, hogy összeügyeskedti őket, aztán hagyja elmenni egymás mellett?... Ezért a gúnyolódásért is megbántódott. Mert igaznak érezte, amit mondott, nagyon igazságosnak érezte, hogy Nagygyuri is ott volt a közelében, amikor pedig azt hitte, hogy vége mindennek, örökre egyedül maradt. Mert a legborzasztóbb az a hét volt, Kisgyuri eltűnése után.

És Nagygyuri? Rá hogyan fog visszaemlékezni? Ő hogyan tűnt el? Hová tűnt el? Még csak tegnap történt. De évek múlva ez is emlék lesz; megáll az időben.

Robi a másik szobában olvasott. Ő fejtette a vasárnapi újságok rejtvényeit. Szólt a telefon.

„Te vagy az, fiam - hallotta a volt anyósa kissé idegen akcentusú beszédét. - Képzeld, Gyurinak sikerült.”

Nem értette, rákérdezett: „Mi sikerült?”

„Hát kimenni. Most egy fiam sincs, de ők talán boldogulnak, és ez a fontos.”

Miért ijedt úgy meg? Mintha a halálhírét hallotta volna. A keze hideg lett, alig tudta tartani a kagylót.

„Az istenért, mi történt?”

„Pontosan nem tudom, ma kaptam meg a táviratot Triesztből, itt vagyok, ennyit írt csak, de ez azt jelenti, hogy sikerült, mert onnan már gyerekjáték továbbmenni, mindenki azt mondja.”

„Ne tessék haragudni, még mindig nem értem.”

„Gyere majd fel, elmesélem, még semmi konkrétet nem tudok, csak annyit, hogy Triesztben van, és most nem is érek rá, felhívok mindenkit, hagyott itt egy listát, a barátait, kollégáit és nőket is, na, fiam, te ezen legelöl vagy írva, és őket értesítenem kell.”

A furcsa akcentusú hadarás mögött mintha remegne Mária néni hangja. Mégiscsak hetvenöt éves, a férje közel a nyolcvanhoz, és egyedül maradtak a három szobában, a márványoszlopokra állított bronzszobrok között, a bőr dohányzógarmitúrák, az aranyrojtos bársonyfűggönyök, a szakkönyvtár és a német, francia, angol regények tömege között.

„Tessék mondani, nincs semmi baj?” - kérdezte óvatosan.

„Baj?!” - hallotta a felcsapó, öregesen rikoltó hangot. - „Milyen baj, fiam? Hiszen itt a távirat, sikerült, nem fogták el.”

„Nem úgy értem. Nem Gyurira gondoltam. Hanem Mária néniéknél - nincsen baj? Mégis, ilyen esemény... Hogy tetszik lenni? - Most már hadart, zavarban volt. - Ne menjek oda?”

Kis csönd lett a kagylóban.

„Kedves tőled, fiam, hogy rám gondolsz, köszönöm, ez hercig, hiába, mi nők... De nincs semmi baj! Honnan gondolod? A hangomon? Érezni rajta? Nézd, mégiscsak valami visszavonhatatlan történt. Ötvenhatban Ernő, most Gyuri. Nincs már több gyerekem. Ezt tudomásul kell vennem. - A rekedt hang megélenkül, beszédbe menekült. - Képzeld, fiam, Jenő bácsival nem lehet beszélni, pedig tudod, milyen ő, az érzéketlen pénzember, ezt adta ötven év óta, de most, amióta megjött a távirat, bezárkózott a szobájába, és hallom, sétál. Nem enged be. Jenő, kérem, szóltam be neki, ne spacírozzon annyit, kopik a szőnyeg, erre bekapcsolta a rádiót, hogy ne halljam, mit csinál. Talán sír?”

Itt nevetésbe akart átcsapni, de elcsuklott a hangja. Maga előtt látta a szikár öregasszonyt, amint gúnyosan csillogó, apró, fekete szeméből kicsordul a könny, és hatalmas, csontos orrán pereg lefelé.

„Mária néni, drága! Odamegyek.”

„Nem! - sóhajtott az öregasszony. - Már elmúlt. Eddig nem volt baj, te hoztad ki belőlem, te drága, te kis gonosz, látod, fiam, jobb is, ha nem vagy itt, mert akkor telezokognánk a szobát, pedig az intarziás parkettnak árt a víz, szóval jobb így, hidd el, jobb így, eddig mindenki örült, akit felhívtam, hogy Gyurinak sikerült, de hát téged is megértelek, te mégiscsak a felesége voltál, és ez olyan, mintha meghalna, és az ember önmagát sajnálja, na, nem igaz? De hidd el, jobb így, majd néha kimegyünk Bécsbe Jenő bácsival, most már lehet, engedik, ők meg odajönnek, hol Ernő, hol Gyuri, ha éppen látni akarnak, és elég ennyi, ami nekünk még hátravan az életből... Teljesen szentimentálissá tettél, be is fejezem, mert már cuppogok, mint egy Aldrich-regény.”

„De Mária néni, még mindig nem mondta el, hogyan történt!”

„Csak annyit tudok, fiam, hogy Jugoszláviába ment Ibusszal, azt lehet, azt neki is lehetett, mit tudom én, talán nem néztek annyira utána, ki ő, és eltervezte, hogy leszakad a csoporttól. Állítólag Triesztbe villamossal is át lehet menni, a városban van az olasz határ, mit tudom én, és most itt a távirata, tehát sikerült. Ha kapok levelet tőle, de gondolom, hogy csak Londonból ír, ha Ernőnél lesz, vagy valahol, valakinél, mit tudom én, akkor majd mindent pontosan megtudunk, de most már szervusz, fiam, sok helyre kell telefonálnom, és Jenő bácsinak is uzsonnát kell készítenem, azt talán csak megeszi. - Már a régi, fölényes öregasszony volt. - Legfeljebb tejeskávé helyett feketét iszik gyászában. Szervusz, fiam, üdvözlöm a férjedet, pá, kedvesem...”

Jó lenne ezt Robinak elmondani.

Amikor letette a telefont, csak ült, és arra gondolt, hogy ez szörnyű, és nem mondja el, ezt nem tudja elmondani senkinek... De miért? Hátha így jobb lesz?... Biztosan jobb lesz. Amióta kijött, nem engedték jobb helyen dolgozni, a diplomáját se szerezhette meg. Műszaki szövegeket fordított. Akár a börtönben - mondta Gyuri, és nevetett, furcsán, derű nélkül, a szeme kemény volt, csak a szája s az arcán a ráncok nevettek, a hangja nem volt vidám; ez a nevetés mindig megijesztette.

Reggel mindent elmond Robinak. De hiszen Kisgyurit is elmondta, és mégse lett könnyebb.

Annyiszor próbált beszélni Kisgyuriról. Gyuri a nevére horkantott egyet a sötétbe: „Aha, a druszám”, és nagyot dobott magán; a keskeny sezlonon alig fértek el ketten, pedig igazán igyekezett a falhoz bújni, hogy legyen hely Gyurinak. „Hadd meséljem el - súgta az éjszaka csendjében -, biztos jobban aludnék, ha...” „Vegyél be altatót!” „Nem, nem kell. Hát nem érted? El akarom mondani.” A cselédszobában hideg volt, éjszaka nagyon kihűlt. Amint abbahagyták a vaskályha tömését, és ágyba bújtak, már érezték, hogy hideg kúszik az arcukra.

Lebújt a paplan alá, Gyuri melléhez, onnan beszélt ki hozzá. „Egyszer úgyis el kell mondanom. Megállapodtunk, hogy nincs titkunk egymás előtt.” „Aha, ez titok!” - Gyuri bosszús volt, de ugrató, lekicsinylő hangsúlya elárulta, hogy már letett az alvásról. Cigarettára gyújtott, ő ott az ágy mélyében hallotta a gyufa pattanását. Megkívánta a bagót. De nem volt ereje kitakarózni, kimászni a hidegbe, itt lent olyan ismerős meleg ölelte körül, ami mindig Kisgyurira emlékeztette. „Hát halljuk azt a régi flörtöt!” Gyuri a bosszúságát még mindig nem tudta legyűrni. „A pisztolyom magam mellé vegyem? Vagy a családi fringiát? Hogy ha kellőképp felvilágosítasz a szerelmi drámáról, végezzek magunkkal?” „Jaj, ne bolondozz!...” „Csak megkérdeztem. Vagy válasszuk a fojtogatást? Ez népiesebb. Jobban mutat a rendőrségi jegyzőkönyvben. Deklasszált burzsoák szerelmi drámája az éjszakában!” Nevetett. Olyan száraz, kis köhintésekkel, ahogy saját magát szokta mulattatni. Rossz volt ezt hallgatni. De annyira szeretett volna Kisgyuriról beszélni, hogy inkább kérlelni kezdte. „Ne bolondkodj. Hiszen mind a ketten gyerekek voltunk még. Csak azért szeretném elmondani, hogy...” „Persze, nem én vagyok az első. Ezt minden nő letagadja, aztán később, mint egy végső tromfot, mégiscsak kijátssza. El ne bízsa magát a nyavalyás! Igaz? Jó erre a célra akármilyen ásatag ügyecske, ha már nincs valami igazi. Egy régi csokolózás, sétálgatás, tánciskolai etyepetye. Mindent fel lehet növeszteni. De fel ám! Hát mondd csak. Csupa fül vagyok. Fázós fül - ezt nem is kell külön hangsúlyoznom...” Nem válaszolt neki. Sírt, aztán úgy tett, mintha aludna. Gyuri elnyomta a csikket, arrébb tolta őt, és megfordult. A szelon énekelt alattuk, a rugók pattogtak... Sokáig várta, hajnalig várta, hátha mégis felébred Gyuri, és bocsánatot kér. Hiszen ő mondta, hogy a házasságuk újszerű házasság lesz. Szocialista együttlét. Nincs titkuk egymás előtt... Kisgyurira gondolt; ahogy utoljára látta, az örökre itt van az emlékezetében. Ez nem csupán emlék, több annál. Mintha a jelenet minden mozzanatát külön bronzba öntve a koponyájában őrizné. Semmilyen szobor vagy emlékmű nem olyan valóságos és mozdíthatatlan, mint ahogy Kisgyuri utolsó pillanatait őrzik az agysejtjei.

Most már nincs Gyuri, egy Gyuri sincs...

Esténként, ott az alagsorban, a vasajtó mellett, lámpaoltás után összebújtak Kisgyurival, Zürzabella porcelán feje nyomta a hasukat. „Meséljek neked?” - kérdezi Kisgyuri sűgva. „Mesélj!” „Jó, akkor bújj le ide!” És a pokrócot a fejükre húzzák, hogy a susogás ne hallatsszon ki alóla.

Mit mesélt? Nem emlékszik rá. Miért mesélt? Voltak azelőtt testvérei? Talán húga volt, és otthon neki mesélt? Megkérdezte ezt tőle? Talán meg se kérdezte. Biztos, nem kérdezte meg. Természetes volt, hogy mesélt, hiszen azzal bízták meg, hogy vigyázzon rá. Mindig is tudta, hogy valakinek lennie kellene, aki vigyáz rá, és addig nem volt senki. Anya se. Ezt soha nem értette... De Kisgyuri vigyáz, mesél, és ő ennek külön nem is örül, mert ennek így kell lennie, ez így természetes. Hozzábújik, melléfészkelődik, karját átdugja a teste alatt, hallja susogó hangját, érzi, ahogy a két pokróc alatt meleg áramlik szét, és Kisgyuri mellett, a testmelegben, nyugodtan elalszik.

Máig így alszik el a legjobban. De ma már álmodik is, és ez rossz, nagyon rossz.

Németek kutyákkal. Mert Kisgyuri halálakor valahol kutya ugatott.

A zsidó iskola szürke háztömbök között szorongott. Mellettük egy laktanya, három oldalról is szomszédos az iskolával. Drótkerítés választja el a két udvart, a dróton gömbölyű lyukak a tépés mentén visszahajtogatták a drótszalakat; itt járnak át a katonák. Délben csapatosan jönnek, megnézik, mi föl a tornateremben felállított konyhán. A bordásfal mellett két zománcos tűzhely kályhacsöve nyújtózik felfelé, a magas ablakokról a védőhálót letépték, és az üvegen át a szabadba vezették a csöveket, az ablakba vágott lyukat agyaggal tapasztották be;

háborús megoldás. Ha a németek jönnek, Ibi néni leveszi vastag szemüvegét, és törölgeti. Pedig nem is párás az üveg. A németek a hasas fazekak fedőit megemelik. Belekóstolnak mindenbe. Mernek a sárgaborsóból, eszegetik, aztán visszalötytyentik. Bemennek a szomszédos sötét helyiségbe (öltöző az, fogasokkal, vastag lapú lócákkal), mert egyszer rájöttek, hogy odadugják előlük a felmelegített húskonzervet. Pedig már hetek óta nincs hús, elfogyott. De a németek azóta mindennap bemennek az öltözőbe, öngyújtót gyűjtanak, kopogva járnak fel-alá, lökdösik a fogasokat. A sötét helyiség üres, így hát visszatérnek a tűzhelyekhez. Ott áll Ibi néni, törölgeti a szemüvegét. Mellette, majdnem mögéje bújva, a pedellus felesége, egy fekete, sovány asszony, Wohlné. (A húskonzerveket nem akarta felbontani és elkészíteni, a család ortodox.) A lánya még nála is feketébb, nyáladzik a szája, a szeme rémülten forog; ha elmennek a katonák, összeesik, epilepsziás rohamot kap. Lefektetik a gumipadlóra, Ibi néni és az anyja mellé állnak, nem fogják le, csak ott állnak, hogy ne tudja hányni-vetni magát. Amikor kicsit megnyugszik, bevonszolják az ablaktalan öltözőbe, lefektetik az alacsony tornapadra (a klottnadrágos, fehér blúzós lányoknak a tornaórákon lábujjhegyen kellett végigfutni rajta, aztán megállni a közepén, mérleget csinálni, kinyújtott bal lábbal egyensúlyozni, jobb kezujjheggyel megérinteni a padot). A lányt pokrócba csavarják, hadd aludjon. Jön Wohl bácsi, az ősz szakállú pedellus, reszkető feleségét megpofozgatja. Ibi néni sürgeti őket, a megmaradt ételt a fazekakban leteszik a tűzhely mellé. Éhesek a gyerekek. Az ajtónál ácsorognak már félórája: nézik a kóstolgotó katonákat, hallgatják, amint Ibi néni németül kéri őket, hogy hagyják meg a gyerekek ebédjét, látják Wohl Emőke epileptikus rohamát, és amikor az öltözőben végre elalszik a lány, tudják, jön az ebéd. Közömbösen lesnek befelé, így megy ez mindennap, megszokták. Néha almát is kapnak, valahol dugdosnak a számukra néhány kosár almát, s egyet-egyet kap mindenki.

Ebéd után az udvaron játszanak. A tulajdonképpen szűk udvar hatalmas térség a kedvetlen, fázó gyerekeknek. Többségük leányka. Kicsit futkosnak, aztán megállnak, csoportokba verődnek, ácsorognak. Alig emlékszik rájuk. A háború után soha senkivel nem találkozott, aki abban az iskolában vele lett volna. Igaz, Gyuri azt mondta, hogy ott volt. De az alagsorban nem aludt. Nem is tudta, hogy volt alagsor. Hát hol aludt? Fent az egykori tantermekben, ahol a padok a folyosóra voltak kirakva, csak úgy egymás tetejére, és ha nekirohantak, mert a fiúk mindig rohángásztak a folyosón, akkor az egész alkotmány megingott, és majdnem a fejükre dőlt. Gyuri nem volt végig velük. Az apja svájci papírokat szerzett, és akkor vidékre mentek. Találkozhatott volna vele? Hiszen mintha emlékezne az osztálytermekből kialakított hálókra is... De igazából onnan emlékszik, hogy sorban állnak, mert költöznek le az alagsorba. Ami ezelőtt volt, az nem számít, csak ahogy ott a sor végén topogva, lassan előrelépkedve várják, hogy a pincében új helyre kerüljenek, s odaérve kiderül, hogy csak egy hely van kettejüknek, és egymásra néznek - ettől kezdve emlékszik Kisgyurira is.

Egy ideig csak aludni jártak az alagsorba, aztán már levegőzni se mehetnek fel az udvarra. Az ágyúzás egész nap tart, ha messziről hallatszik, olyan egyhangú, mint az asztmás köhécseles. Éjjel a legrosszabb a bombázás és a belövés, a sötétben sírnak a lányok, felugrálnak, a matracokon futkosnak, átbuknak egymáson, a keskeny pincefolyosó sikoltozással telik meg. Ibi néni meggyújtja az elemlámpáját, de éppen csak végigpásztáz rajtuk a fénnel, és sietve lekattintja, mert kiég az egyetlen elem. Ez a kis lámpafény megnyugtatja valamennyire a gyerekeket. Szipognak, visszabotorkálnak a helyükre, halkan csuklik valaki, és csönd lesz, amíg újabb robbanás meg nem rázza az iskolát. Rossz helyen volt az az épület. A szovjet csapatok hamar a közelébe értek, de a németek erősen tartották a környéket; nem messze tőlük átkelőhely van a Dunán, a motorcsónakok zúgását a támadások szünetében jól hallották. Pesten rekedt alakulatok menekültek át Budára.

A napok sötétségben telnek el, mintha nem is lenne reggel és délelőtt, egyetlen éjszaka az életük. Sötétben esznek valamit, ha sikerül fentről ételt lehozni, aztán sötétben ülnek, fekszenek a matracokon, nem érznek hideget, pedig a fűtetlen folyosót csak a leheletük párája melegíti; a sötétben nem érzik az idő múlását se, mert nem is múlik az idő, hanem megállt fölöttük, vastag, fekete felhőbe burkolva mindent.

Egy nap kis csend következett be. Mióta szorongtak odalent a sötétben? Egy örökkévalóság óta. Ibi néni kinyitja az udvarra nyíló ajtót, odaállhatnak a felfelé vezető lépcsőre, de kilépni nem szabad.

Friss levegő árad be. Ők tolongnak a lépcsőn, és bámulnak ki.

Délután van, finom szürkület ereszkedik lefelé. Észreveszik, hogy az iskola másik szárnyán a lapos tetőre erősített vöröskeresztes lobogó lecsuklott, pedig annak kellene megvédeni őket a bombázástól. Wohl bácsi indul, hogy a helyére tűzze. Valaki segítség kéne - néz vissza. Kisgyuri persze készségesen mozdul, ellép mellőle, és furakszik a gyerekek között fel a lépcsőn. Tolakszik utána, hogy a nyomában maradjon - de az ajtónál Ibi néni átkarolja.

Így levegőznek ott, és lesnek ki az alkonyatba hosszú, mozdulatlan percek át. Még meg se pillantották a tetőn Wohl bácsit és Kisgyurit, de túlról, a laktanyák felől, már németül ordítognak rájuk. Katonák bújnak át a drótkerítésen, az orruk előtt robognak el a nagy csizmák. Ibi néni csak annyit mond: „Jaj, istenem”, és szorítja őt magához görcsösen, a fejét öleli át, hiába vergődik, nem tud kiszakadni a szorításából, pedig futni akar, odarohanni, mert érzi, hogy mindennek vége, Kisgyuri nincs többé, a katonák kiáltozása, és a távolról, a laktanya udvaráról odahallatszó dühös kutyaugatás mindent elárul: Kisgyurit nem látja többé... Ibi néni visszatuszkolta őket a pincefolyosóra, és becsapta a kijárat ajtót. De az az ugatás a falakon át, az évtizedeken át máig elhallatszik.

Erre nem szabad gondolni. Sose alszik el.

Nem akarta, hogy Robit vele lássák. Egy kis beszélgetés, séta, egy férfi hangja - ez kellett csak. Erre vágyott. De butaság lenne, ha ezért a pasas megütné a bokáját. Hiszen mit lehet tudni, ki mit gondol?... Végre kicipelte a városból, fel a hegyre. Hogy egyedül lehessenek. Olyan bolondul süttött a nap. „Mesélj valamit! - mondta Robinak. - Nem, nem a munkádról. Meg hazudozni se kell, hogy nem jársz senkivel, nem is volt senkid, én vagyok igazi... Csak úgy mesélj! Mit bámulsz? Igazi mesét. Mint a gyerekeknek. Nem tudsz?... - Robi elkapta a tekintetét. Talán bolondnak tartja. Nem baj. - Mesélj hát!” Olyan furcsán vad és akaratos düh szállta meg, ott is hagyta volna, készen volt rá, hogy elfusson, pukkadjon meg, hülye, nagyképű funkci, ha ő bolondot akar csinálni belőle, hát igenis engedje, miért ne? - joga van rá, erre a kis bolondságra joga van... „Élt az erdőben egy medve - kezdte Robi, megakadt, kiigazította magát. - Egyedül élt a medve, és már egészen meg volt dermedve.” Ránézett, a pillantása szégyenlős és kutató-kíváncsi is. Megértette, és nevetett, meleget érzett a torkában. „Folytasd, folytasd!” „Szóval egészen meg volt dermedve... Pedig hát nem volt jegesmedve, csak egy felesleges medve. - Megtörölte izzadt homlokát, és a hangja mélyebb lett, bizonytalanabb, ahogy tétovázva folytatta: - Keresett mézet, szedret, málnát épp eleget, csak nőből nem talált sehol felesleget. Jó így?” „Ha vége van, azt kell mondani, itt a vége, fuss el véle.” „Nincs vége - mondta gyorsan Robi -, most jön még az igazi. Hogy is...? Na: szóval, talált végül egy kiscicát...” „Azt nem!” „Én minden nőt Cicának szólítottam.” Erre nem tudott mit mondani. Behunyta a szemét, a meleg elöntötte, a napfény vörös ködben ringott előtte. „Mi legyen, te szegény cica, teveled, szólt a medve, nem tehetek egyebet, nyakamba veszek téged is, meg a rengeteget.” „Állj! Itt a vége, fuss el véle...” - csapott le gyorsan, és nem tudott nevetni, gombóc volt a torkában. Robi nem nézett rá, úgy intett: „Most te jössz.” „Én?” „Igen.

Te mondsz egy verset.” „Süt a nap, süt a nap, és a cica megharap!...” és megharapta Robi arcát. Soha nem érezte magát olyan könnyűnek, boldognak, felszabadultnak, mint azokban a zavart, buta percekben.

Fogcsikorgatásra riadt fel, a sötétben a feleségéhez fordult.

- Valami baj van?

- Hömmö-mimö...

- Juli, ébredj!

- Mi az?... Jaaa, talán álmodtam. - Bent a paplan alatt oldalához fúrta a fejét. - Látod, mondtam, hogy nem akarok elaludni és álmodni, semmit se akarok álmodni.

A hangjában nem volt szemrehányás, inkább öröm és megkönnyebbülés, hogy felébresztette.

- Ha nem akarsz aludni, mit fogsz csinálni?

Juli kikeverődött a paplan alól, sejteni lehetett, hogy a fejét kidugja, és a sötétbe mered.

- Gondolkozom - jelentette ki.

- Min gondolkozol?

- Az majd eszembe jut. - Nevetni lett volna kedve.

- Ha eszedbe jutott, ébressz fel. Addig én alszom egyet.

- Persze, aludj csak, Macika - helyeselt Juli buzgón. - Semmi értelme, hogy te is virrassz velem. Én majd elszórakoztatom magam.

Hány órát aludtak eddig? - számolta. Hármát, négyet. És Juli olyan friss, mintha átaludta volna az éjszakát. Csudabogár. Nem szeret aludni. Este húzza az időt, hogy ne kelljen ágyba menni.

- Még a tévéhíradót megnézem.

- De hiszen nyolc órákor már láttad.

- Azóta hátha történt valami a világban.

- Mi a fene történhetett volna? - dühöng. - Különben is ilyen rövid idő alatt csak rossz történhet, mert a jót nagyon meggondolják. Ha pedig valami rossz történt, azt ráérünk reggel is megtudni.

- Igaz - bólint Juli, és kikecmereg alacsony foteljéből. Bent a kisszobában ő felnyitja a rekamiékat, és kiszedi az ágyruhát; Juli az előszobában a szekrényben matat. Aztán berohan.

- Fogmosás! - kiált. Belekapaszkodik, és húzza magával. Versenyt mossák a fogukat: ki bírja tovább. Juli adja fel, mert a fogkrém csípi a száját.

- Igyunk egy kis szódavizet! - ajánlja.

Kikocognak a konyhába, kiszedik a hűtőszekrényből a szifont, és isznak.

Visszavonulnak a fürdőszobához.

- Én megyek először! - kiált Juli, beugrik, és bezárja az ajtót. Aztán kihallatszik a vécétartály zuhogása, de az ajtó csak nem nyílik.

- Mit csinálsz? - kiabál be.

- Kilötyköltem ezt a pár darabot - és bent a boyler sziszeg, kint a gázóra kattog, ő meg topog fel-alá.

Végre mindenen túlesnek.

- Mehetünk aludni.

Juli megrázza a fejét.

- Nem. Körbe kell menni a lakásban, ahogy az öregektől tanultuk. Lepakcsoltunk-e minden villanyt, csukva vannak-e az ablakok, nem ég-e a gáz?

Már majdnem elindulnak, de Juli felkiált.

- Vonatozzunk! Én leszek a mozdony.

Át kell hátulról karolni, Juli pöfög, sípol, elindulnak, és egymás lábába botlanak.

- Jaj, de hülye vagy! Sose jegyzed meg, hogy jobb lábbal indul a mozdony.

- Melyik a jobb lábam? - kérdezi Juli.

- Amelyik a bal mellett van.

- A bal mellett melyik oldalon?

- Indulás, mert lekéssük a csatlakozást!

A bejárati ajtónál kezdik, aztán végigcaplatnak a hosszú előszobában a fehér szekrények előtt, a konyha, a kamra, fürdőszoba következik, aztán be a nagyszobába, ott is körbetopognak a cserépkályha, az ülőgarnitúra, a könyvespolcok, az íróasztal, a tévé előtt. Minden rendben.

- Kicsit nézzünk ki az ablakon!

- Nézz ki!

- Gyere te is! Én egyedül nem.

Az ablakba hasalnak. Átöleli az asszony derekát, hogy ne féljen kihajolni, és nézik a szemközti alacsonyabb házak ablakait.

- Piszkosék pucolkodnak - mondja Juli; odaát egy kétemeletes, roskatag ház emeletén vaságyas, elhanyagolt lakásban egy nagy, kövér asszony a földről ruhadarabokat szedeget fel, és az ágy párnái alá dugdossa. - Most te jössz.

Megnézi az emelet másik lakását, de a nyitott ablak mögött már sötét van: egy fiatal pár lakik ott.

- Párosék párosodnak.

Juli kicsit töpreng, kegyesen bólint.

- Megfelel ugyan játékszabályainknak, az alliteráció jó. De a többi hipotézis.

- Ezt csak kilenc hónap múlva jelentheted ki. Tessék, te következel.

A bánatos ház emeletén lapul még egy lakás.

- Énekesék - mert onnan gyakran kornyikálás hallatszik - elmélyedtek.

- Ez nem jó, nem szabályos!

- Jó, akkor: Énekesék émelegnek. Talán attól a gyönyörű olasz filmtől, ami ma a tévében volt - magyarázza Juli.

A lapos ház mellett balkonos, manzárdtetős, gipszstukkós bérpalota áll. Csupa tágas, nagy lakással. Az a harmadik emelet egy magasságban van a lakásukkal, így innen csak két harmadik emeleti és két második emeleti lakásba láthatnak be. Ma nincsenek lehúzva a redőnyök, mert a stukkós házon redőny is van.

- Bridzselőék bezárkóztak. Ma nincs parti.

- Autósék alszanak. Úgy kéne mondani: autósék aulszanak.

- Orvosék osztóznak. Ezek mindig pénzt számolnak.

- Nemtudomkik nemlátszanak.

Végre bemennek a kishálóba, a megvetett fekhelyekhez.

- Fogj valami jó zenét! - kéri Juli.

A rádióban dzsesszt keres. Juli körbetáncol a szobában, húzkodja magáról a ruhadarabokat, és körbepotyogtatja a fotelekre, a szőnyegre, az asztalkára, a virágállványra, a rádió tetejére.

- Hol a pizsamanadrágom? - Ő már régen fekszik.

- Elment répát egyelni.

- Tényleg nem láttad?

- Ha nem dobtam az ágyadra, akkor nem volt a rekamié aljában. Biztos kivitted reggel, és a szekrényben hagytad.

Juli kifut.

- De soká jöttél! - mordul rá, amikor végre visszatér.

- Ittam még szódavizet.

- Könyörgöm, feküdj már le! Oltsd el ezt a dög rádiót, a villanyt, kapcsold le magad, és aludjunk végre, az orvos azt mondta, sok pihenés, alvás, te meg... Áh!

Sötétben fekszenek egy ideig, aztán megszólal Juli:

- Nem bújnál ide? Csak hogy biztos elaludjak, és ne legyen velem több méreg.

Muszáj átmenni hozzá. Juli örül, helyezkedik, mintha ítéletnapig kellene így feküdniük, pedig tudhatná, hogy visszamegy a saját ágyába, nem tud mással együtt aludni. De azért furakszik, karját átgymöszöli a teste alatt, lábát a combja közé dugja, fejét a hóna alá.

Onnan cincogja:

- Mesélj!

- Nem.

- De, de. Különbözik nyávogok! - fenyegetődzik.

- Jó. Zöld disznóról mondok mesét, mesét mondok zöld disznóról, mondok zöld disznóról mesét, disznóról zöld mesét mondok.

- Nem ilyet! - vezényel Juli. - Igazi mesét!

- Egy igazi mese után elalszol?

- Ha elalszom, abból megtudod, hogy igazi mesét mondtál.

- Elmondom a bálnát.

- Jó, a bálnát kérem.

- A tengerben él a rettenetes bálna, aki szörnyű éhes és mindig zabálna, de nehéz a dolga, mert a tengerész fejében bizony ott a tenger ész, aki mikor látja, hogy jön a bálna, aki speciel matrózhúst zabálna, nem imádkozni kezd, hogy bár megdögölne, hanem behajózik a legelső öbölbe, és így hoppon marad a randa nagy bálna, aki folyton-folyvást és mindig zabálna. És most aludj!

- Igen, alszom. Jó éjt, Macika.

Így kell lefeküdni, ennyi játékos bolondozással, hogy Juli ne álmodjon németeket kutyákkal.

Kisgyerekként talán nem is játszott. Hiszen a gyerekkora tulajdonképpen eltűnt, csak a háborúra emlékszik; ami azelőtt volt, egy álomfoslánynál is halványabb.

Mikor a zsidóházban összeköltöztettek ismerősöket és ismeretleneket, ott sokat játszottak. Nekik a Körút túloldalára kellett áthurcolkodniuk: így a házbeliek után, mivel legelőször jöttek és környékbeliek voltak, tehát majdnem odavalók, rangsorban mindjárt ők következtek. A később érkezettek (még az őslakók rokonai is, akik a szigorú hatósági utasítások ellenére más kerületekből bújtak össze az ottani családokkal) csak megtértek lettek, idegenek, akiket beerőszakoltak a házba, és akik talán meg is érdemlik - valami féltve rejtegetett ügyetlenségük, élhéttelenségük, hibájuk, sőt, ki tudja, bűnük! miatt -, hogy kitették őket a lakásukból; kevés cókmojkukat kiskocsira rakatták, a bútorokból csak az ágyat, a zsíros derékaljakat, öblös vájdlingokban a lábasokat, tányérokat, poharakat, és a batyu tetejére felrakhattak egy-egy képet a papáról, nagypapáról, nagymamáról. Mesterségük szerszámaikat is (amit ki tudtak lopni árjásított műhelyükből) magukkal hozták, a kalapos a túlyuggatta tompokat, a varrónőnél Singer gép került az ideiglenes helyre, a fodrász porcelán mosdótálban hozta a borotvákat, hajnyíró gépeket. Mikits bácsi, ez a szuszogó, zsírt verejtékező hústorony két összeszízajzott, hasas nyersbőr táskát cipelt fel a harmadik emeletre. Nevették, ahogy lihegve érkezett, de amikor a gangon lerakodott, a báméskodók ketten se tudták egy táskáját felemelni; arasznyi márványszobrok és csiszolt kőlapok külön-külön selyempapírba csomagolva, s gondosan egymáshoz passzítva lapultak benne, fekete és rózsaszínű, zöld erezetű és hófehér carrarai-utánzatok. Mikits sírkőben utazott, a szabad mozgás utolsó percéig. Ki kellett használnia a konjunktúrát, mert a vidékiek, akiket már nyár elején kezdtek deportálni, sokszor a vagonra várakozva írták alá a megrendelést; mintha egy kétmázsás sírkő idehorgonyozná őket, vagy a hazai földbe vetett bizalmat biztosítéknak érezték arra, hogy vissza is fognak térni, hiszen már pénzük fekszik benne. (Később aztán addig vonatozott Mikits, amíg egy csendőrtiszt arcába vágta a százpengőst, amivel a szabad üzletkötést akarta megváltani, összetépte a pesti hitközség igazolását, és csendőreivel feltuszkoltatta egy vagonba.)

Őt apjával és anyjával Feldékhez szállásolták be. Ismerték a családot, a harmadik emelet ötbe Eszterhez addig is átjárt számtanpéldákat megoldani. Feldék négy gyerekükkel a nagyszobában maradtak - csak később költöztettek a nyakukra még egy magányos, idős házaspárt, amikor már igen nagy volt a zsúfoltság. Juliék a kisszobába, a nagymamához szorultak be; a kis lyukban faragott tálalószekrény és karmos lábú fotel terpeszkedett - ennyit kiharcolt magának az öregasszony, amikor a fiatalok elkótyavetyélték a század eleji holmikat, és a maguk képére formálták a lakást. Egy kétoldalt kihúzható, lapokkal megnagyobbítható asztalka állt a fotel előtt, azon rakta a pasziánszot nagymama, akit Feldikének becéztek a házban.

Feldike hajnalban kelt, kölnit dörzsölt a füle mögé; magas szárú cipőjét hosszan fűzőgette, közben imádkozott magában; hosszú szárú, lila kesztyűt húzott, csomós ujjait, amiket nagyon szégyellt a világ előtt, eligazgatta a csipkével áttört, egykori báli kesztyűben. Asztalkájához ült, és szinte beleveszett a bársonyhuatú, sárkányfejű karfás foteljébe. Rakni kezdte a

pasziánszot, és rakta egész nap. Ott itta meg a kávécskát, amit Eszter, kilötyögtetve a csészealjba, odahozott neki, délben valami pépes pürét kanalazgatott, és egész nap a karszékekben kuporgott, pemetefü-cukorkát szopogatva. A pasziánsz soha nem jött ki, ezért ha elfogytak a lapok, addig kiáltozott, amíg befutott a lánya, aki, mert nem tudta megmagyarázni, mit jelez a kártya, csak vonogatta zsíros vállát; vörös szeplős tokája kibuggyant a ruhából, s őszes hajának libazsírszaga volt.

Ez a pasziánsz volt az első játék, amit megnézett, mindjárt odaköltözésük napján. Apa egykettőre Feldike kedvence lett. Már nem a lányát hívta az öregasszony, hanem apát: „Józsi, Józsi!” - hallatszott éles kiáltozása. És apa futott - milyen pokróc otthon, olyan készséges és kedves minden idegennel, megnézte a kirakott kártyákat; „jó kéz”, mormogta dicsérően. „Mi az?” - visította az öregasszony, amíg apa meg nem szokta, hogy hangosan kell beszélni, bele az arcába. „Azt mondom, jó kéz, Feldike, így dicsérik egymást a kártyások.” Az öregasszony bólogatott, izgalmasan nagyokat nyelt, vizenyős gödrében izgatottan forgott a szeme, ráncai remegtek az arcán. Lila kesztyűs; begörbített ujjával megigazgatta a kártyákat, hogy katonásan sorakozzanak, de mert reszketett a keze, csak összekuszálta azokat. Apa közibük nyúlt, és gondosan leráspolyozott, holdas körmű mutatóujjával helyreigazította a lapokat. „Mondd már, kijött?” - kérdezte türelmetlenül Feldike, lenyelte a nyelve alatt ázó pemetefü-cukrot, köhögött, majd megfulladt, a lánya ijedten futott be, de apa, gyengéden veregetve az öregasszony hátát, csak a kártyát nézte. „Mire gondolt, amikor rakni kezdte?” Feldike olyasmikre gondolt, hogy ha kijön, megéri a száz évet, vagy legalábbis a háború végét. Néha Eszterre gondolt, az unokájára, hogy jó házasságot köt, elveszi egy katonatiszt vagy egy nagykereskedő. Az anyjára is gondolt, özvegy Poportziknéra, aki Eperjesen tizenhárom lányt nevelt fel, pedig csak egy városszéli sütőműhely maradt rá az ura halála után; sokszor felemlgette, hogy már csak ő él a testvérek közül, neki kell törődnie az anyjával, hogy vajon a kiválasztottak között várja-e odaát azt a végső napot? Néha, nagyon ritkán, a lányára is gondolt; sikerül-e neki a linzer, és a decemberi családi ünnepre tud-e majd libát venni? Miután apa megtudta, hogy mire gondolt, elárulta, kijött-e a kártya. De Feldike gyanakodott, hogy kedvez neki. „Előbb mondd meg, kijött-e? Csak úgy érvényes!” Vizenyőben forgó szemét aggodalmasan függesztette rá. Attól kezdve mindig a tökéletes lapjárást kellett igazolni. Mert ha bármi apró tökéletlenségre mutatott rá, Feldike ingerülten szedte össze a kártyát, csúztól begörbült ujjával ügyetlenül marokra fogta a paklit, az asztalhoz ütögette, de idegességében keverés közben szétejtette, aztán újra összegereblyézte a lapokat, és mindenkit kiküldött, hogy egyedül maradhasson: „Kirakom újra.”

Apa önállósította magát Feldikétől. Amint megtelt a ház, több kártyázócsoporthoz alakult. Józsi itt van? - néztek be a szomszédok, feljártak a második emeletről, sőt a vici az udvar sarkából kiabált fel érte. Aztán lekoptak az alkalmi partnerek is. Végérvényesen kialakult egy zárt asztaltársaság; ha kiültek a gang sarkába kártyázni, csak messziről bámultak feléjük a lakók.

Az Abbázia kártyaszobájából idekerült Mider úr, egy hivatásos kártyás; szétterpesztett, hosszú ujjai között, mint kosárban a gondosan elhelyezett áru, lapultak a lapok, ovális arcán soha nem látszott izgalom, csak osztás után mozgatta meg fehér orrát, mintha a lapokat, a lehetőséget szimatolná. Kártyatrükköket is tudott. Az elfáradt társaságnak mutatott a tudományból, vagy ha sokat nyert, lehúzás helyett úgyis visszaadta a nyereményt, ha rájöttek a trükkjeire. A kiválasztott, de neki meg nem mutatott lapot visszakeverte a pakliba, négy oszlopba rakta le a kártyákat, csak azt kellett megmondani, melyik oszlopban van az a lap, és máris tévedhetetlenül mutatott rá; vagy osztás után, ha ketten megmondták a lapjaik értékét, kikombinálta, hány tízes és ász van a partnereknél. A másik törzstag egy rövidáru-nagykereskedő volt, kopasz kis öreg, akinek a feje búbján vékony csíkban szürke sörte meredezett az égnek, de csak pántlikányi szélességben; fekete selyemsapkácskát tett fel, hogy rejtse ezt a furcsaságot.

Apa egyik régi ügynöktársa lett még állandó partnerük, akit úgy neveztek el: Waldemár. Ő volt az egyetlen, aki látható buzgalommal igyekezett. Tömzsi kezében gyűrögette a lapokat, tenyere izzadságát minduntalan a nadrágjába törölte, és széles arcán minden osztás után mély ráncokat vont a gond. De lehetett ulti, máriás vagy akár bridzs (azt csak ritkán játszottak, mert Mider úr szerint a bridzs csak azokkal igazi, akik legalább egy asztal posztóját könyökölték már ki együtt), akárhogy izzadt és tépelődött, elbukta a licitet, vagy nem tudta megfogni a piros ultit. Tokáján idegesen, két ujjal hersegett a sörteket, szürke szeme a vörös szemfehérjében zavartan forgott, és apa ledobta a lapjait: „Szamár vagy, Waldemár, pedig még intettem is neked, hogy zsírt bele!” „Noha az ilyesmi tilos - szólt Mider, és kaszáló kézmozdulattal besöpörte a lapokat. - Legalábbis komoly játékosok között.”

De nemcsak apáék, hanem a gyerekek, felnőttek, külön-külön és együtt, mindnyájan játszottak, mindenki játszott. A zsúfolt lakásokban, ahol négy-öt család szorongott, akadt még egy hokedlikkel telirakott konyha, ahová begyűrődtek, és ha kicsi volt az asztal, vagy az is tele edénnyel, ételmaradékkal - hiszen minden zsúfolva volt holmival, a gangon is bútorok álltak -, akkor a gáztűzhelyre tettek egy deklit, letakargatták újságpapírral, és azon játszottak. A hosszú, sötét előszobákban a fal mellett szekrények és szétnyitott vaságyak szorongtak, de azért ott is lehetett helyet szorítani például a gázóra alatt. Játszottak szenvedéllyel és dühösen, mindenki győzni akart, legalább itt, kártyában, társasjátékban, kirakósban akart győzni. A szobákban, a teletömött és szekrényekkel apró családi zugokra osztott szobákban is játszottak. Székeket raktak körbe, afrikot hullató, feketén zsíros foteleket fordítottak egymás felé, s a karfára telepedett fel, akinek nem jutott más hely. Kanapékon egész kártyabarlangok alakultak ki, a nagy mintás bársonyhuzatok szakadásai rejtekhelyek lettek, ahová egy ász el lehetett dugni, hogy alkalmas pillanatban legyen mit elővarázsolnia az embernek.

Nem volt szégyen a csalás, mindenki csalt; talán nem is a szerencsét akarták becsapni, de a csalás biztosította a veszekedést - és erre szükség volt, erre nagyon is szükségük volt. Hol itt, hol ott hömpölygött ki a folyosóra a veszekedés, szidták egymást, és hazazavarták a másik emeleten lakókat; örök haragot ordítottak utánuk, megtiltották, hogy a lakásba még egyszer betegyék a lábukat, elátkozták apjukat, anyjukat, a fajtájukat (milyen önkínzó dühvel szidták egymás fajtáját!). A házmegebízott, Krausz doktor, egy ezüstös loboncú, ráncos ügyvéd lihegve mászott fel az emeletre. „Csak az kell, hogy közbotrányt okozzanak! - mondta sipító fejhangon. - Azt akarják, hogy ki kelljen hívni a rendőroket? Azt akarják, hogy felfigyeljenek ránk? Pont az kell nekünk...” Ez hatott, ez a fenyegetés. Elcsendesedtek, szétszéledtek az emberek. Mindenki ott élt a legfőbb törvény: elrejtőzni. Észrevétlenné válni. Felhívni a figyelmet magukra, ez a legnagyobb veszély.

Mennyi mindent játszottak!

Játék volt a fogadás, és mindenbe lehetett fogadni: mit mondanak a hírekben, milyen időjárás lesz, mennyi veszteséget jelentenek a frontról; dupla vagy semmit játszottak söralátétekkel; dominóval kirakós és dupla tornyos dominót, sőt huszonegyet is; Amerikából jöttem járta, ha nem volt kéznél játék; a Komámasszony, hol az olló lányok és asszonyok szórakozása; a Capital a legnehezebb társasjáték, a tőzsdézésnek és papíron való telekvásárlásnak kevesen voltak mesterei; az Egyszer igen, egyszer nem a gyerekek játéka; az idősök kedvelték a dámát; a halma mesterugrásokból állt; gombfocicsapatok alakultak, a fadobozba épített labdarúgó játéknál a drótvázás figura rugóra járó fejét kellett megnyomni, hogy kirúgjon a lábával; a színcserélő kedvelt játék lett; a felelj, ha tudsz lélekjelenléte kívánt; kockáztak, ha jobb nem akadt; a fej vagy írást az udvaron játszották, ha vonalhoz is dobtak, strichelésnek hívták; képrejtvényeket fejtettek, a padlásról lekerültek az öreg újságok, és ha valaki nagyon ravasz akart lenni, a *Pester Lloyd*-ból vágott ki képrejtvényt, s adta oda megfejtésre másoknak; a

keresztrejtvényfejtés hamar véget ért, utánpótlás híján készíteni kellett keresztrejtvényt, s ez a nehezebb; a fekete, fehér, igen, nem a legismertebb játék; akik cserkészek voltak, emlékeztek a KIM-re; kockás irlalapon folyt a tengeri csata, a megszámozott és betűkkel jelzett négyzetekbe rajzolt hajókat kellett látatlanban eltalálni, hazardírozó formájában aki „kamikazét” mondott, egy lövéssel süllyeszthette el a hajót, ha talált, de ötször kimaradt, ha mellé lőtt; a marokkóban a színes pálcikák halmát kellett egyenként lebontani, de nemigen akadt ember, akinek akkortájt ne remegett volna a keze; a csapd le csacsit kocakátyások játszották, akárcsak a Fekete Pétert; üveg alatt rázogatót ügyességi játék az egér-begér, be a házba; Märklin távirányítós autóval akadály- és gyorsasági versenyt rendeztek a parkettra rakott üvegpoharak között; piros csacsit játszottak a fiúk; akadt egy rulett is, zsetonokkal, pénzgereblyével; lányok kedvenc játéka az ujjakra húzogatót zsineghurok; kisebb fiúk katonásdit játszottak, az agyagkatonák között az ifjú Horthy fekete egyenruhás, snájdig kis alakja is megvolt, amíg egy frontról hazatért muszos szét nem tiporta; játszottak papírkockákra írt betűkkel, ki tud több szót kirakni huszonöt, találomra kiosztott betűből, a disznó szó duplán számított; játszottak híres embert; játszottak kicsoda-micsodát; játszottak szóintarziát; játszottak ország-város-folyót; játszottak barkochbát; játszottak sorról sorra hajtogatott versírást; játszottak szópókert - és játszottak még ki tudja, mi mindent.

A három emelet harminchét lakásába beszorított százhet háztartás négyszázharmincegy embere, gyerekek, felnőttek és aggok minden reggel avval ébredtek, hogy csak teljen el a nap, ne történjen semmi, csak teljen el. Semmit nem tehettek magukért vagy a világért. Várniuk kellett. Azt se tudták, mire. Játszottak, hogy múljon az idő. Játszottak, és velük is játszottak távoli és ismeretlen hatalmak.

Elzsibbadt a karja; ki kellene húzni Juli feje alól, de hátha felébreszti vele.

Soha nem szeretett így, mással összebújva aludni. Legalábbis nem egész éjszaka. Mert nővel ölelkezés után, még a küzdelem izzadt melegében kábultan álomba zuhanni, hogy félóra múlva felébredjenek, kissé fejfájósan, de már kissé közömbösen is, kicsikarva magukból egy mosolyt a másiktól, és kezdődhet az udvariaskodás, hogy ki megy előbb a fürdőszobába - ez más. Ez szinte a találkákhöz tartozott, amikor még ilyenekre szorult. Különben egyedül szeretett aludni.

De Juli, mielőtt elvette őt, elvált asszony léteire is az anyjával aludt.

Ötvenhét decemberében egy baráti házaspár el akarta cipelni magukhoz, hogy csapjanak egy vidám éjszakát, hallgassanak lemezeket, igyanak, táncoljanak; fel akarták vidítani. Csak tessék-lássék ódzkodott, hogy nincs partnernője. Az asszony rávágta: keressék meg Julikát.

- Ki az?

Edit és Péter a felpakolt üvegekkel együtt belökdösték egy taxiba; a körúti házban a lakónévsorból kinézték, hogy Juliék a félemeleten laknak, a sarokban, udvari lakásban. A gangra nyíló, üveges konyhaajtót megkocogtatták, s erre bent, a cseppnyi helyiségben, ahol a falra erősített gázrezsó és az ormótlan konyhaszekrény között épp hogy el lehetett férni, megjelent egy fehér árny. Orrát az üveghez nyomta, és kilesett. Edit odalépett szőrmés nyakú, mustársárga kabátjában, s bőrkesztyűs kezével kívülről megdörögölte az üveget, mintha a bent leselkedő orrát akarná megfogni - ekkor ismerte meg őket Juli. Olyan furcsán sikkantott örömeiben, mint egy kis állat, ezen nevettek még akkor is, amikor beengedte őket. Mezítláb állt a kövön, s a sok mosásban összement pizsamája lábszárközépig ért, a kabát alig takarta a hasát. Félhangon, az ijedtségtől újra és újra hisztérikus nevetésbe csapva magyarázta, hogy azért ijedt meg a kopogásra, mert abban az évben már négyszer „begyűjtötték” a férje miatt, és az év végi ünnepekre megint várja a nyomozókat. Amíg ezt mesélte, ráállt a felmosórongyra,

hogy ne csípje talpát a konyhakő hidege - zavartan hallgatták őt, a biztonságban levők megmagyarázhatatlan rossz érzésével.

Péter századosi egyenruhája ijesztette meg Julit, Péter volt hát a legnagyobb zavarban. Igyekezett másra terelni a beszédet.

- Ilyen korán lefeküsztek?

- Hideg van, be kéne fűteni - susogta Juli -, de apám itthon van, és elnézné, hogy mi cipeljük fel a szentet. Egy frászt! Inkább ágyba bújtunk anyámmal.

Ez se volt alkalmas beszédtema. Tulajdonképpen kínban voltunk, de Juli nem érezte meg a helyzet fonáságát - a gyanútlanlansága szinte már tapintatlanság, azóta hányszor mondta neki! -, ott fagyoskodott velük kinőtt pizsamájában, szemét rájuk meresztette, készségesen és kicsit kiszolgáltatottan felelgetett, örült is a vendégeknek, és nem tudott mit kezdeni velük, kérdezni se merte, mit akarnak. Ők meg zavarukban csak nevettek rajta. Edit elkapta, megcsókolta, mint egy gyereket, aki akaratlanul is produkálja magát a felnőtteknek. (És hirtelen megirigyelte az asszonyt, hogy megtehetette ezt, Juli ijedt kis arcát ő is szeretne volna megcsókolgatni, kinőtt pizsamájában ölbe kapni, körbeforogni, és elfutni vele - minden gondja-baja már ki is esett a fejéből.)

Juli tétozázott elfogadni a meghívást, szállongott a hó, odakint víz van.

- Na és - kacagott Edit; a gömbölyű, piros asszony a prémes kabátban, felbodrozott hajával maga volt a gondtalanság -, cukorból vagy?

- Nem. De lyukas a cipőm talpa - felelte Juli a világ legtermészetesebb hangján.

- Lent vár a taxi. Én meg otthon adok egy cipőt, tavaly vettem, de szorít. - Edit elakadt, zavartan nevetgélt. - Ha nem sértelek meg vele.

- Dehogy!

Juli olyan gyorsan és őszintén vágta ezt ki, hogy dőltek a nevetéstől.

- Öltözz! - lökdöste be Edit a szobába. - Csuda kis alak - súgta aztán nekik. - Ilyen múlttal, mint neki van - így élni! Csak mert az az elve, hogy mindig az üldözött mellé kell állni. Az ilyenre pedig mindig rájár a rúd. Ha egyszer a lilatollasok kerülnének hatalomra, azok is elsőként Julit fognák el.

- Mit csinált a férje?

- Szerintem Juli se tudja. A nyomozók valami röplapokról kérdezték, csak ennyit mondott nekem. Év elején bent volt két hónapig, és ha onnan kiengedték, most, amikor...! Szóval nem tud ez semmit a férje dolgairól. De azóta ünnepekre mindig begyűjtik, április négyre, augusztus húszra, és októberben is bent volt, az évfordulón. Az állásából elbocsátották, az esti gimnáziumból kitették, talán magánúton sikerül...

Susogása megszakadt, mert Juli megjelent a szobaajtóban. Egy kellemetlen férfihang utána szólt: „És ha keresik a kisasszonyt, hová küldjük a meseautót? Vagy ha...” „De Józsi!” - szólt egy remegő női hang. „Miért? Talán minket vigyenek el, amíg ő kurválkodik valahol?” - csattant fel a férfi. „Józsi, a barátai előtt ne! Hogy lehetsz ilyen?” - suttozta az asszony sírósan. Ő lopva benézett a szobába (csak két heverőt látott, az egyiket egy ritkás, ősz hajú férfifej - ennyi emléket őriz az apósáról, ez volt az egyetlen találkozásuk -, a másikon Juli anyja feküdt, mellére húzva fel a dunyhát, háta mögött párnák, elkínzott arca egy pillanatra megmerevedett a fali égő sárga fényében: nagy szemek, borzas és őszes haj, túl puha archús között a remegő, elfolyt vonalú száj, ennyi látszott) - Juli becsapta az ajtót. Fekete télikabát

volt rajta, nyakig felgombolva, mint egy katonaköpeny, a gomblyukai kitágultak, ezért mindig kipattantak a gombok, újra és újra ott matatott rajtuk. Fején nyúlprémes sapka, ami alól a homlokánál előre és felfelé kitört a rövidre vágott fekete haj, kis arcát bosszúsan összehúzta az előbbi szóváltás miatt, aztán rájuk nézett, és már nevetett: mehetünk.

Juliék otthonáról ezt az első látogatást őrizte meg emlékként. Ha ma üldögnének otthon, szól a rádió; újságot olvasnak, vagy ő dolgozik, és egyszer csak Juli felpattan, szelesen hozzá rohan, magához szorítja, a feje búbjára csókol, és azt mondja: „Erre volt dolgom!”, és somfordál vissza a keresztretjtvényeihez - ez az ötvenhetes emlékkép ugrik elő. „Ugye, mi egy igazi család vagyunk?” - kérdezőgeti Juli széles vigyorral, s az ölébe mászik, mocosog, helyezkedik, nyöggeti a fotelt: „Na, itt nagyon jó nekem” - sóhajt elégedetten. „Macika, én úgy szeretek *mi* lenni! Mert mi vagyunk a világon a legeslegeslegboldogabbak. Igaz?”

Náluk otthon két szoba volt a város végi, telepi házban, de egy szobában aludtak. Igaz, mindenki külön ágyon. Szülei a kétszemélyes ágyban, ő a sarokban, sezlónon. Az öreg sezlón, a falon a vastag szőrű falvédő, mellette a nagy kályha, micsoda jó kis kuckó volt! Külön világ. Még a betegségekre is jó visszaemlékezni. A kanyaróra, a mumszra, a tüdőgyulladásra. A sezlón alatt álltak a játékok, később a könyvek, csak alányúlt, és előkotorta, amihez éppen kedve volt. „Robi, rakj rendet a birodalomban!” Bebújt a sezlón alá, s a poros cipők, kisvasúti kocsik, bűgőcsigák, feje tört ólomkatonák között halomba rakosgatta a könyveket: *Miki egér világ körüli utazása*-t, a *Csili-csala-csalavári Csalavér*-t, Koszter atya *Lurkó*-ját. Kiskorában vasárnap reggel bemászott a szülei nagy ágyába. Az éjjeliszekrényen ott állt a rádió, az a gótikus formájú faláda, kis oszlopokkal a barna vászon fedte hangszóró előtt. Apa kinyúl, csavargatja: Pacelli bíboros megnyitja az eucharisztikus kongresszust. Befúrja magát a sok párna közé, a paplant a tetejébe húzkodja, s mint a föld mélyében, a bányában, olyan meleg csend van ott lent. A felnőttek erős testszaga járta át a fehér ágyneműt.

A sarokrekamién Juli úgy kúszik-mászik esténként, akár egy vakondok. A paplanok és párnák alatt közlekedik: „bálnázok”, mondja onnan az ágynemű alól. Ahol kidomborodik a paplan, ő odacsap, Juli sikkant, és mászik tovább, hol itt, hol ott mozog és emelkedik az ágynemű: „Odamehetek?” - kérdezi, és jön, fúrja magát előre a paplanok alatt.

- Már eleget bálnáztál. Menj haza, és aludj!

- Nem, nem. Még játsszunk kicsit! - könyörög Juli. - Nem szeretek aludni. Elvesztett idő. És álmodni se szeretek. Játsszunk!

- Aludni kell. Tudod, engem neveztek ki a Cica Lefektetésére Alakult Főbizottság Elnökének. Ha azt mondom: alvás, akkor alvás.

A sarokrekamién valahol kibukkan Juli feje egy paplan alól, és reménykedve néz rá.

- Kicsit még odamegyek. Csak hogy elálmosodjam.

- De aztán nem szeretsz visszamászni az ágyadba. Ezt már ismerem.

- Hát igen, legjobb lenne veled aludni.

- De én azt nem szeretem!

Juli rugdossa a paplant, sóhajt.

- Na, jó. Akkor iszom még egy kis szódát.

Lábát kinyújtja a parkett fölé, köröz vele, a papucsát keresi. Fél kézzel fogja a pizsama-nadrágot, és kicsoszog. De fél átmenni a sötét szobán, a kapcsoló az előszobaajtó mellett van. „Ki-ne-tudná-hogy-a-büszke-nyúlnál nincs a földön bátrabb!” - énekli-kiabálja, amíg odaér. - Juli azóta gyerek, amióta vele él; most gyerek, mert nem volt gyerekkora.

Hallgatózott: alszik Juli?

Nem mert mozdulni. Becsukta a szemét, kinyitotta, és bámult bele a sötétbe.

Hiába, soha nem tudott mással együtt aludni. A konviktusban villanyoltás után kivárták, amíg még egyszer benézett a felügyelő atya, aztán megkezdődött az összebújás. A takarók alatt sutyorásztak a fiúk, nevetgéltek, volt, aki körbejárt a sötét szobában, bebújt a beszélgetők mellé, aztán ment tovább, levizitelt mindenhol. Beszélgető párok alakultak ki, akik isten tudja, mit tudtak mesélni egymásnak, de estéről estére folytatták véget nem érő történeteiket. Mások birkóztak vagy versengtek, ki bírja tovább a csiklandozást, és addig folyt a macerálás, amíg az egyik visítva kiugrott az ágyból; ilyenkor a szobaparancsnok, egy nyolcadikos, mérgesen felcsapta a villanyt, és szilenciumot rendelt el, vagy megy Selmeci atyáért! Erre meghunyászkodtak. Mert ha Selmeci atya feljött az emeleti hálóba, akkor regényt olvasott, a *Quo vadis*-t pedig már végighallgatták, senki se kíváncsi rá.

Ő soha nem szomszédolt. Összekuporodott a takaró alatt, hazagondolt. A telepen járt: rohant a lapos bányásházak között, óltetőre mászott, bebújt a ványadt egresbokrok közé, mert a seriff a nyomában volt, coltját maga elé tartva kémlelt szerteszét... Nem is próbálta ezt elmesélni a többieknek. Kinevetnék. Kisfiús játék. Észre se vette, hogy elaludt közben: és mezítláb rohant a porban, abban a kőbányáról szitáló fehér porban, ami csak náluk, a telepen található, sehol máshol a világon. A lábujjai között felcsap a por, térdig fehér a lábszára. A klottgatya belecsíp a derekába, az izzadság végigfolyik a mellén, mert egy árva fa sincs a telepen, és a házak, az egyforma, meszes fehér téglából épített hatajtós bányásházak mértani rendben sorakoznak egymás mögött, mint ültetvényen a palánták, vagy mint egy internáló táborban a barakkok. - Amikor katonakorában oda is elkerült, csodálkozva ismert rá az otthoni rendre, és sajnálta magát a gyerekkoráért; ahogy leadták a foglyot, menekült ki onnan, vissza se mert nézni a dzsiptől, amíg ki nem értek az országútra... Sorban álltak a telepi házak, és nem volt szabad fát ültetni a kertbe, azt nem tűrte a bányatröszt, hogy a csendőr vagy a termester akár a harmadik utcában is észrevegye, akit figyelnie kell.

De ők, gyerekek, játék közben csak a seriff elől menekültek, és az annál izgalmasabb volt, hogy olyan nehezen lehetett eltűnni... Villanyoltás után, abban a soproni bencés konviktusban eléje tódultak a házak, az ólak, a tetők, a telepi drótkerítések az ismerős lyukakkal, a vas-traverzek, amik ormóttanul terpeszkedtek a cseppnyi konyhakertekben, és tartották a magasban futó csillesorok drótköteleit. Micsoda forróság pörkölte az utcákat! Sehol egy fa, sehol egy árnyék. Kettőkor dudált a bánya, és jöttek a férfiak, szénporosan, vállukon fejsze és egy fakleci, amit járandóságban kaptak az aknák kapujában - senki nem futott az apja elé, ez nem volt szokásban -, eltűntek a házakban, aztán kihalt volt a telep alkonyatig, csak a nap izzította a hatlakásos, öreg házakat. Néha kinyílt itt-ott az ajtó, egy lavór víz zúdult ki, de senki nem mászkált feleslegesen a melegben. Csak a gyerekek rohantak, mert nyomukban volt a seriff, és tetőről tetőre, kertből kertbe bújtak a kerítéseken keresztül, futottak, menekültek, kiabálni se igen mertek, mert ha felverték a műszak után alvó apákat, pofozás várt rájuk. Bolond kölykök - mondták a felnőttek -, mi jó van abban, rohangálni a forró porban? Nem tudják még, hogy mi az élet. Majd megtanulják, ha felnőnek.

A konviktusban egyszer hozzá is odabújt egy fiú: Ernő. Kövérkés, kacska lábú fiú volt. (Autóval hozta a papája Nagykanizsáról.) Odabújt hozzá villanyoltás után, amikor már mindenki aludt. Be akart nyúlni a pizsamája alá. Te is nekem! - súgta szuszogva, de amilyen erőszakosan jött, olyan könnyörgő volt az a fojtott szuszogás. Ellökte, kiugrott az ágyból, és rohant a vécébe. Ott gubbasztott, amíg Selmeci atya rá nem talált. Azóta nem tud mással együtt aludni.

A karácsonyi vakáció után, vacsoránál, Selmeci atya kiállt az ebédlő közepére, és intett a lengyel menekültekből álló személyzetnek, hogy várjanak a vacsora felszolgálásával. „Gyászolunk, fiúk!” - kezdte bűgő, prédikálós hangon; és valami katonákról beszélt, dicső hadseregről, amelyik a Donnál csatát veszített. Korgó gyomorral bámulták fekete reverendás alakját, mert csak mögötte, a tálaló üvegfallal elválasztott helyiségében volt lámpafény, az ebédlőben nem engedte bekapcsolni a világítást. Amikor befejezte a beszédet a „fagyhalált halt hős katonákról”, kigyulladtak az üvegcsillárok, morajlani kezdett az ebédlő, és a fehér kötényes lengyelek körbehordták a disznótorost. Utána fagylaltot kaptak. Üvegtálakban rakták az asztalra a rengeteg halom fagylaltokat. Ilyent még sose látott: eddig azt hitte, hogy csak tölcsérben, egy-két gombócot lehet kapni belőle. De rajta kívül senki nem csodálkozott, nem olyan fiúk voltak ott együtt; a fagylaltgépeket egy szülő, a gyártó cég tulajdonosa ajándékozta karácsonyra a konviktusnak. Az az este emlékezetes maradt, mert azután a vasárnapi ebédekhez mindig fagylalt is volt. Üvegtálban.

Nem tudott megmaradni az intézetben; rosszul érezte magát, senki barátja nem volt. „Túl nagy áldozatot hoznak érted otthon - simogatta meg Selmeci atya az arcát. - Meg kell ezt beszélni a szüleiddel.” (Egy műszaki tisztviselő fiának miért is kellene faburkolatú társalgó, tenispálya a parkban és zongora-különóra?) „Pedig ott úrigyerekek között nőttél volna fel mondta az apja. - Te, Robi, tényleg minden vasárnap fagylaltot kaptatok? Télen is? Ez azért bolondság...”

Bejáró gimnazista lett, mint néhány más telepí gyerek. A városba hajnalban ment a vonat.

Mennyit vonatozott! A diákkocsiban, zötyögő térdén írta a leckét, behúzódott a sarokba, és bóbiskolt a fapadon; vagy ordítózva, táskával és vonalzóval csatázott a vonat folyosóján, kocsiról kocsira üldözték, vagy ő üldözte a szétvert kereskedelmistákat; délután, ha ráunt a latin memoriterre, kiszökött, és rohant a vasúthoz, ott várta a banda abban a vasúti kanyarban, ahol a mély bevágásban lassítva húztak el a vonatok, a hosszú, német katonavonatok, és ők kiabáltak, integettek feléjük, bukdácsolva futottak a sínek mellett, hogy a németek dobjanak le cigarettát; apa akkor már a Kárpátokban szolgált, utászs századnál, és kivitette magához negyvennégy nyarán: végigvonatozott a Felvidéken, a fekete fenyvesek között, géhás szerelvényeken utaztak, apa tisztiszolgája, Jóska, egy nagy fejű, vizeskék szemű katona, fellopta őt a katonavonatokra; de alig érkezett meg, a front összeomlott, apa ráparancsolt, hogy gyerünk haza, és Jóskával egy sertésszállító vagonban zötyögtek két napig, sebesültekkel volt tele a kétszintes kocsi, felállni se tudtak az alacsony rekeszekben, csak négykézláb csúsztak-másztak az idegen és letakart arcú halottak között, mert a vonatparancsnok lezáratta a kocsikat, csak Komáromban szállhattak ki; és aztán a mamával menekültek, mert a telepen mihez is kezdtek volna? - ennivaló se volt, a Pest felé tartó gépek újra és újra végigbombázták a bánya körüli gyárakat, az eltévedt bombák a telepre zuhantak, a szomszéd ház helyén csak egy hatalmas kráter maradt, zöldes víz áztatta benne a romokat - de éjjel megállt velük a vonat, mert bombázók keresték a sötét pályán a hadi célpontot, a vagonuk felugrott, ahogy zuhogni kezdtek a bombák, a mozdony lefordult a sínről, a pályatestet két napig lezárták, s ők ott kucorogtak a kocsiban, amíg továbbindulhattak; de menni kellett, menekülni, rokonokhoz, falura, hogy mentsék magukat, hogy túléljék, hogy elkerüljék a háborút.

Mennyit vonatozott! Mintha vele együtt egy ország kereste volna a helyét; aztán a háború mégis utolérte, az a háború, amit az apák se megnyerni, se elveszteni nem akartak.

Apa mozdulatait újabban önmagán veszi észre, ahogyan Julival bánik: mutatóujjával meg-simogatja a buksiját, kézen fogja az utcán, vagy otthon üldögélve szórakozottan eléje tartja a tenyerét, hogy az asszony hideg ujjait dugja a markába, s aztán összemarkolva a kezét, ide-oda hintáztatja a levegőben. Buta és értelmetlen mozdulatok lennének, ha nem apára emlékeztetnék, aki majdnem húsz éve halott.

Emléke is alig maradt róla, nem sokat látták egymást; mindketten futottak a saját dolgaik után. Apa a két legnagyobb és egymással összefüggő akna vezetője lett, új fűrást kezdtek, az előntött vágatokat szivattyúzták ki, a berobbantott lejtaknákat tisztogatták - indult a széncsata. Aztán ágynak esett, az orvos azt mondta, hűlés és kimerültség, aszpirint kell csak szednie - de éjszaka apa meghalt.

Az asszonyok sztrájkoltak a telepen, nem volt ennivaló: kivonultak a piacra, és összetaposták a kofák áruit. Az R-gárdistákkal rohant a helyszínre, nehéz, vasvázás, német katonai kerékpárja volt, nyomni kellett a pedált lélekszakadásig. A diákok tüntettek a plébánia előtt. És megint nekik, R-gárdistáknak kellett odamenni, mert a rendőrök elnézték, hogy csóvát vetettek a plébánia tetejére. Az esperes utat a füstös szobából hozták ki, szorongatta a bibliát, és nyolcvanéves madárteste a vértanúk konokságával készült a mártíromságra. És ott volt, amikor kiásták a Kőbánya alatt lelövődözött bányászok holttesteit. Nem messze attól a helytől, ahol a kutyatelep volt, és ahová Lizivel jártak. Azon az esős napon nem is értette, hogyan tudott nem is olyan régen ugyanott játszani. Minden olyan komor volt: körben a megbontott sírok, egy átkozódó asszony és férfiak, akik a kihányt kötörmelék tetején szorongtak, fekete kabátjukba behúzták a nyakukat, szóltanul nézték, ahogy a köveken megcsikorduló lapátok a cipőjükre szórták ki a földet, és társaik foszló ruhájú holtteste egymásra hanyva hevert a félméteres gödör fenekén, ahogy a nyilasok elkaparták őket...

Nem járt gimnáziumba, túl bizonytalan volt a vonat a városba; később egy vizsgára előkészítő tanfolyam indult a telepen, abból lett a helyi bányászgimnázium. Milyen büszkék voltak rá!

Abban az időben mindenre büszkék voltak.

Ő a kerékpárjára, a vasvázú, terepszínűre festett katonai gépre volt a legbüszkébb, és az R-gárdista karszalagra, amivel a párt a maga katonáinak ismerte el őket. Emlékezik a párthelyiségre, a volt Lieber kocsmára, a fekete biliárdasztalokra, a folyosóra kiállított söntéspultra, az összezsúfolható kerti székekre, amiket naponta hurcoltak ki és be a nagyterembe (az egykori ivóba), ahol Kurucz, a nyurga termetű, lassú szavú titkár eligazítást tartott nekik, és betelefonált a gimnáziumba, hogy ne várják őket; és gyűlések előtt ott topogtak a keskeny folyosón, belestek a terembe, ahol a fal mellett is álltak a bányászok, és izzadságzag, sörszag, mormogó beszélgetés zaja áradt ki a keskenyre nyitott ajtón. Minderre jobban emlékszik, mint apára, aki egyszer csak meghalt. A temetésén, amikor a gyászszertartásra készültek, a felnőttek közül választottak ki hat férfit, hogy vigyék a koporsót, de Kurucz azt mondta: „Robit is engedjétek!”, és ő izgatottan furakodott melléje; a bányászzenekar már hangolt, a sírok között feketéllt a tömeg, ahogy kilesett a halottasház megnyitott ajtaján, és a háta mögött hallotta Kuruczot, aki azt mondta apára: „Nem lett volna szabad pont most meghalnia!” És felemelték a koporsót, neki nem érte a vállát, mert az öt férfi magasabb volt nála, felnyúlt hát, és tenyerébe fogta a sarkát; kitárták előttük a fekete ajtót, meglódultak, „Egyszerre lépjétek!” - szólt valaki, és megindultak. A kék ing alá felvett gyapjúpulóver csiklandozta a testét, görcsösen maga elé bámult a sárba, ahol a lábnyomokban fekete tócsa csillogott, kormos volt a sár, szénporos, a közeli drótkötélpályán csillék csikorogtak, a zenekar bömbölése elnyomta a

zajokat, Kurucz gyászbeszédéből semmit se hallott. Így temették el apát, akinek nem lett volna szabad meghalnia.

Érettségi előtt állt, amikor kitört a botrány: az átigazolt szociáldemokratákkal tartott szemináriumon elkezdődött egy vita, hogy ki nagyobb, Lenin vagy Sztálin. (Ki kezdte ezt? Miért csapott olyan szenvedélyesen magasba a vita?) Fegyelmi bizottság alakult. Pestről pártvizsgálatot rendeltek el. Kurucz behívta magához: „Téged nem tudlak megvédeni. Az apád értelmiségi volt, ezt sokan nem felejtik el. De minek neked érettségi? Úgyis már két évet vesztettél. Menj tiszti iskolára, tünj el innen, amíg segíthetek...” Apa halála óta mama fekete ruhás, öreg parasztasszony lett, csak. Jött-ment a ház körül, sóhajtozott, lefekvés után sokáig imádkozott az ágyban; alig beszéltek. Egyszer azt mondta a pártról: „Nem kellene odajárnod, a nyugdíjból kitaníttatlak, egyetemre mész, úriember leszel.” Kurucznak igaza volt: semmi keresnivalója a telepen. Pécsen őrszázhoz tették, hogy a kiképzés után tiszti iskolás legyen. De akkor indult az iskola újságja, és a laphoz vezényelték. Amikor Pestre került, a központi laphoz, esti egyetemet végzett. Az ellenforradalom után a KISZ kért kádereket, és onnan ment át az intézetbe. A telep, apa halála, az a régi R-gárdista rohangálás, a Lieber vendéglőből átalakított párthelyiség a messzi múltba süllyedt előre...

Juli eleinte nem szerette, ha Kiscicának szólította. De addig mindig Cicának hívta a nőket. Mindegyiket. Editet, aki híradós volt a tiszti iskolán, Évát, aki Pesten ragadt rá, hangversenyre cipelte, fehér bútorú leányszobája volt és selyempizsamája, és Valit is Cicának szólította, akinek figyelő, gúnyos arca mindig meg tudta vadítani. Vali ismertette meg Annival, aki értelmetlenül ragaszkodott a férjéhez, ahhoz a slampos, szivarozó, fekete ügyvédhez. Gondolni se akar rájuk; csőd volt mindegyik viszony, sok éves kínlódás.

Mert Cicának hívta a nőket, de feleségül akarta venni őket. Mindegyiket. Editet is, a csizmás híradóst, Valit, aki házassági ajánlatára csak nevetett az ágyban, pimasz képpel kinevette, és Éva is sértetten rántotta fel a fejét: „Segíteni akarsz rajtam?” Igen, segíteni szeretett volna rájuk. Miért ne?

Julinak szüksége volt rá. És elfogadták egymást. Pedig azt hitte, sose szoknak egymáshoz. Julinak a magas, fekete fiúk tetszettek, és neki a szőke, fehér húsú nők. Mindig azt hitte, ilyen felesége lesz. Mi egy igazi család vagyunk? - kérdezgeti Juli. - Olyan furcsa ezt elhinni. Ugye, mi egy igazi család vagyunk? És én úgy szeretek *mi* lenni...

Nőnapkor virágot vitt haza. A lépcsőházban megmosolyogták. Csak később jutott eszébe, hogy szégyellnie kellett volna, meglátták a virággal, és zavarba kellett volna esni, és dühösnek lenni, ez így férfias; de tulajdonképpen azt szeretné, ha mindenki tudná, hogyan élnek ők ketten. Juli is, nagy komolyan, azt mondta: „Majd egyszer írok egy verset rólunk, ha még bírok verset írni. Abban benne lesz, hogy mi egy igazi család vagyunk, és milyen jó nekünk.” Néha értelmetlen ijedtség fogja el: hol van Juli? Baj érheti. Elüti egy autó vagy villamos, este megtámadják, egy örült ügyfél leszúrja, vagy összeroskad alatta a híd, ráomlik egy bérház, annyi baj érheti; szeretne hozzá futni, és eldugni valahová... Vagy elképzei, hogy megöregszenek. Nyugdíjasok lesznek. Ülnek a kávéházban, olvassák az újságot. Juli kevéske haja fehér lesz, szeme alatt táskák és ráncok, de az arca akkor is gyerekes, és a szeme, fekete és vidám szeme éppolyan kíváncsian pillog majd a világba. Julit soha nem fogja öregnek látni.

Néha elnézegeti az asszonyt: milyen lenne a gyerekük? Maga elé képzel egy kislányt, de az tulajdonképpen Juli. Van róla egy fénykép, az egyetlen gyerekkori kép: Juli és egy nagy kutya. (Nevetni kell: épp egy kutya!) A bernáthegyi slamposan ül, két első lábát csámpásan szétrakja, és hájas testével lomhán a kislánynak dől. Juli hócipőben, kabátban, sétához öltözötten, de begombolkozva, egyenesen áll mellette; egy kávéház előtt készülhetett az amatőr felvétel, az

apja alkalmi ismerősének a kutyájával. A sapkája áll alá gombolós, és felül két csúcsockája van, mint a macska füle; más kedves nincs is ezen a gyerekképen. Juli komoran néz a gépbe. A teste megfeszül, kezét ökölbe szorítja az egyujjas gyerekkesztyűben. Merev szeme ferde vágású, kitágult szembogara fekete. Az orra pirinyó, száját konokul összeszorítja, haragos az arca. A slampos kutya mellett még feltűnőbb ennek a kis embernek a görcsös összefogottsága, zárkózottsága. Szomorú kép. Juli nem is szereti, nem ismer magára benne. Amikor a fiók mélyén megtalálta, idegenkedve forgatta, nem tudott mit kezdeni vele. - Talán nem is bánná, ha ez az egyetlen kép se őrizné a gyerekkorát.

Az utcán kódorgott. A zsidóházból akkorra már be kellett költözniük a gettóba; apát onnan vitték el, anya pedig a nagy hasával (és mert igazoltan árja volt) kijutott valamelyik kórház szülészeti osztályára. A gettóból egy tér felé - egy átjáróház udvarából, tetőkön és padlás-tereken át - lehetett kiszökni a városba.

Kék felöltőjén, ha nagyon figyelmesen megnézik, a tűszúrások nyomán, meg lehetett volna látni a leszakított sárga csillag helyét. Ödöngött a városban, gondolkozott, kihez mehetne el; de hát senkije se volt Zürzabellán, a négerbabán kívül. Végül apát megkeresni indult el, mert ha anyát kórházba vitték, mit csináljon egyedül a gettóban? (Nem tudhatta, hogy már túl messzire kellene apa után menni.)

Amikor megéhezett, befordult az első bérházba. Végigkocogott az emeleti gangon, a kopott ajtókat kerülte, és a rácsos, csipkefüggönyös, zöld levélszekrényes ajtókon csöngetett. Ha szerencséje volt, a cseléd jött ki. A nagyságák majdnem mindig elzavarták.

„Éhes vagyok. Tessék szíves adni valamit...”

„Mért nem mész haza?”

„Kórházban van az anyukám.”

„Kibombáztak benneteket? Melyik kórházban van az anyád?”

Erre, mert tényleg nem tudta hol van, kitűnő válasz volt: „Nem tudom. Vidékiek vagyunk.”

Ez a kis hazugság elvágta a további kérdezősködést. Vagy kapott enni, vagy elzavarták. Néha káromkodtak, szidták őt, mások csak becsapták az ajtót.

Egyik nap a Ferencvárosi pályaudvar felé vetődött el. Túl nagy volt ott a forgalom: katonák, nyilas pártszolgálatosok, rendőrök. És közöttük sok-sok civil férfi. Érezte, hogy rossz hely ez. Mégse futott el. Itt van apa. Itt kell lennie!

Teherautókon németek érkeztek, a foglyokat terelni kezdték. A nagy felfordulásban észrevétlenül a raktárakig jutott el. Fellátott a rampára: vagonok álltak ott, félretolt ajtókkal, a belsejük sötétlett. Egy asztalt állítottak a vagonok mellé, tisztek ültek mögötte. Az odáig vezető úton két sorban, hosszan kígyóztak a fegyveresek. Közöttük kettesével mentek el a foglyok: voltak, akiket egymáshoz bilincseltek. Az asztal előtt vaskos nyilvántartási könyvekben lapozott az egyik tiszt, a másik a papírokat kérte attól, akinek még volt papírja. Egy-egy szerencsés foglyot - ha külföldi állampolgárságot tudott igazolni - félreállítottak, a rendőrök őrizetére bízva; a többiek a vagonba kerültek. Amikor megtelt a kocsi, egy sánta, kopott zubbonyos vasutas begördítette az ajtót, és a csendőr lezárta. Az állomásépületen túl egy láthatatlan mozdony ilyenkor nagyokat szusszantott, megtolta a szerelvényt, hogy újabb üres vagon álljon a tisztek asztala mellé.

Nem látta meg apát. De azóta is bizonytalan benne, hogy nem volt-e mégis ott. (Pedig nem lehetett, két héttel előbb vitték el táborba.)

Még aznap alkonyatkor, ahogy visszaért a Körútra, razziába futott.

A New York kávéház előtt egyszer csak gyűlni kezdtek az emberek, volt, aki még elszántan elindult valamerre, aztán visszafelé futott, de a kiöblösödő utcán összeterelt járókelők semerrel sem szökhettek meg. A nyilasok záróláncához furakodott, és dűnnyögni kezdett: „Elvesztettem a mamámat, elvesztettem a mamámat.” A nyilasok a térdükkel lökdösték vissza, de nem tágitott, ott dűnnyögött továbbra is. Egy idős és ősz férfit nézett ki magának, aki nagy kezével ügyetlenül fogta a puskát, a zakó koszlottan lógott rajta, csak a karszalagja volt újjöld.

A fegyveres lánc megindult előre, összébb szorította a várakozókat, megkezdődött az igazoltatás. Nem tágitott az idős férfi elől, már nem mondott semmit, csak állt előtte, és néha felnézett rá. Hátról egy esőköpenyes férfi maga felé fordította; de a nyilas odaszólt: „Elvesztette az anyját.” Az esőköpenyes bólintott: „Le kell ellenőrizni.”

Amikor vége lett a razziának, a nyilas egy teherautóra feladta a fegyverét, és kézen fogta őt. „Hol laksz?” Megmondta a régi címüket, nem volt messze a ház. Kézen fogva mentek végig a Körúton. Az érdes marok szorítását megőrizte az emlékezete.

A házmesterné nagy szemeket meresztett rá, amikor megérkeztek. Nyulászékről az a hír járta a házban, hogy nyilasok. A férfi a szomszéd utcában, egy vaskereskedésben dolgozott, lakatos a szakmája. Nagy, csontos emberpár volt. Nyuszi néni - így becézték a lakók - kicsit megterebélyesedett, amióta nem látta. A nyilas nem kérdezősködött, pedig láthatta a házmesternén, hogy az nem tudja, mit mondjon. Beérte azzal, hogy a házban ismerik őt.

Amikor magukra maradtak, Nyuszi néni bevitte magához, kikérdezte. Megmondta, hogy apát elvitték, erre legyintett: „Jó firma volt, ott majd nem kártyázza el a fizetését.” Amikor anyáról megtudta, hogy kórházban van, mert már hetedik hónapban szülni akart, de nem tudott, csak rettenetes görcsei voltak, Nyuszi néni húsos arca felderült. „Na, a kórházban jó helyen van. Nem kellett volna a zsidóházba se bemenni a Józsija után. Nem is érdemelte meg az az ember! Hol fekszik, viszek be neki egy kis húslevest?” De hát ezt ő sem tudta.

Két napig aludt a házmesterlakásban. Nem mehetett ki az udvarra, az ablakhoz se léphetett. Harmadnap este pártszolgálatosok vetődtek be (hiába, körúti ház, arra sűrűn megfordultak), és Nyuszi néni ijedtében elmondta mindennek: rokonnak, kibombázottnak, idegennek, keresztgyerekének. És még aznap este kitette a szűrét. Kérdezgette, nem tudna-e valaki rokonhoz menni. „Itt nem maradhatsz. Hiába, na, ilyen időket élünk.” Újságpapírba csomagolt ennivalót, aztán hirtelen ötlettel a férjének egy egyenruhás fényképét - amit a tavaszon csináltatott, amikor a frontra vitték - nyomta a markába. „Ha valaki megállít, macerál, mutasd neki, hogy ez az apád. A hazáért harcol. De ide ne gyere, mert itt úgyse maradhatsz!”

Kivitte az utcára. Ahogy a kapuban állt vastag lábán, duzzadt kebleire tűzött kötényben, széles arcán inkább rosszkedvvel, mint szomorúsággal, de azért integetett is utána - a jól ismert Nyuszi néni volt. Akit szeretett gyerekkorában. Ha nem akart vacsorázni, pedig megfőlt már a gríz, és anya tehetetlenül kínálgatta, míg végül mindketten sírva fakadtak, Nyuszi nénihez vitte le. A nagydarab asszony a hasához húzta a fejét, és azt mondta öblös hangján:

„Ne ríjon, Rózsikám, makacs gyerek ez, de jó kislány.”

„Mért nem eszik? El fog pusztulni! Én ezt nem bírom idegekkel” - szipogott az anyja.

„Enni fog. Énnálam enni fog. Így, ni!” Kített az udvar kövére egy hokedlit, eléje egy sámlit, s őt odaültette a gríz elé.

„Maga csak menjen, Rózsikám! Majd mi ketten Julikával elintézzük ezt a grízt. Igaz, bogaram? Te, te, teee, Gríz Juli!” Így hívták kiskorában a háziak: Gríz Juli. És ott, Nyuszi néni ajtaja előtt, a hűvös udvar mélyén, amíg a házmesterné leereszkedett a küszöbre, s hatalmas combjaira, az ölébe emelte a macskát, és avval ijesztgette, hogy a cica megeszi előle a grízt - tényleg eszegetni kezdett. Talán mert Nyuszi néni olyan nyugodt volt. Nem sírt és könyörgött, mint anya. Igazából mindegy volt neki, megeszi-e a vacsorát. Így hát megette.

Hóna alatt az újságpapírba csomagolt buktával, kezében Nyulász szakaszvezető fényképével (aki széles állkapcsával, szürke szemével meredt-zavartan bámult, és világosbarna hajában felfelé meredezett a vizes fésűvel odaügyeskedett hullám) ment a Körúton a Nyugati felé. Nem gondolt semmit Nyuszi néniről: nem haragudott rá, hálás se volt. Már el is felejtette őt. A háború után egy ideig mondogatta Nyuszi néni, előbb csak négy szemközt, óvatosan, félmondatokban, és lesve, mit szól hozzá, de később már magabiztos és derűs mosollyal, mások előtt is, hogy: „Egyszer én mentettem meg, igaz-e, Julikám? Ha akkor kipakolok mindent annak az isten tudja, miféle csavargónak - kimondottan sose szidta a nyilasokat, ennyi maradt a régi tartásból -, ha nem igazolom magácskát, isten tudja, mi lett volna!” Ezt mindig kelletlenül hallgatta. De csak amikor nagy lány volt már, és egyszer kapunyitás után, mérgesen, mert nem szeretett felkelni, ráripakodott Nyuszi néni, hogy: „Ejnye, Julikám, viszket már nagyon az izéje? Megkettyentik a fiúk, és akkor majd nézheti magát!” - akkor veszett össze vele. A párhelyiségből járt akkoriban olyan későn haza, ezt a házmesterné fejéhez vágta, meg különben is, örüljön, hogy békén kaput nyithat, a férje a fronton nem keveredett nagyobb disznóságba, és ezért kutya bajuk nem lett a zöld ing miatt!... Nyuszi néni attól kezdve felnőttként kezelte. Fogadta a köszönését, mert a jó házmester senkivel nem tart haragot, de nem beszélgettek. Egyszer elkapott egy fél mondatot, amit a háta mögött mondott róla: „...pedig nagy jót tettem a kis szarossal.” Hirtelen düh fogta el, de aztán azt gondolta: Nyuszi néninél többet ugyan kinek köszönhetek? Őt buktát adott.

Hogy bukták vannak a csomagban, azt délután tudta meg, amikor felbődültek a szirénák. Akkor már órák óta csatangolt, s az Új-Lipótvároson túl ismeretlen külvárosba került; fatelepek és gyárudvarok, nyomortelep, piactér, salakos grundok összetákolt futballkapukkal váltogatták egymást, egy helyen rengeteg tűzifa állt magas máglyákba rakva, aztán ismét gyárak, üzemek; ócskavastelepek következtek és öreg kolóniák lapos házakkal. A légiriadókor egy kerítés tövébe húzódott, de mert nem hallott semmi zajt, továbbindult.

Széles utcára bukkant ki. Villamosok álltak a pályán, még nem fűjták le a légiveszélyt. Egy bérház kapuja alól rákiabáltak. El akart ódalogni, de elesett, és a papírból kifordultak a bukták. Egy sisakos légós utánafutott, elkapta. Becipelte a kapu alá, kérdezgette, miért sétál az utcán. De annyira fáradt volt, nem felelt a férfinak. Meg se nézte, rá se nézett. (Azóta se tud visszaemlékezni az arcára, az alakjára, semmire. Idős volt? Fiatal? Csak a sisakra emlékszik, másra nem.)

Úgy látszik, a férfi jól megnézte magának. Amikor lefűjták a riadót, kézen fogta, hogy elmennek valahová, „ahol az ilyen kislányoknak van a helyük”. Megijedt? Gyanakodott, hogy a nyilasokhoz viszi? Nem. Engedelmesen ment vele, nagyon fáradt volt. Csak érkezzenek meg valahová, mindegy, hová.

A Vöröskereszt védelme alatt álló volt zsidó iskolába mentek. Emeletes, L alakú új épület volt, nagy ablakkal, műmárvány feljáróval. A pedellus jött eléjük, és a fehér szakállas, testetlen kis ember elállta az utat.

„Mit akarnak?”

„Ezt a kislányt hoztam.”

„Nem idevaló.”

„Az lehet. De az utcán csavargott, próbáltam vallatni, nem tud semmit se mondani.”

„Vigye oda, ahonnan hozta.”

Wohl bácsi előttük állt, ruhája üresen lógott, mintha teste nem is lenne, az arca vallott csak élő emberre. És az arca elutasító volt.

„Nem tudunk vele mit kezdeni. Vigyáznunk kell, mert... De ez nem tartozik magára. Vigye innen a kislányt.”

„Nekem semmi közöm hozzá! Ide nézzen.” A légós kigombolta rajta a kék felöltőt, a kabát gombolása alá nyúlt, és ujjaival megfeszítette a szövetet ott, ahol a tűszúrások nyoma árulkodott a letépett csillagról. „Maguknak kell rá gondot viselni.”

Wohl bácsi semmit se látott, mert nem volt az orrán szemüveg, de tudta, hogy mit láthatna. Amíg habozott, és az állkapcsa mozgott, de hang nem jött ki a torkán, addig a légós kifordult az épületből.

„Jöjjön vissza! - kiáltott utána ijedten. - Vigye innen! Én nem tehetek érte semmit! Semmit!...”

Egy szemüveges tanárnőforma jött ki a folyosóra, és vaksin pillantott feléjük.

„Mi történt?”

Meghallgatta a pedellus magyarázkodását, nézte őt. A kék kabát felgyűrődött a mellén, ahogy a légós, idegességében, megmarkolta. Ibi néni odanyúlt, megigazította.

„Hogy bántak veled, szegénykém! Hát tényleg semmit nem tudsz a szüleidről? Ki az apukád, anyukád? Hol vannak?”

És akkor ő kinyitotta a markát, és Ibi néni elé tartotta az összegyűrt fényképet Nyulász szakaszvezetőről.

Miért tette ezt? Mert fáradt volt? És dacos?

Már a gettóban is egyedül hagyták; anya kórházba ment, el tudott menni nélküle. Apát ezért akarta megkeresni; vele is beérte volna. És az a hét az utcán: a kéregetések, a razzia, Nyuszi néni a buktáival, a tiltakozó Wohl bácsi, még az a sisakos légós is épp eleget mondott neki a felnőttekről. Mindenkit utált, gyűlölt. Egy gyerek megátalkodott gyűlöletével. Nem hitte, hogy bárki segítene. Azt a fényképet is azért mutatta, hogy Ibi néni dobja ki, zavarja el. Igen, akarta, kívánta, hogy bánjon vele rosszul, igazságtalanul, hívjon nyilasokat, vagy ölje meg, mind-egy!...

De Ibi néni megnézte a szakaszvezető képét, rövidlátók módjára csodálkozva emelte a szeméhez, ide-oda forgatta, aztán közömbösen azt kérdezte:

„Ez a bácsi hozott ide? Őrá bíztak apukáék, igaz? Felelj szépen!”

És erre a fáradt hangra - amiben még jóindulat se volt, csak érdeklődött, épp hogy nem közömbösen -, erre a hangra elsírta magát; bőgve, zokogva, ordítva bújt Ibi nénihez, a ruhájába fúrta a fejét, a szövet durvaságát ma is a nyelvén érzi, ahogy harapta, rágta sírás közben, és úgy tört ki belőle a kétségbeesés, olyan erővel, hogy rázkódott az egész teste, a könnye és a nyála végigfolyt a tanárnő ruháján, s bemaszatolta vele a saját arcát is. (Erre a gusztustalan jelenetre jól emlékszik, de soha nem tudta elmondani senkinek. Robinak se.)

Később, amikor megnyugodott, Ibi néni kérdezgette, de ő csak a nevét árulta el. Julika. Aztán még mondott valamit, de azt újra avval a hirtelen feléledő dacos dühvel, a nagy sírás előtti gyűlölködő haraggal és ellenkezéssel kiáltja. Ibi néni beszélgetve vezette a folyosón, hogy milyen jó lesz itt, egyelőre, persze, amíg valamit ki nem találnak, de addig érezze jól magát, sok kedves gyerek van itt, leánykák is, nagyon szép lesz, már ma éjszaka pompásan fog aludni a finom ágyikóban, és végül azt mondta: „Egy ágyat kell neked bevinni a hálóba.” Erre megállt, kirántotta kezét a tanárnő tenyeréből, és elkeseredetten kiáltotta: „Én nem vagyok cipelős gyerek!” Az otthoni, ormótlan heverőkre gondolt. És az újabb megpróbáltatásra. „Én nem vagyok cipelős gyerek!” A gyűlölködő dac újra előtört. Ibi néni elmosolyodott, megsimogatta a fejét. „Majd Wohl bácsi, kicsim. Mi csak segítünk neki. A párnát visszük.”

Igazából később sem oldódott fel. Pedig szerencséje, hogy megtűrte Ibi néni: a semleges országok menlevelével vagy állampolgárságával rendelkező szülők gyerekeit mentették át abban az iskolában. De ami jót kapott, azt mind Kisgyurinak tulajdonította. Csak őrá tudott visszaemlékezni sóvárgó és fájdalmas szeretettel.

Reggel lehetne. Ha már nem tud elaludni, reggel lehetne végre.

Mindig szeretett felkelni, gyerekkorában is, pedig fél ötkor csörgött a vekker, apa odaszólt a sötétben: Robi, de felesleges volt az ébresztése, már ült a sezlón szélén, húzta a zokniját. Fél hatkor indult a telepről a munkásvonat, amivel a városba járt gimnáziumba.

Szeretett felkelni, mert mindig tiszta fejjel ébredt, és olyan izgatottan, mintha várná valami rendkívüli élmény. Az éjszakai felriadást és álmatlanságot azért gyűlölte, mert elrontja a felkelés örömét; az éjszaka közepén kipihentnek érezte magát, fel tudna kelni, de hajnalra elnyúzódik, az apró elalvások és felébredések, mintha ez az éjszaka kisiklott volna sínéről, és talpfákon zötyögne előre, szétrázzák a testét, reggel fájni fog a háta, a válla, az ízületei, elfekszi a nyakát, zsibbadtra nyomja a karját, s a fejében pedig kásás fáradtság lesz, a koponyája mintha egy grízzel teli lábas lenne, a halántéka akar majd kiszakadni - és ez így megy holnap egész nap.

Különben a felkelés vidám cirkusz náluk. Juli mindjárt ébredés után megkérdezi:

- Ma milyen nap lesz? - De a kérdésre nem vár választ, tudja, hogy azt majd még ki kell csikarnia. - Kapcsold be a bömbölöst.

Bömböl hát a rádió, szerencsére a szomszédban is bömböl, alattuk is, az utca túloldalán is, így senkit nem zavar. Mennek a fürdőszobába, vizet zubogtatnak, vissza a szobába, ágyazás, ki a konyhába, reggeli föl a rezsón - és Juli mindenhová caplat utána, lecsúszó pizsamanadrágját fél kézzel fogja (olyan ügyetlenül rángatja magára, hogy mindben elszakad a gumi), és kérdezgeti fáradhatatlanul:

- Ma milyen nap lesz? Mamilyennaplesz?

Az ajtókat végig nyitva hagyta maga után; az előszobában a két egymás mellé állított fehér ruhásszekrénynek mind a hat ajtaját kitarja az öltözködéshez, a szemben lévő mellékhelyiségek ajtajai is nyitva, s akár egy elvarázsolt kastélyban, felesleges és sehová nem nyíló ajtók lengenek mindenfelé, ha az egyiket meglökik, az nekikoppan a másiknak, nem tudni, melyik hová nyílik-csukódik - Julinak tetszik ez, bujkál közöttük, nevet, „Hahó!” - kiabál, felbukkan és eltűnik mögöttük, a nadrágját fél kézzel fogja, nekivágódik egy ajtó, a karját riadtan rántja maga elé, s csúszik le a pizsamanadrág, sikkant, utánakap, felrántja gömbölyű hasára, és bukdácsol tovább, céltalanul; „Ma milyen nap lesz?” - kérdezgeti egyre az ajtók mögül, már kombinében forog, behajol a szekrények mélyére, ahol méter magasan gyűrődnek a holmik, nylonzsákokban a fehérenemük, a polcokra begyúrva kardigánok és blúzok, akasztók tucatjain

a ferdén felaggatott ruhák; közöttük keres, kotor, bugyi után kutat, az arrébb lökött akasztók fémkampói zörögnek a rúdon, s miközben a ruhákat válogatja, újra és újra elhangzik a kérdés:

- Ma milyen nap lesz?

Pedig csak amikor reggelihez ülnek a szűk kis konyhában, s az asztalon serpenyőben ott serceg a szalonnás tükörtojás, az üveg poharakban kikeverve a citromos narancslé (ezt mind el kell készíteni, amíg Juli öltözködést mímelve topog a szekrény előtt), szóval amikor végre reggelihez ülnek, és a kávé is forrni kezd, már szagot ereszt, akkor van csak annyi nyugalom, hogy válaszolhatna Juli kérdésére. De nem tud válaszolni, nem is várja ezt Juli; a kérdezgetés csak megindítja a napi program egyeztetését. Közben kenyérrel mártogatják a tojás sárgáját, szörpöt isznak, a kávéat figyelik; a rádió bömböl, híreket mond, meteorológiai jelentést, zene harsog, de mert a hálósoba messze van, Juli egy táskarádiót külön is a kezében tart, viszi mindenhol magával, reggelinél a serpenyő mellé teszi.

- Ma milyen nap lesz?

- Nem tudom, Kiscica.

- Felhívsz fél ötkor?

- Bent leszel?

- Délután bent.

- Délelőtt?

- Bírószágon vagyok - feleli teli szájjal Juli.

- Hány tárgyalásod lesz?

- Hamar végzek, együtt ebédelhetnénk. Odajössz?

- Nem. Tizenegykor értekezlet.

- Párt-KISZ-micsoda értekezlet?

- A Szövetségben.

- Jaj - konyul le Juli -, azt nem szeretem.

- Miért?

- Ott sokat dumáltok. És onnan mindig elcsámborogsz a haverokkal, nem jössz elém. Az ilyen értekezletet nem szeretem.

- Hát milyet szeretsz?

- A párt-KISZ-micsodát. Annak hamar vége van.

- Szóval ebéd után visszamész, és fél ötkor a hivatalban vagy.

- Felhívsz?

- Ha nem hívlak, ötkor eléd megyek.

- Jó! - kiált Juli, és mert mellette bömböl a rádió, a nyomaték kedvéért bicceget borzas, fekete fejével, közben buzgón eszik, az ujjai zsírosak, összekeni a szörpöspoharat is, s kézháttal tuszkolja hátra homlokáról a haját. - Gyere elém, akkor jó nap lesz. Sétálunk, és - megpróbálja ellentmondást nem tűrő hangon kivágni: - és elmegyünk moziba!

Ilyenkor ő elmerülten a reggeli maradékait nézi, s nem hajlandó észrevenni az örömmujjongást se.

- Moziba megyünk, jaj, de jó, jaj, de jó!

Juli elhallgat, korai az öröm. De azért még ravaszkodik, csak éppen a magabiztos hang mögött ott remeg már az aggodalom:

- Akkor megállapodtunk a moziban. - Most kell felpillantani.

- Miféle moziban? Egyáltalában, mi az, hogy: mozi?! Eszik vagy isszák?

- Jaaaaaj, de undok vagy - siránkozik Juli, az ajka sárga tojástól. - Már úgy-de-úúúúúgy beleéltem magam, hogy megyünk! Annyi filmet kellene megnézni, tízet, húszat is megjelöltem a műsorban. Azt hittem, hogy ha már elém jössz...

- Ne is menjek eléd?

- De, de! - ordítja túl Juli a rádiót, és szétterpesztett zsíros ujjait, amiket meg kellene mosni, mert így semmihez se érhet velük, rázza a levegőben. - Sétálni még a mozinál is finomabb. Fut a kávé!...

Legfőbb szórakozásuk a sétálás. Ebbe nem tudnak beleunni.

Öt órakor, hacsak teheti, megy a felesége elé: megszökik az értekezletről, otthagyja a zárt körű filmvetítést, feláll a baráti dumapartiból, vagy ha ő vezet egy délutáni megbeszélést, berekeszti a vitát. Amikor ráér, már egy órával előbb megindul sétálva arrafelé, ha pedig messzebb van dolga, számíttatja, odaér-e busszal, és ha kicsúszott az időből, taxi után hadonász, és robog a város másik végéből a tanácshoz.

Várni nem szeret. Ha csak percekig kell ácsorognia, az is idegesíti. Szégyell a kapu torkába állni, mert az asszony kollégái biztosan megszólják. (... „Micsoda papucs - mint a kamaszok, pedig már két vén ló -, tudod, szívem, ez csak fal, aztán amikor mi nem látjuk őket - úgy látszik, az állam ezért fizeti, megjegyzem, a mi drágalátos kis jogászunk mellé kell is egy idomító és ápoló - ugyan, olyan édesek”...) Az úttest túloldalán áll hát meg, a sárga iskolaépület előtt. Nézegeti a tanács kapuján a táblát: „Ma nincs félfogadás” vagy „Félfogadás 12-15 óráig”. Megismeri az utolsó kisomfordáló ügyfeleket; a nyomukban egy-egy előbb lelépő hivatalnok jön. Aztán végre felharsan a barátságtalan és otromba, még a Monarchia alatt épült, egykori előjárósági épületben a munkaidő végét jelző csengő. FÜRGE titkárnők bukkannak elő a fekete kapualjból, ausztrál gyapjú kardigánok, nylonharisnyás lábak, kistáskák, nagytáskák, sporttáskák, hálók, retikülök, szatyrok. Mögöttük a férfiak nyomakodnak kifelé, s csak eztán a vezető beosztású tisztviselők. Juli már a kapuboltozat alól integet, őt még nem is látni, csak a magasban kalimpáló karját - pedig kérte, hogy ne csináljon ekkora feltűnést -, aztán a kitóduló sokaságból, úgy a többiek vállmagasságában, kibukkan a feje is, kis arcán a nagy, sötét szemüveg: Még az utca túloldalán van, az autók közt neki-nekiindul, fut át az úttesten, és már beszél, beszél, látja a száján, hogy neki magyarul:

... ennek már sose lesz vége? - nem, avval kiment, és bevágta az ajtót... Mit szólsz hozzá? Fáradt vagyok, ám... Jaj, de jó, hogy itt vagy! Mindig alig várom az öt órát, és izgulok, hogy lesz-e Maci?... Annyit dolgoztam, mint egy ló... Vidd a szatyrom, olyan nehéz benne az esőköpeny! Meg akták is. Holnapra. Rémes, mi?... Az ott az új eügelőadó, oda nézz, ott száll fel a buszra, klassz fiú, ugye? A trombózis óta fájnak az ereim. Itt a combnyaknál. Hát nem muris?... Meg kéne nézni a *Szerelmek városá*-t, a kismoziban megy. Nem?... Ha nem, nem. Talán a front is - te nem érezted?... Vegyünk paradicsomot, ezt a Lucullus paradicsomot imádom. Reggel úszni megyünk, tudod, a doki rám parancsolt, sok mozgás, ne felejtsük el fél hatra felhúzni az órát. Az úszás tényleg megnyugtató. Amikor Pali meghallotta, hogy uszodába megyek, azt mondta, hogy én egy sportladyk vagyok... Mit kérdezel?

- Mért vagy ma ilyen szótlan?
- Szemtelen. Hallgathatok!
- Tudod, hogyan kell azt csinálni?
- Nézd ezt a zöld cipőt! Ott, a nő lábán. Olyat én is akarok.
- Leütjük a spinét, ahol kicsit kevesebben lesznek. Addig gyerünk a nyomában!
- Hogyne, túl jó vontató ez, látom, ahogy bámulod a fenekét. Amióta elmondtad, hogyan játsztok a fiúkkal uszályt, azóta ismerem ezt a trükködet.
- Hát ez bizony öt-hat uszályt is elvontatna.
- És én?
- Egyet. Ha az uszályon lyuk van. A szeme helyén.
- Megbokszollak.
- Na ja, amikor mind a két kezem tele van!
- Hallottam egy viccet. Az idegenforgalmi idény elején nyelvvizsgát tesznek a rendőrök, mindenkinek négy idegen szót kell mondani. Jön az első: achtung-achtung-krokodilgrosz. Jön a másik, oroszból vizsgázik: empí-rio-kritic-izmus. Az is megfelel. A harmadik angolul tud: Metro-Goldwyn-Mayer-Aouuuu!
- Az oroszánordításnál jó volt a kiejtésed.
- Te nem tudsz új viccet?
- Én is egy angol viccet. Disznó.
- Nem baj, mondd csak.
- Már elmondtam: This no. Ezt persze egy nyelvvizsgával nem lehet megérteni.
- Istenem, Macika, ma nagyon idétlen vagy!
- Te is.
- Szét fognak minket ültetni! Meglátod, az lesz a vége: szétültetnek minket.
- Mint az iskolai rendetlenkedőket? Akkor nem tudok eldicsekedni, hogy pénzt kaptam.
- Juj! Mennyit?
- Ha a százas nem Piroska lenne, hanem Hófehérke, akkor minden törpének jutna belőle egy.
- Mennyit adsz?
- Többet, mint amennyit szeretnék, és kevesebbet, mint amennyit te szeretnél.

Így bolondoznak séta közben; nem számít, hogy mit, csak úgy beszélnek, ahogy a menetelők énekelnek, a ritmus kedvéért.

Juli a karjába kapaszkodik.

Öt óra után mindenki rohan, cikáznak a járókelők, zsúfoltak a villamosok, az autók kerülgetik egymást, villogtatják a stoplámpáikat, a város ideges - de számukra ez a legnyugodtabb óra.

Sétálnak, nézik az embereket, az üzleteket. Juli húzza be a fal mellé, ruhákat, cipőket, virágokat, könyveket, mindent megnéz a kirakatokban.

A közértben turmixot isznak, megbámulják, ahogy a kis gép szétveri a málnát a habos tejben. Ez a vacsorájuk. Nyáron fagylaltot esznek, Juli - mert ugrál a vérnyomása - nagyon kívánja a fagylaltot.

Az utcán tolongók között, ahogy fogják egymás kezét, tulajdonképpen magukban vannak; sokkal inkább egyedül, mint bárhol máshol, mert itt ők teremtik meg magányukat avval, hogy csak egymásra figyelnek. Juli fecseg-csacsog, s a bömbölő utcazajban, az aluljáró hangzavarában mégis csak az ő vékony hangját hallja. Ha kicsit oldalra néz, a válla magasságában látja a fejét, a homlokára lelógó pacifrizurát, amit éjszaka álmában felfeküdt, s ezért egész nap kakastaréjként mered felfelé, mert Juli csak tessék-lássék fészülködik, vastag szálú haja úgyis ellenáll. De ez a borzasság is hozzá tartozik, a rendetlenség is, a begyűrt nyakú blúz, a szakadt zipzár, azok a kis ráncok és húzódások, amit egy „rendes” nő ruháján nem látni. Ő így is meg van elégedve magával: „Pompázom”, mondja büszkén, mintha divatlapból vágták volna ki.

Mások nem értik, hogy miért olyan jó sétálni, kis, napi dolgokat elmondani, meghallgatni. Pedig mintha fáradt olajat engednének ki a motorból, ez a beszélgetés pihentet.

Persze Juli beszél többet. Mindent elmond, buta dolgokat, érzelmeket, gondolatokat, mindent, olyant is, ami bánthatja őt. Őszinteségének nincs gátja.

Ő nem tud ilyen fesztelenül beszélni, még Julival se. Van, amit hónapokig nem mond el. Magában tartogatja. Van, amit sose mond el. Nem tudja elmondani. Szeretné eltemetni az emlékeket - legyűrni, elfelejteni, megsemmisíteni az emlékeket, mintha máshoz, idegenhez tartoznának.

Pedig feltolakszik a múlt. Az a háborús tavasz. Csak egy film kell hozzá. Egy rossz éjszaka.

... A Kálvária-hegy. A falu. Mama rokonai, akikhez a bombázások elől, az éhezés elől menekültek.

A Kálvária-hegyet azóta se látta. Szégyell rágondolni.

A szőlőhegy tetejéről lekoptatta a földet az idő; a termőréteg alól napvilágra került kemény márgából gömbölyű, sárgás kötőbök bukkantak elő, mint óriás koponyacsontok, és abban a sivárságban csak a sziklák repedésében meredezett - ott maradt hajcsomóként - valami hosszú szálú, színtelen fűféle. Erre a kopár hegytetőre épült egy kápolna, és a faluból felvezető kocsit mentén kőbe faragott stációk sorakoztak: ez volt a Kálvária.

Negyvenöt tavaszán innen kémlelték reggelenként a vidéket.

- Csak a rosseb elenné őket - mondta apa a németekre -, akkor legalább ezektől nem kellene már félni!

Az oroszok ágyúit még csak éjszaka, messziről hallották. Apa nemrég szökött meg a századtól. Késő éjjel, a kertek felől lopódzott el a házig, éppen csak megkocogtatta a konyhaajtó üvegét, a sötétben a mamával suttogott, aztán már ment is ki a szőlőbe. Az egyenruháját bedugta a présház nádfedele alá, és egy permetezőzacskóját húzott fel, amit a gálicoskád mellett tartottak. - Ettől kezdve ő minden hajnalban, csak úgy, csomag nélkül, zsebbe gyömöszölt ennivalóval, kísértált apához.

A Kálváriáról messzire elláttak. Egy széles, vizenyős völgyben az Általér nyújtózott, onnan fentről nézve, a márciusi napfényben mozdulatlan fehéren vakított a víz, a felszíne mintha öntött ólom lenne. A folyó körül, egészen a látóhatárig - egymásba gabalyodva és torlódva - domb domb hátán púposodott. A vízpart élénken zöldellt, a szőlőhegyek nyers barnák voltak, és fehérre meszelt présházak kapaszkodtak rajtuk. Ez az egész világ tisztán és békésen ragyogott.

A kövesút az Általéren túl futott, s ahogy távolodott, egyre vékonyodva tűnt el a dombok között; talán nem is ért el sehová - mégis kocsisorok kúsztak rajta megállás nélkül, napok óta. A faluba vezető bekötő út kihalt volt. Kívül estek az áradáson.

- Pucolnak - nézte apa a menekülő csapatokat. Borostás arca nyugodt volt, a szeme tiszta kék.
- Te is megúsztad, fiam, anyád jól imádkozott. Vége a háborúnak.

Hirtelen nagy-nagy keserűséget érzett, és forró szégyent: kisemmizték ebből a férfimunkából, és apa még nevet is rajta...

Az Általéren gerendahíd vezetett keresztül. Amikor odaért, két legény támasztotta a híd karfáját. Eddig ők is a szőlőben lapultak, Horváth Feriék prэшázában. Ez a Feri unokatestvére volt, a család tehetősebb ágából. A szőke bajszerű gazdalegény komisz verekedő hírében állt.

Közelébb lépett hozzájuk, hogy lássa, mit bámulnak a legények.

A híd alól kiáramló víz mély gödrében egy alakatlan test himbálódzott. A sodrásban nehézkesen ide-oda fordult, de egy helyben maradt, mert alulról fogta a hínár. Katonahulla volt, a front felől hozta a hólétől áradó folyó. A hátán feküdt, feje és lába belógott a vízszint alá, a teste felpuffadt, nem volt emberi formája. A nyakába sodródott ing alól kidagadt óriásira felpuffadt hasa. A patakból émelyítő szag csapott fel, ökredezni kellett tőle...

A faluban mindent felbolydítva talált. Csodálkozott, hogy mennyi egyenruhás jön-megy. Csendőrök kiabáltak a civilekre, hogy mindenki kotródjon haza, ne zavarja a rendet. Karszagos katonák voltak velük. Csak akkor figyelt fel rájuk, amikor már nem fordulhatott vissza.

Aznapi reggel Árpád-sávos katonák érkeztek a faluba, katonaszőkevényeket kerestek, és azt is kidoboltatták a kisbíróval, hogy a levették, kétnapi élelemmel, délután négy óráig a község-házán jelentkezni kötelesek.

Kábultan kóválygott haza. Mégis utolérte a háború.

A Fő utcán laktak, nem messzire a templomtól - de hátul az udvarban, a kocsiszin mögött, egy lebontott öreg csűr köveiből és szálfá gerendáiból összezsapott kis épületben, ami idemenekülésükig üresen állt. Az utcára néző, L alakú, sárga házban Horváth Imre (a mama öccse) lakott, az udvar felé nyújtózó toldalék szárnyban volt a szabóműhelye. A pergő varrógépek, a vastag lapú szabásasztal és a szobába bezsúfolt, textilanyagokkal teli, vén szekrények között ott pilinckázott Imre bátya: sántán és mégis fürgén billegett ide-oda, ha pedig fordulnia kellett, a rövidebb lábát felkapta, és a sarkán perdült meg. Sánta léte csak azért is sebesen járt, minden lépésnél a testét fel-feldobta, mintha örökké egy láthatatlan vízárban gázolna, és lélegzet után kapkodva bukdácsolna fel-alá. Sántának született, s talán kárpótlásul kapta az élelmességét. Nem tudott egy helyben ülni, folyton-folyvást úton volt, egész nap repdesett a faluban, minden pletykába belesustorgott, minden veszekedésbe beleordított, trafikált a pappal, és komázott a bíróval.

Amint beért az udvarra, Imre bátya kiperdült a műhelyből, fél kézzel a csúcsos hasán alácsúszkáló nadrágját fogta, és kajánul harsogta feléje:

- Megyünk háborúzni, úrfi! Ripityára verjük a muszkákat, mi?!

Szakálltalan, elhízott gyerekarcán elégedetten remegett a vastag hús. És ettől ő dacos lett. Mindenkinél erősebbnek hitte magát; hősnek, akire számíthat a család. Apa csak lapítson a vacak hordók között, bevégzi helyette a háborút.

Hatalmasnak érezte magát, aki átgázol majd az orosz csapatokon!

A község-házán, amikor a nevét olvasták, magabiztosan ordította: „Igenis, jelen!!!”

Délután lekísérték a leventéket a falu végére, az Általér partjára épült malomhoz. Az összeszedett leventék közt volt két fogoly: Horváth Feri és a barátja. Befogták őket is. A faluból tizenöt szekeret rendeltek ki, hogy a városba menekítsék a malom raktárát.

Sötétedéskor útnak indultak.

A kocsioszlop egyik tágasabbra hagyott sorközében meneteltek. Az előttük zötyögő szekér végében, hosszú lábát lógatva egy bivalynagy őrmester ült a zsákoknak támaszkodva, kezében fegyverrel.

A leventecsoport közepébe állították be a két foglyot. Vidáman voltak, mert Horváth Feri - akit a falu csendőrei mégiscsak tartottak valakinek - egy demizson pálinkát kapott a családjától. Mire kiértek a kövesútra, már nem látta olyan feketének az éjszakát. A frontélményeivel dicsekedett. Valami rézmasinát emlegetett, amiben az oroszok a teát főzik, meg falemezekre mázolt öreg szentképeket - ezekért minden pénzt megadtak némely tiszt urak, és nem kérdezték, hogy honnan van.

- A kemencéből húzkodtuk ki a lányokat! - harsogta teli szájjal (az őrmester is csak röhögött a beszédén, és ivott a pálinkájából, ha hozzá került a demizson). Az egyik faluban verembe gyűjtötték össze az asszonyokat, és napokig rájuk jártak; de hirtelen tábori csendőrök érkeztek, erre megijedtek, mert hadbírószág elé vághatták ilyesmiért az embert, hát gyorsan kilopták őket a faluból, s az erdő szélén jól rájuk ijesztettek: fussatok, mert ezek agyonlőnek benneteket! Pucoltak a gyévuskák, és áldották a megmentőiket... Nem lett volna semmi hiba a háborúval, ha az a marha nagy tél nem jön, de akkora hideghez nem volt szokva az emberfia.

Egyszer csak onnan a szekér végéből azt kérdi az őrmester: ha ilyen vitézek voltak, miért pucoltatok meg?! Megrebbentek erre a legények, hogy volt nekik érvényes szabadságos levelük, csak elvesztették... Nagyot röhögött az őrmester, mert benne is dolgozott a Feri pálinkája, és azt mondta: valami jobb mesét találjatok ki, mire a városba érünk, különben holnap már a kutyák húzkodnak szét benneteket.

A legények nem szóltak többet, odalett a vidámság. Az eső is szemetelni kezdett. Az éjszakában csak a szekerek csikorogtak.

Amikor erdőhöz értek, Feri társa megszökött. Kiugrott közülük, átzötytyent az út menti árkon, s nekiiramodott a sötétnek. Kavarodás lett: a kocsisor eleje továbbment, a vége megtorlódott, katonák rohantak, és vaktában lődöztek. Az őrmester a leventékre ordított, hogy ne mozduljanak. Dehogyan mertek akár csak vacogni is! Kirángatta közülük Horváth Ferit, és ököllel csapott az arcába. Aztán a szekér végéhez kötötte, mint egy borjút, és odaült melléje a puskával.

Továbbindultak. Senki se mert mukkanni. Feri szörtyögve szívta az orrát, és meggörnyedve ment előttük. Sírt. Semmitől mástól nem rémült volna így meg: ez a nagy legény sír?... Borzasztó sötét lett az éjszaka.

A városban, a lebombázott házsorok között, temetői csend volt. A Fő téren magas talapzaton, fej nélkül állt a Kossuth-szobor, bronznyakát szálkásra tépte egy robbanás. A megyeháza előtt a virággruppokon, mint óriási vakondtúrások, friss halmok emelkedtek: A temető bejött a városba.

A vasútállomás épülete még épnek látszott. A leventéket beterelték a váróterembe. A villany nem égett, és a más falvakból felhajtott társaik között vakon tapogatózva próbáltak helyet találni. Az egyik ablakmélyedésbe húzódott, hátát a falnak vetette. Akik még előttük érkeztek ide, a padokon és az asztalok tetején egymásnak dőlve hortyogtak. Fekete emberkupaok

domborodtak körülötte. Valaki vékony gyerekhangon nyöszörgött álmában. Egyedül volt, fázott, rázta a remegés.

Valahol egy irodaajtót nyitottak ki, az udvarra fény esett, és megvilágította a szemközti vécé meszelt falát. Katonákat látott. Horváth Ferit a falhoz nyomták, ott állt megrogyva, engedelmesen, csak hátrakötött két keze rángott; az ujjait kinyújtotta, ökölbe szorította, és megint remegve kinyújtotta. Lövés csattant. Unokabátyja lecsúszott a fal mellett, és oldalra dőlt. Valahol becsuktak egy ajtót, sötét lett az udvar.

Mindezt olyan ijedtség nélkül nézte, hogy hirtelen nem értette, miért rázzák, pofozzák őt a fiúk. Egyáltalában: hogyan került ide?! Aztán meghallotta (mert csak nehezen ismert rá a saját hangjára), hogy ordít, ő ordít: „Haza akarok menni! Haza! Haza...!” Amikor végre abbahagyta a kiabálást, és sírni kezdett, valaki még pofon vágta a sötétben, s utána békén hagyták.

Hajnalban arra riadt fel, hogy a fal tövében, ahol fekszik, remeg alatta a padló. Egy dörrenés megsiketítette. Felettük, szinte a tető alatt, bömböltek a repülőgépmotorok, rengett az épület, s odakint, a peron keramit kockáin kopogtak a géppuskasorozatok. Egy pillanatnyi csend után, még fel se emelték a fejüket, újabb hullámban szakadt rájuk a bombázás. A szomszédban, tompa puffanással ledőlt a fal. A sáros padlóhoz fúrta az arcát.

Alig távolodtak el a gépek, kitörték a váróterem bezárt ajtaját. A sínek mellett katonahullák feküdtek. Egy mozdony oldalra dőlt, kazánjából kidőlt a parázs, és a tűzhalomban a fűtő teste égett. A gurító felől egy elszabadult szerelvény gördült be az állomás elé, a feltépett síneken kisiklott, első kocsija átbukdácsolt a talpfákon, a vagonok zengve összetorlódtak.

Egy szó nélkül, egymásra se nézve szétfutottak. A sínek mellett rohant, amíg csak ki nem ért a mezőre. Nem érezte a fáradtságot. Néha megtorpant, levegő után kapkodott, és gépiesen iramodott tovább. Csak két futó láb volt, semmi egyéb...

Alkonyatkor ért a faluba. Az utcán végig álltak a hosszú, orosz szekerek. A templomkertben a díszfenyőre híradósok gallyaztak fel, és drótokat huzigáltak a plébánia és a községháza felé, ahol a tisztek laktak.

Minden ház tele volt katonával. Imre bátya az elhajtott lovai miatt háborgott. Kapkodva bicegett a beszállásolt oroszok között, velük próbált beszélni, aztán az egyik katonával kifordult az udvarról.

Nemsokára híre jött, hogy a parancsnokságon összeveszett Kereki bácsival, aki mint egykori hadifogoly tolmács az oroszok mellett; ez a Kereki foltozó suszter volt, gyűlölte Imrét, mert németbarát az egész család, elmond ő mindent az oroszoknak! Mert az is, lám, miként lehet, hogy a levontéket elvitték, nem jött vissza egy se, de az ő unokaöccsét hazaengedték?! Majd igazság derül mindenre, nem olyan világ lesz itt ezután, hogy akinek kőháza van, annak hangja is van!...

Apa a szomszédban volt. Mama őt ugrasztotta érte, hogy menjenek ki a hegybe, Imre miatt, el ne vigyék az oroszok.

A sötét udvaron hirtelen úgy elfogta a remegés, majd lerogyott a földre. Katonák jönnek érte, és elviszik... Miért? Mert megszökött a németektől?... Vagy mert elment velük?... Katonák jönnek, és elviszik! - nem tudott másra gondolni. Buta, állati ijedtség rázta. Rohanni kezdett.

A kertek alatt, a felázott földúton menekült ki a faluból. Futás közben, a mezőn és a szőlőben, egyre az volt az érzése, hogy üldözik - pedig tudta, hogy egyedül van. A présház ablakában ügyetlen ujjakkal kereste meg a kulcsot, és az alsó pincébe bújt. - Csak ott jutott eszébe, hogy apának nem szólt, ott hagyta őt.

Álmában egy magaslaton állt, és a távolban csillogó tankok vonultak, méltóságteljesen és gyönyörűen, akár egy lakodalmi menet, aztán nyikorgó tengellyel magasra rakott szekerek közeledtek feléje, menekülni akart előlük, csak hogy a lába sziklanehez volt, mozdítani se tudta, a kocsik elé őt kötötték, és vonszolni kezdett valami óriási terhet, minden lépésnél lerogyva a sáros földre - aztán az erőlködés közben megmerevedett, nem bírt mozdulni se, fallá változott, egy fehérre meszelt fal volt; valakit hozzálöktek, homloka koppant rajta, kurta lövés csattant, az összekötött kezű fogoly lecsúszott a lábához, és ahogy a teteme oldalt dőlt, meglátta az arcát: apa volt! - de kiáltani nem tudott, sírni se, mert fal volt, élettelen fal, és mégis rettenetesen fájt benne valami, zokogást hallott - és a saját sírására felriadt.

Apa harmadnap érte jött. Hogy mi van az oroszokkal? Azok már messze járnak, elvonultak a front után, azért kellett a friss ló. És Imre bátyát se ölték meg? Nincs annak semmi baja vonogatta apa a vállát -, csak az, hogy az egyik lába rövidebb a másiknál...

Így úszta meg a háborút. Szerencséje volt. Negyvenkilencben is szerencséje volt, amikor valami furcsa és érthetetlen dolog kezdődött az országban, a megyében, a telepen, a pártszervezetükben, és Kurucz a hadseregbe dugta be őt. És ötvenhatban is szerencséje volt, kutya szerencséje; bejáró hallgatóként a pártfőiskolán egy átlagosnál jobb csoportban külön Lenin-szemináriumot kezdtek - és beleesett Leninbe, hónapok óta olvasta, elemezte, kivonatolta, jegyzetelte, irigyelte a stílusát, szerette az iróniáját, félt a haragjától, néha igazságtalannak találta, máskor nagylelkűnek, próbálta megérteni minden szavát, utalását, korabeli vonatkozását; a nagy körvonalakat már világosan látta, de az életmű egészét szinte nem is csodálta, bennfentese lett egy zseni gondolatainak, és a túl sokat tudók, az elfogultak, a mindent ismerők módján, akik már közömbösek is az egész iránt, a részleteket bújta, a mellékmondatokat és a kiegészítő magyarázatokat, a lábjegyzeteket és a kísérő elő-utó szókat, számon tartotta az évszámeltéréseket, elírásokat, tévedéseket, ellentmondásokat, akár egy ingyenc, ismert minden ízt, és ez tárgyával szemben még fölényessé is tette - amikor rászakadtak az események; a magabiztossága ugyan egykettőre kipukkadt, de azt azért tudta, érezte, sejtette, hogy mit nem szabad tennie. Ha minderre visszagondolt, kissé szomorú lett: mindig szerencséje volt, és ezt szégyellnie kell - legalábbis önmaga előtt. Hiszen mit tud így önmagáról? Semmit. Juliért tűzbe tenné a kezét. Másokról többet tud. Megbízhat bennük. Ők már túlvannak a próbákon. De neki szerencséje volt, mindig csak szerencséje. Ha örvény közelébe ért, az áramlás nem beszívta, hanem kivetette magából. Irigylük ezért az ismerősei? Pedig sajnálniuk kellene. Próbára akarta tenni magát, kereste az alkalmat: a munkában, az emberi kapcsolatokban, a magánéletében. Hát hogy is beszélhetne erről? És éppen Julival... Mert talán csak ezért ragaszkodott hozzá az első találkozás után. Ezért állt melléje. S amikor a munkahelyén szóvá tették - szigorú idők voltak ötvenhétben -, hogy azért mégis furcsa egy KISZ-funkcionárius és egy „olyan” asszony kapcsolata - védte őt, nem mondott le róla, azért se, úgy érezte, igaza van, épp vele kell bizonyítania. Juli azt hitte, feláldozott érte valamit. Pedig szüksége volt rá. De ezt is csak ügyeskedésnek hitték a nála okosabbak. Pignitz a főnöke volt a KISZ-nél, nagyfiú, aki akkor rámászott, kíméletlen volt, s neki mennie kellett; évek múlva találkozott Pignitzcel aki csak egy kultúrház gondnoka lett, s zavartan nevetett, amikor megszólította, aztán két fröccs után őszinte dühvel irigykedett: „Nekem köszönheted az intézetet, valld be, igaz? - jó állást fogtál ki magadnak, még jókor léptél le, hiába, manapság jó üzlet kikerülni az apparátusból, na, nem? - látod, engem elintéztek, hogy szektás vagyok, meg minden, de te már akkor tudtad, honnan fúj a szél, hát nem azért házasodtál össze avval a nővel? - ne mondd! - együtt vagytok még? - Na, nem szokott az ilyen sokáig tartani, nem célzasként mondom...” Mit felelhetett volna erre? Hogy az olyan alakok miatt kapaszkodott Juliba, mint Pignitz, nehogy ő is olyanná váljon?... Mert kapaszkodott Juliba. Hogy meg ne szédítse a szerencséje, ne legyen karrierista, ne legyen szektás, ne higgye, hogy csak neki lehet igaza... Hogyan

beszélhetne minderről Julival? Neki semmit nem mondhat el erről, idegen pedig meg se értené. Annyi minden mást se mondott még el. Senkinek se. És már egyre nehezebb elmondani. Csodálkozva emlékszik, hogy valamikor órákon át tudott beszélni a barátaival: izgatottan, egymás szavába vágva, egymás gondolatai közé indázva a saját gondolataikkal vitatkoztak, beszéltek, egyre csak beszéltek. Ma tíz percet alig tud eltölteni egy-egy régi baráttal. Majd megkereslek - válnak el, és sose keresik egymást. Miért olyan nehéz a beszéd? Minden túl bonyolult lett, messziről kellene kezdeni a magyarázkodást. Az igazságnak sok oldala van - kezd olyat is megérteni és elviselni, amit régen nem... Hogyan lehet mindezt bevallani? Ha megpróbálja, állandóan elégedetlen magával, mert részleteket és árnyalatokat felejt ki a magyarázkodásból, s azok látszanak a legfontosabbnak, mondaná is, de tudja közben, hogy ettől még zavarosabban beszél, és végtelen előadásba bonyolódik. Negyven felé magára marad az ember... Az emlékek kedvesebbek. Az emlékekben minden szép. A nehéz évekből csak a csillogás marad. Öt évig éltek egy fizetésből. Juli egyetemre járt. Ült a sarokban, az egyetemi jegyzetek fölött, és elmélázott. Juli, miért nem tanulsz? Tessék? - kapta fel a fejét. Miért nem tanulsz, azt kérdezem. Jaj, Macika, olyan bolondság, de arra gondoltam, milyen is lesz az, ha doktor leszek, mindenestül doktor, a lábam is, még a seggem is, doktor seggem? - hát nem muris ez?... órákig tudott elücsörögni a könyvek fölött, s egyet se lapozott. Moziznak a fejemben - nevetett, ha rászólt -, Lenin és Kautsky vitatkoznak a szőke nőkről, hogy mégis a feketék a legszebbek... Tudta, hogy mire gondol. Egyszer ő bevallotta, hogy másmilyennek képzelte a feleségét. Magas, fehér bőrű, szőke, komoly, szép asszonynak. Mindig ilyet is keresett. Edit, a csizmás híradóslány, Éva, akivel társalogni kellett hangversenyről és Thomas Mannról, Anna, aki válni akart a férjétől, a szivarozó, fekete ügyvédtől - mind ilyenek voltak. Hogy szerette volna elvenni mindegyiket! Kérte, gyúrta, gyötörte őket, de csak az ágyukig jutott el. Hány nő volt még? Kettő, három. Ha a férfiak dicsekszenek, elszégyelli magát. Mit mesélhetne? Mivel vághatna fel? Evvel az öttel? Akik közül - szerencséjére - egyik se jött hozzá?... Juli olyan könnyen beszél Gyuriról, valami Andrisról - hogyan csinálja? Hogyan tud így túllenni azon, ami egyszer megtörtént? Vagy ez lenne a természetes?... Az első vizsgáján érte kellett rohanni, telefonáltak az egyetemről, Juli rosszul lett: amíg a vizsgára várt, valakit hordágyon hoztak ki a prof-tól, egy sápadt, letakart férfit, jegyzete a mellén, akár egy hősi halottnak a fegyvere; Juli azt hitte, ez így megy itt, és elájult, pedig előtte csak egy paralízises hallgató vizsgázott... Azóta százszor, ezerszer elmesélte, idegeneknek, társaságban, legkedvesebb története ez - és nem szégyelli. Miért pironkodik helyette?... Mennyire imád Juli táncolni! Folyton gyötörte, kérte, kérincsélte, hogy szombaton, vasárnap, hétköznap, minden vacak vállalati rendezvényen, klubnapon táncoljanak, táncoljanak! És jött az érgyulladás, egy hónapig feküdt, de felkelt, amikor tanácsi bálra mehetett, és dagadt lábbal, trombózissal vitte haza hajnalban. Újabb hetek teltek el, s mert alig volt túl a jogtanácsosi vizsgán, a hivatalban kazalban álltak az aktái, és Juli ott hagyta az ágyat, bement. A trombózisrög felcsúszott a combnyakba, három hónapig kellett mozdulatlanul feküdni. Julinak pokol az ágy, hiszen a mozgás és az ugrálás a mindene. Őriznie kellett, napjában háromszor hazarohanni, hogy fel ne kelljen - őrizte, akár egy rabot. És Juli, túl az első ijedtségen, csak nevetett. Én vagyok a trom-tromtrombi-trombitás! - kiabálta a párnák közül. És a Trombi, mint egy gonosz kis családtag, beköltözött hozzájuk. Beszélniük kellett róla, hogy ne féljenek. Hogy van a Trombika? Köszönöm, jól. Ma jól viselte magát? Ugyan, Macika, talán már itt is hagyott bennünket, látja, hogy nem méltányoljuk szegénykét. Nana, én nagyon tartok ökelmétől! De én nem! - kiált Juli, és körbeugrál a szobában, bömbölteti a rádiót, táncol, kineveti őt: - Ne nézz olyan rémülten, Macika, a Trom-Trom-Trombi-Trombitás pukkadjon meg, nem törődünk vele, azért se! - és különben is, azt mondta a doki, hogy sokat kell mozognom, sétálni, úszni, na és persze táncolni is, hogy a Trombit megegye a fene, és kirázzam magamból... És ő mégsem tudott soha ijedtség nélkül gondolni rá. Juli egyik kolléganője, Fejérné, egy éve halt meg; túlfeszített

munka, idegesség, sok gond, bement a fürdőszobába, hogy kilötyköljön néhány holmit, és ott találták meg a fürdőkád mellett - trombotikus rög került a szívébe. Trom-trom-trombitás. Lehet másra is gondolni...? Sétálás közben, ahogy századszor és ezredszer róják a Körutat, munka után a fáradtságot és idegességet oldva ki magukból, s a délutáni nap alacsonyra száll, az utca egyik oldalát végigverik a napsugarak, s a kirakatüvegek, a portálok fémkeretei, az ablakszemek úgy villognak, mintha ütésre szikráznának, az utca túloldala pedig mély árnyékba merül, s a szürke házak vak kirakatai előtt árad a járókelők folyama - ilyen sétálások közben eszébe villan, hogy csak a szerencsének köszönhetik ezt az együttlétet, és talán - talán - talán egyszer még egyedül kell itt kóborolnia, s a szíve elszorul erre, csak markolássza Juli kezét, nem tud mit mondani, és arra rezzen fel, hogy az asszony rángatja a karját: miről beszéltem? - ugye, hogy nem tudod, Macika, nem figyelsz rám, biztos a nőket bámulod, de engem nem csapsz be, ahogy felsandiztam rád, láttam, hogy üres a képed, akár egy plakát, én hiába loholok melletted, dumálok, te fütyülsz rám, mi vagyok én, vakvezető kutya? - pedig olyan, de ooooooonyan fontos dolgokat mondtam, figyelj hát! -, hogy elmúlt ez a pár év, igaz? - nem is tudom, mi történt velünk, szinte semmi, unalmasan élünk, két öreg szivar hát nem? - de mi egy igazi család vagyunk, és olyan jó nekünk *mi* lenni! - te is így érzed, Macika?...

Anya néha váratlanul rátört a kérdezgetéssel.

- Emlékszel, Juli? Negyvenötben te voltál a családfő.

- Igen, anya.

- Igazán mindent rád lehetett bízni, mert mindig komoly gyerek voltál. Túl komoly is. Nyuszi néni azt mondta: nem is gyerek ez, hanem méltóságos asszony. Rózsikám, szokta mondogatni, elnézem ezt a Gríz Julit, ül egész nap a gangon, itt az ajtajuk előtt, bámul le az udvarra, és csak néz, néz avval a nagy szemével... Uramisten, szokta mondani, hogy tud ez nézni! - ha ilyen szemrehányóan ránézne egy tehénre, az nem adná le a tejet, nem az, hát micsoda dolog ez?... Te, mit akart mondani avval a tehénnel? Figyelsz rám? Dehogy figyelsz! Olvasod azt a nyavalyás újságot. Mint az apád: újság meg újság. Velem nem törődtek, beszélhetek a levegőbe.

- Hallgatlak, anya.

- Miért vágsz ilyen undok arcot? Nekem ez a legdrágább, az emlékezés. Amíg kicsi a gyerek, addig csak az anyjáé. A gyerekkorod nem a tied, nem tudod, hogy mit mondtál, mit szeretted, miért sírtál. Hogy milyen komoly kisgyerek voltál.

- Büszkén mondod ezt, anya.

- Mi rossz van ebben?

- Mit gondolsz, komoly egy gyerek, ha szeretik, ha játszanak vele, ha?...

- Önző vagy! Önző, mint az apád. Rá is értem játszogatni veled - na hiszen! Ha hazaértem az áruházból, főzni, mosni kellett. Józsí mindennap tiszta inget követelt. És ha a nyakán csak egy picike gyűrődést talált, roppsz, kettészakította, ha megsóztam a levest, földhöz vágta. Ha előbb neked akartam vacsorát adni...

- Látod, anya, tudod te, hogy miért voltam komoly gyerek.

- Ne bántsд apádat!

- Még semmit se mondtam rá.

- De akartál! Ha rosszkedvű vagy, apád az oka, ha a hasad fáj, annak is ő az oka. Mindig csak kritizálad!

- Jól van, anya, ne bántsuk a Józsidat! Inkább olvasok. Beszélgetéseik ilyen szóváltásba fulladtak. Apa közékük állt. A háború után néhány hónapig kettesben - vagyis a kisgyerekekkel hármásban - éltek, amíg apa vissza nem jött. Ha családi békére akar emlékezni, azokra a hónapokra gondol; apáról soha annyit nem beszéltek, mint amíg nem volt velük. Mindennap szóba került: merre jár? Miért nem jön? Mert visszatérők hozták a hírt, hogy megélte a tábor felszabadulását.

Anya, az ostrom után legyengülve, nem tudta a picit táplálni.

- Emlékszel, Juli, amikor tejet szereztél Gyurikának?

A Csengery utcában a szovjet katonai kórház előtt összeesett, hagyta, hogy bevigyék az egyenruhás orvoshoz, mutatta, hogy éhes, tejet kért, és vitte haza.

- Emlékszel, amikor ablaküveget szereztél?

Egyetlen ablakuk se maradt épen. Papírral beragasztották az ablakkereteket, de rettegetek, hogy meghűl a pólyás. Egyik nap kapta magát, és elment a kommunista párt helyiségébe. Az van kiírva, hogy a kommunista párt az élet és a jövő pártja, nálunk kisgyerek van, adjanak üveget! - mondta egy ugráló ádámcsutkás, hegyes állú, sovány férfinak. (Gál Sándor később sokszor felemlgette: „Csak néztem rád, kis csipisz! Gondoltam, szemtelenkedsz: a pógár apád beküldött, hogy mérgeśíts. De a szemedben ott volt, hogy komolyan gondolsz, amit mondasz. Ezért meg köllött mutatni, hogy ha már kiírtuk, álljuk a szavunkat.”) Két fiút küldött, akik deszkával szögezték be az ablakot, és a közepébe beleügyeskedtek egy tenyérnyi üvegdarabot, amit a Nyugati pályaudvar raktáráblakából fesegettek ki.

- Emlékszel, amikor ruhát szereztél?

A hitközséghez megérkezett az első Joint-szállítmány. De igazolni kellett, hogy jogosult a segélyre. Papírja nem volt. „Imádkozz!” - utasította egy tokás nő; csak hát az elemiben református hittanra járt. A nő már elzavarta volna, de egy szakállas bácsi beleborzolt a hajába. „Állj félre, gyermekem, és gondolkozz. Hátha eszedbe jut.” Sokan tódultak oda segélyért, híre futott az adományoknak: a tumultusban egy nagyfiút addig nyaggatott, amíg az megtanította néhány szóra. („Sömájisroéladonájelochénu...”) A kövér nő elhúzta a száját, de a szakállas rabbi jókora tenyerével megsimogatta az arcát. „Ugye, hogy eszedbe jutott, gyermekem? Tudtad, mit kell ilyenkor csinálni. A mi vérünk vagy.”

- Emlékszel, Juli, a máléra?

Amikor anya megerősödött, elmúltak a szívszúrásai, a bokája se dagadt meg annyira, és járn tudott, a Körúton sétálgattak. A kiégett üzletek kirakataiban máléárosok ültek. Kosárban, terítővel letakargatva árulták a tésztát. Ahogy kibontották, a lekvárral megfröcskölt sárga málé még meleg volt, és párázó illatába beleszédültek. Elsétáltak a Nemzeti Színházig, minden árusnál vettek málét, aztán a másik oldalon vissza a Nyugatiig, és ott is végigették az üzleteket. Nem tudtak betelni vele. Utána napokig olyan kemény volt a hasuk, mint a kő.

- Emlékszel, amikor Hatvanba mentél?

Addigra több Joint-adományt kaptak, fölös ruhájuk is akadt. A házban volt egy batyuzó asszony, vele ment el élelemért; a Nyugati rendezőjéből, messze az állomástól, indult egy tehervonat, katonai felszereléseket szállított, de felmászhattak a tetejére. Ott rázkódtak és csúszkáltak a pléhtetőn, egyik kézzel a szellőzőkbe kapaszkodva, másikkal a batyut szorongatva Hatvanig. A városban békés, fehér házak fogadták. Mintha más ország lett volna. Kövér

emberek. Tiszta udvarok. Kihízott állatok az istállókban. A batyuzó asszony rokona mindenáron neki akart ebédet főzni; a néni tapogatta, sopánkodva ígérte, hogy csirkét vág. De ő szótlanul rázta a fejét, nem kért semmit, csak amit elvihet. Anyának, Gyurikának.

- Emlékszel, Juli, amikor nyaralni mentél?

Nyár végére már itt hagyhatta anyát, aki megerősödött, és bejárt dolgozni az áruházba. Gál Sándor az ablaküveg óta nem felejtette el, és üzent, hogy gyerekeket visznek vidékre üdülni: ott sokat ehetnek, pihennek, rengeteg gyümölcsöt kapnak, mindenki hordókövéren jön haza... Egy hónapig unatkozott Karcagon. A város szélén egy vasutascsaládnál lakott. A férfit sose látta otthon, a néni pedig a lábát fájlalta, megfőzött egy hétre, és unalomig ették a paszulylevest. A ház előtti árkot vastag gyeppel nőtte be, erre emlékszik a legszívesebben; papsajtot keresett a fű között, és rágicsálta gyümölcs helyett. Vadzabbal lődözött, s élvezte az ujjai között szétmorzsolts lapulevél kesernyés szagát.

Ősszel visszahozták Pestre, és elkezdődött a csodálatos új élet.

Megalakult az ificsoport, egy üres termet kaptak a pártházban, az egykori leventeközpont épületében. Takarítani kellett, a beroggyant tetőt aládúcolni, a háromlábú biliárdasztalt megreparálni; az összecusukható kerti székeket az udvaron halmozták fel, tetőt eszkábáltak fölébe. Sztálin és Lenin, Rákosi, Gerő és Rajk képeit rakták fel a falra. A budai hegyekben lezuhant amerikai gépek plexiüvegjéből kis repülőket és állatszobrokat faragtak a fiúk. A polcok megteltek újságokkal, brosrakkal. A Vitézi Szék épületéből megkapták a könyvtárat, csak ki kellett selejtezniük; némi töprengés után úgy határoztak, hogy a német írók könyveit és minden olyan könyvet, ami németekről szól, kidobják. Megvarrták az első zászlót, vörös selyemzászlót arany rojtokkal, és a sarokban díszes kerítés mögé helyezték, mert közülük a régi cserkészek emlékeztek az őrsi sarok intézményére.

Minden csodálatos volt. Mindenki nagy dolgokra készült. És mi lett mindebből? - Ötvenháromban mintha egy verem mélyéről mászott volna ki a napfényre, amikor egy szabolcsi faluban, alkonyatkor utolérte Gyuri távirata: „Kezedet megkérem.”

Azonnal visszacaplatott a postára. A kerítésekbe kapaszkodott, hogy el ne vágódjon a latyakos sárban. A fekete pajták felől, a ferde kazlak tövéből és a tornácokról kutyák rohantak az udvarokra, örvongve ugattak, belülről rágták a deszkakerítést, vicsorgó pofájukat kipréselve az ágakkal befoltozott lyukakon; így kísérték portától portáig, zengett az egész utca. Gyűlölték benne az idegent. A sárgán világító konyhaablakok megsötétedtek, ahogy bentől kinéztek az ugatásra, de senki se szólt rá a kutyákra. Nem mert volna elindulni sötétedés után, egyedül, ha nem lett volna FELADATA. Válaszolnia kellett: „Kezemet megkaptad.”

Este bejelentette a kiküldetés vezetőjének, Pócz hadnagynak, hogy Pestre utazik: az esküvőjére. A téglából rakott tűzhelyen háziasszonyuk a vacsorát melegítette. Fekete ruhájában frissen perdült meg, sok tüvel felrakott, kis, ősz kontyát feléje billentette, és ráncai közül kelletlenül előbújt a mosolya.

- Nocsak, férjhez megy a kisasszonyka?

- Elvtársnő! - szólt rá Pócz, és a néni visszafordult sziszegő fazekához.

A hadnagy egy beroggyant szalmafonatú, magas széken kuporgott, harisnyás lába a tapasztott padlón, mert sárette bokszciszimája a rőzse mellett száradt. Magyarázni kezdte, hogy nem olyan egyszerű a dolog, nem ám, engedélyt köll kérni, sőt, férjhez menési szándékát már előzőleg be köllötött volna jelenteni a parancsnokságnak, méghozzá szolgálati úton, a közvetlen fölöttesen, tehát rajta keresztül, ez pedig nem történt meg, így hát megeshet, hogy nem kap engedélyt, viszont fegyelmi eljárást indítanak ellene, mert a belügyiek házassága, ezerszer

meg lett mondva, nem magánügy. Sőt! Nagyon is politikai ügy. Az éberség ebben a vonatkozásban a legfontosabb... Nyekergő beszéde közben vörös arcát ide-oda forgatta, mintha valahonnan mélyről, egy szigorúan titkos rekeszből tekergetné elő egyenként a szavakat.

Hallgatagon ült Póczcal szemben. Beszívta a vizes kendőbe bugyolált kenyér savanyú szagát, a szelelő kályha csípős rőzsefüstjét és az émelyítő lábszagot, amivel a lúdtalpát pihentető tiszt járult hozzá unalomba fulladó estéikhez. Énekelni szeretett volna, ugrálni, körbeforogni a szűk helyiségben, felmászni a bicegő asztal lapjára, és nyávogni egy nagyot a mestergerendák felé - de csöndesen kanalizta a vacsorát. Így ünnepelte meg az eljegyzését.

Nem hitte volna - és ha valaki mondja, a szemébe nevet -, hogy visszakívánja még azt az életet. Pedig az esküvő után ez hamar bekövetkezett.

Gyuri kijelentette, hogy kis cselédszobáját egyedül is kitölti: odaköltözéséről szó se lehet.

- Mikor jelentkezik ki, Julikám? - kérdezte Nyuszi néni alig egy hét múlva. - Mert nagyon pontosan kell vezetni a lakónyilvántartási könyvet, ezt megköveteli a rendőrség a házfelügyelőktől!

- Itthon fogok lakni.

Nyuszi néni rádólt az ajtófélfára, széles arcán alig fért el a csodálkozás.

- És a férjecskéje?

- Ő is a szüleinél lakik. Csak külön tőlük. - Nem akart magyarázkodni. - Kicsi a szobája.

- Mi az, hogy kicsi? Hát hogy van ez?! Olyan kicsi nem lehet, hegy a mézesheteket se bírják ki! Én, ha a férje lennék, Julikám, egy sámlin is ellaknék magával. Micsoda finom kis gavallér az, hallja! - Elkapta a karját, megszorította. - Vagy már szét is mentek? Nekem megmondhatja. Rózsi helyett szinte az anyja voltam. Valami hibádzott a nászéjszakán? Mondtam én, Julikám, hogy nem kell kapunyitás után hazajárni, még a párthelyiségből se, akármilyen fontos az a politikai munka! A férfiak mind disznók, a biliárdasztal tetején is felcsinálják, felám! - pedig mije van egy lánynak a tisztességen kívül?!

Majdnem odamondta, hogy mije van.

- Ez modern házasság. Nyuszi néni. Gyuri még egyetemista, sokat tanul.

- Úgy, iskolás. Talán maga is tartja el, Julikám? - szörnyülködött az asszony.

Mondhatott akármit, a ház az ő balszerencsáját tárgyalta.

- Annyi mindent beszélnek - sóhajtott anya. - Olyan szörnyű ez.

- Nem állhatok oda mindenkinek magyarázkodni. Vagy írjak körlevelet? Legalább te ne mérgesíts!

- Főzök lecsót. Jó erősen, ahogy szereted. - Kicsit habozott, nem nézett rá. - Adj pénzt, hogy bevásároljak!

- Nincs pénzem. Cigaretta kell, naponta egy kávé, mindenki iszik odabent, és Gyuri csak a jövő héten kap ösztöndíjat.

- Szóval elszedi a pénzedet.

- Nem szedi el! - kiáltotta kétségbeesetten. - Ne őrjíts meg!

- Csöndesen! - vörösödött el anya. - Udvari lakás, minden kihallatszik.

- A lakók megszokták! Mit gondolsz, mi ketten tudunk még valami meglepetést nyújtani nekik?

- Ne bántsд apádat!

Ettől a konok szolidaritástól mindig elvesztette a fejét.

- Anya, elegendő volt a mártírkodásodból! Harminc éve ordít veled, mint a cseléddel, és neked a legfőbb gondod, hogy védi. Legalább előttem ne védj. Én tudom, kicsoda! És te is tudod. Avval árulod el, ahogy magadból indulsz ki. „Elszedi a pénzedet?!” De jól tudod, mit kell csinálni egy férjnek!

- Szóval elszedi - bólintott anya.

- Nem! Nem is fogadná el! Ezt jegyezd meg, légy szíves! Tényleg nem fogadott el pénzt. Csak néha kölcsönkért. Ha ennivalót vitt neki, megette. És mindig vitt, valahányszor odament. Gyuri ösztöndíja kevés volt, és avval ugratták a fiúk, hogy éjszaka nem járhat az utcán zörgő csontjaival a csendrelelet miatt. Ketten éltek egy fizetésből, ez az igazság.

Ha pedig befutott valami fordítás és pénz, akkor meg... Hát igen. Ez volt a legrosszabb. Napokig nem jelentkezett. Milyen idegesen ült az irodában! Minden telefoncsöngésre összerándult. Végre jelentkezett Gyuri, és megbeszélték, hogy munka után hozzá megy. Összevásárolt felvágottat, savanyúságot, csokoládét. Kiönti majd a sezlona, és turkálnak benne. Isteni lesz! Aztán este hiába ment oda, a gangra nyíló kisszoba ablakát hiába kocogtatta. Nehéz volt a csomag, hasával a falnak nyomta, és kopogott, kopogott az üvegen. Már több lakásból kinéztek. Eső esett vagy havazott, hideg volt. A cipője talpa, akár a papír. Nem érezte a lábát. „Gyuri, Gyurikám” - mondta az üvegnek. Próbált nem sírósan beszélni. De legszívebben belevágott volna öklével az ablakba... Aztán nagy sokára kinyílt a konyhaajtó. Az anyósa nézett ki. Nem voltak beszélő viszonyban, be se mutatta Gyuri. Az öregasszony a nagy lakás másik végéből jött át, mert megunta a zörgetést.

- Nincs itthon a fiam, azt hiszem. Be van zárva a kisszoba ajtaja. - Tétován végignézte. - Jöjjon, tegye le a csomagját, és melegedjen fel. Hiszen vörös a lába.

Ezt gúnynak vélte. Különben is Gyuri megtiltotta, hogy a szüleivel érintkezzen.

- Nem, nem. Tulajdonképpen későbbre beszéltük meg a férjemmel - nyomta meg a szót -, csak gondoltam, hátha itthon van már. Majd visszanézek.

- Ahogy gondolja, fiam - és az anyósa óvatosan betette az ajtót. Ezt is bosszantásnak hitte, ahogy lassan csikorogva bezárult a konyhaajtó. Gyűlölte az öregasszonyt, aki pedig arra várt, hogy meggondolja magát, és mégis bemegy. Hiszen a menyje.

Amikor ötvenhétben - Gyuri tárgyalására járva - ismerkedni kezdtek, és felment uzsonnára, csak akkor járta be a három nagy, utcai szobát. Az üveggombában kávéfőztek, finom kis csészékből hörpölték, és éjfélig beszélgettek. Mária néni ezer történetet tudott, komolyan vagy fontoskodva, előkelősködve vagy szemérmesen disznólkodva mondta el azokat, aztán a végén öregesen rekedt, erős hangján mindenben nagyokat nevetett. Leánykorában párizsi szalonokban forgolódott, tengeri úszóversenyt nyert, reggelenként pedig kilovagolt; de amikor a német megszállás alatt egy parasztcsaládnál rokonként éltek, fejte a tehenet, hánysa a ganét. A szétlőtt lakást negyvenötben egyedül kezdte újjáépíteni, malterozott, vakolt, festett. Amikor ötvenben megtagadták a fiai, és a férjét kidobták, ő bedolgozónak állt egy varrodába, rokonokat vett magához, később pedig nyelvórákat adott. - Talán nem is baj, hogy annak idején nem ismerte. Hiába vált elviselhetetlenné a házassága, őt nehezen tudta volna ott hagyni. Gyurival elkínlódott, amíg futotta az erejéből, aztán elváltak.

De ott a gangon még mentségeket talált ki: szeminárium van az egyetemen, munkát ígértek neki, taggyűlésre ment. A csomaggal birkózva fél kézzel leszakított a zacskóból egy szeletkét, ráírta: „Itt voltam”. Levánszorgott a sarki presszóba, beesett a sarokba, a kokszkályha mellé, és alig tudta visszafojtani a sírást. Néha bejött érte Gyuri, ha a cédulát nem vitte el a szél. Órák múlva jött, hosszú alakja ide-oda ingadozott a sötét helyiségben, és vigyorgott, mintha semmi se történt volna. Észre se vette; hogy ő fuldoklik a dühtől, megmarkolta a kezét, húzta maga után, felcipelte a kisházába. Valami kifogást odavetett, de legtöbbször csak a vállát vonogatta, és nevetett.

Ilyenkor eszébe jutottak a vidéki kiszállások.

Hétfőtől szombatig járták az országot, néha két-három hétig maradtak egy faluban, de aztán új település, új házínéni, új ágy, újra dohos dunyhák, és a konyhák füst-, zsír- és mosogatólé-szaga is mindenhol új és újra ugyanaz volt. Azt hitte, halálosan unja ezt. És mégis jó visszagondolni rá.

Személyi nyilvántartásokat állítottak ki és ellenőriztek. Brigádja tagjai: Nusi, a gömbölyű karú, percenként fülig piruló, s mégis mindig disznóságokat sugdosó őrmesternő és Irénke, aki zöld volt és sovány volt és gyomorhajos a nehezen megőrzött szüzességétől.

Esténként mostak. A házínénitől cigányteknőt kaptak, és telemosták a konyhát. Nusi a falu férfait szedte sorra, és taglalta értékeiket, hibáikat; isten tudja, honnan tudott ennyit róluk, hiszen csak pár percig álltak előttük a tanácsházán, amíg tépett anyakönyvi kivonataikból vegytintával kiállították a ropogós, új igazolványt.

A helyi DISZ-szervezeteket is megkeresték, és ösztáncot rendeltek el. „Ellenőrzés” - mondta komolyan Nusi, és ávós őrmesteri egyenruhájának nem lehetett ellentmondani. A nyakigláb titkárok: a vörös mancsú parasztfiúk vagy a fiatal tanítócskák zavartan pislogtak rájuk. Ők pedig alig értek ki az utcára, a falnak dőltek, úgy kacagtak.

- Legalább a pisztolyodat is vetted volna elő - nyögte Nusinak -, és parancsoltad volna meg, hogy holnap a táncra mindenki hozzon egy sonkát.

Állandóan éhesek voltak.

- Azt hiszed, nem hoztak volna? - húzta el a száját Irénke. Kispesti szövőlány volt, amíg ki nem emelték; lenézte a prosztókat. - Van ezeknek, zsíros a képük, csak rájuk kell nézni.

- Nem zsír az - robbant ki Nusiból a röhögés -, hanem nyál. Utánad csorgatják.

- Kofák - mondta rájuk a vörös képű Pócz hadnagy. De néha azért velük göcögött, amennyire a méltósága megengedte. Egyszer kettesben utaztak Pestre, és akkor nyökörgöve ajánlatot tett, szigorúan „elvtársi alapon” óhajtott nemi életet élni, „érzelem kizárva, mert az megengedhetetlen parancsnok és beosztott viszonylatában”. A disznó! (Amikor elmesélte kalandját a lányoknak, kiderült, hogy mindegyikükkel folytatott ilyen „bizalmas elbeszélgetést”. Nusi biztosan kötélnek is állt, ámbár tagadta.)

Később kétfelé váltak, mert fogyott a munka. A hadnaggal járt párban, aki egyre vadabb lett; addig Nusi mégiscsak kordában tartotta. „Elvitetem!” - ordította, ha valami nem tetszett az ügyfél irataiban. Elég egy vállvonás, késedelmes válasz, és már ráfordult a falusiakra: „Elvitetem!” Néha kedveskedni akart. „Elvitessük?” - kérdezgette tőle, és ilyenkor ő rá se mert nézni a lábát váltogató, szorongó ügyfélre; mereven maga elé meredt, nem válaszolt. Efféle komizkodással telt el a hivatali idő, nagyon hosszúak voltak a napok. Örült, hogy szabadulhatott.

Férjes asszonyként Pesten kapott beosztást. De előtte még - ezt elintézte a vörös Pócz - fegyelmit akasztottak a nyakába: „szigorú megrovás, utolsó figyelmeztetés”, mert elmulasztott engedélyt kérni a férjhez menésre.

Az V. kerületi Tanács előtt a téren volt a találkozó; tízre tűzték ki az esketést, de a megbeszélte időre csak Kuttyás Béla - állítólag farkaskutyát tartott albérleti szobájában - érkezett meg. Féloldalasan ügetett át a parkoskán, olyan furcsán járt, mintha minden lépésnél irányt változtatna. Szőke haját madárfejére paskolta az eső, és aranykeretű, vizes szemüvegét vaksin morzsolgatta az ujjai között. Elméleti matematikus volt, és az egyik tanú.

- Kezedet csókolom, Julika. Látom, nem késtem el - lihegte -, csak mi vagyunk itt, tanúk. Szóval nem lesz esküvő? Amikor Gyuri iderendelt, mindjárt tudtam, hogy ugrat. De veled is kitolni, ez azért pofátlanság!

- Én nem tanú vagyok - válaszolt neki ingerülten. Kuttyás Béla a félszeg férfiak irigységével vigyorgott.

- Gyurit véded? Persze, te is a tisztelői közé tartozol. Csak véletlenül álldogálsz itt, igaz? Téged senki se bolondított ide.

- Én vagyok a menyasszony.

- Ez jó! - hunyorgott a fiú, és a magasból hozzáhajolt. - Ezért a viccért megérte idejönni ebben a randa időben.

Végre befutott Gyuri. Miközben kikecmergett a taxiból, szétnyíló esőköpenye alól kilátszott magas nyakú, sárga pulóvere.

- Menyasszony nincs? - érdeklődött Béla.

- Arról megfeledeztem - mormogta, mert észrevette, hogy Bélát ugratni lehet. - De ha már itt vagyunk, ne töltsük hiába az időt. Szerzünk egy tanút Juli helyett, és ő lesz a menyasszony. Zúg a traktor, szánt az eke, elvtársnő, megkérhetlek-e?... Na, el van intézve! Indulhatunk.

Amíg a házasságkötő teremben az anyakönyvvezetőre vártak, Gyuri a sípulóvert lehúzkodta a hasára, sáros cipőjét a nadrágja szárához fente, végignézett a tanúnak felbérelt portás szürke felöltőjén, és az ő barna szoknyáján, kék blúzán.

- Proliesküvő lesz - jelentette ki elégedetten. - Csak te ütsz el tőlünk hivalkodó eleganciával.

- Hát tényleg elveszed? - álmélkodott Béla az érettségije óta őrzött sötét ruhában - Julikát!

Ez már sok volt. Napok óta úgyis feszültségben élt, mintha maga se hitte volna az egészet.

- Hát olyan lehetetlen, hogy valaki elvesz engem?!

- Dehogy! Ezt nem mondtam - mentegetőzött Béla vörösén, és vékony ujjáival igyekezett választékot kaparni szétázott, szőke hajába. - Csak Gyuri - éppen Gyuri?... Hozzá olyan - olyan - nem is tudom, ki való!...

- Madame Curie. Mondd ki nyugodtan - vágta rá Gyuri. Önirónia volt ez, vagy önteltség - ki tudja? Rajta soha senki nem igazodott el. Talán önmagát se értette, és néha nehezen is viselte el saját magát. Hústalan, száraz arcán már fiatal korban pergamenszerű volt a bőr, és éles ráncokba vetemedett az ajka körül s a szemgödredében. A szája színtelen és keskeny, mintha csupán egy vágás lenne a fogak előtt. A pillantása mindenkit zavarba hozott; vesézően, fölényesen, vallatóan vagy a szót belefojtva tudott nézni az emberekre. Mindig sokan nyüzsögtek körülötte, mégis egyedül volt. A fiúk csak haverok voltak, vitapartnerek; néha vetélytársak vagy ellenfelek, és még ezt szerette a legjobban, amíg sikerült lehengerelni őket.

A nők sohase tudták igazán birtokba venni. Ott az esküvőn még azt hitte, neki majd sikerül. Megváltja Gyurit. Mert mindig úgy érezte, hogy elátkozták, meg kell szabadítani. Mintha varázskörben élne. Nem lehet hozzáférni, és ő nem tud kitörni. Pedig szeretne, biztosan szeretne egyszerűen, boldogan élni. De idegen közöttük, aki mindent leront, ami emberi melegség és hétköznapi kisszerűség, jámbor öncsalás és elégedett kis okosság. A társaság közepe volt, de sohasem a lelke. A Szamovárbán, ha Gyuri köztük ült, minden szóval szűrni kellett; a beszélgetés hadakozássá változott. Mint a földbe vert, kihegyezett karók, úgy meredeztek körülöttük a szavak, és akárhogy ügyeskedtek, senki se menekült sértetlenül. Igaz, sebezni is lehet úgy, hogy megkönnyebbül tőle az ember, a fájdalom erőt adhat. De ott a sebekből nem folyt vér: mintha fűreszpor pergett volna belőlük, és kóc lógott ki a sebeikből. A lőtéren se lehet megölni a célalakot, csak átlőni, és a lyukat papírral ragasztják le; ilyen testetlenekké váltak, önmaguk körvonaláivá, ahogy órákon át ültek, néha két napig is ültek Gyuri körül. Rumot ittak. Sose részegedtek le, annyi pénzük nem akadt, feloldódtak és elvesztették önmagukat anélkül is, ahogy minden szombat-vasárnap, hétfő hajnalig együtt voltak a Szamovárbán, ismerősök lakásán, és alvás nélkül ide-oda vonszolódtak, valami vég nélküli, kábult beszélgetés közben...

Hogy várta ezeket a hétvégeket!

Szombat kora délután érkezett Pestre, valahonnan az isten háta mögül. A Nyugatiból egy ugrás hazáig; anya meleg vízzel várta, kapkodva és mohón kanalizott a főztjéből, mert vidéken néha egy lábos paprikás krumplit eszegettek egész héten. Anya kikészítette egyetlen ruháját, amit ilyen alkalmakra tartogatott; a barna, angol gyapjúszoknyát és a kék selyemblúzt még a Jointtól kapták.

- Már mész is el?

- Várnak.

- A Szamovárbán?

- Naná, a hullaház hangulatvilágított szeparéjában! - próbált fölényeskedni, de így se tudta megúszni anya lamentálását.

- Mindig csak rohansz, mint apád, az is, amióta ismerem, csak aludni jön haza, és ha tiszta ing kell neki, vagy ha nincs pénze. Rá ütöttél. Isten tudja, milyen vér van bennetek!

- Mondd ki: zsidó vér. - Anya csendes panaszkodása feldühítette. Ha apa ellen támad, abban szövetségese lett volna. Próbálta felingerelni, hátha ellene fordul, ha a lányában felismeri őt. - A Józsiddal együtt mi bolygó zsidók vagyunk. Igaz? Ezt gondolod. A te árja lelked nehezen viseli el ezt a vircsaftot. Mondd csak ki!

- Jaj, miket beszélsz! - szörnyülködött anya. - Még hogy én, ilyet?... Nem is tudom honnan veszed ezt a beszédet.

- Szinte hallom, ahogy Nyuszi néni duruzsol a füledbe. Mért nem vallod be? És mért nem mondd apának?

- De én neked se mondom ilyet! Te csak belemagyarázod ezt a szörnyűséget az emberbe! Miért, Juli? - Anya összeesve ült a széken, barna szeme zavartan forgott, kezét tehetetlenül gyúrogatta. Ilyenkor megsajnálta. Megállt kezében a fésű, a tükörből nézte. Anya észrevette ezt, és gyorsan megpróbálta elmondani szívfájdalmait; nem akarta ingerelni, szelíden beszélt, nem tudta, hogy ezzel a mártír panaszkodással megőrjíti. - Én csak azt szeretném, ha kicsit itthon lennétek, ha beszélgetnénk, és mint egy igazi család, együtt ülnénk. Az ételt nemcsak

belapátolnátok, és uzsgyi, ki innen, hanem elmesélnétek, milyen a munkátok, mi történt veletek. Én is annyi mindent tudnék...

Nem, ezt nem bírta hallgatni.

- Ugyan, anya! Mit tudsz te mesélni? Az áruházban így meg úgy, Juliskával kibékültél, Juliskával haragban vagy, az esti elszámolás nem stimmelt, két spulni cérnát megcsaklizott valamelyik kedves vevő, biztos az a mézesmázos sánta varrónő vitte el, mert szembe hízeleg, elteteti a gépselymet, de ha elfordulsz, lop a piszok, és így tovább! Beosztottak a békekölcsön jegyeztetésére, kisírtad magad a légó alól, minden egyre drágább lesz, de a csarnokban még így se lehet friss tojást kapni, mert a parasztok felzabálják. Látod, ismerem a műsorodat. De most rohannom kell.

Retiküljébe bedobálta a hajkefét, rúzszt, pénztárcát, tiszta zsebkendőt, és futott ki a lakásból, végig a gangon, lekopogott a hátsó lépcsőn, átvágott az ötemeletes bérház hűvös és félhomályos udvarának betonján, és csak az utcán lélegzett fel.

Ki elől, mi elől rohant így el? És hova rohant? És miért? Valami szórakozás nekem is kell, társaság kell - biztatta magát. Az igazi életet abban az időben a Szamovár jelentette. Mint egy fuldokló, vetette magát a többiek közé. És a házasságával ez a menedék is elveszett.

Az esküvő estéjén a társaság törzstagjai már várták őket a Szamovárban; Kuttyás Béla minden érkezőnek előlről elmondta a nagy eseményt.

Az utcáról belépve a presszón kell keresztülmenni, ez a futóvendégek helye. Hátul, a helyiség teljes szélességében, lépcsők ereszkednek le a bárba: három sor asztal, zongora és dob - ebből állt a Szamovár. A legjobb helyen, a sarokban volt a törzshelyük.

Már fentről látta Klárit, ahogy sértetten forgatja a fejét, s a falikarok rózsaszínű fényében megmegvillant szemüvege. A félkarú Szabó, üres kabátujjával a zakója zsebében, egyenesen ült, fehér inge vakított, sötét ruhája gondosan kikefélt; Gyuri mondta az újságírónak: „nem a ruha teszi az embert: Szabókának csak az ingnyaka tiszta”. Eta szélesen, az asztalra ráfolyva helyezkedett el, háttal a teremnek, a lába mellett tömött szatyor; amióta egy barátnőjével az eszpresszóból vitték el a nyomozók (akkoriban még büntették az ilyesmit), mindig magával hurcolja a „légó-csomagot”, szerinte ez még mindig könnyebb, mint szenvedélyt változtatni. Kuttyás Béla mellett egy matematikus társa ült, őt elkeresztelték Vakknak; csak ült, óraszám szó nélkül ült, egyszer aztán valaki oldalba bökte: „Vakkants már te is egyet!”, és erre a nagy orrú, birkaszemű, rengeteg, szőke hajú fiú álmosan kibökte: vakk. Amál szeplős, deszkavékony, szőrös lábú és selypegő kékharsnya volt, aki addig házalt a verseivel, amíg egy irodalmi lap szerkesztőségébe felvették titkárnőnek. Pofi pedig Gyuri jobbkeze, titkára, bankárja és tisztelője; együtt kezdték az egyetemet, de Pofi harmadévben ráunt a bukducsolásra, elment egy vállalatba tervosztályvezetőnek. A társaságnak voltak még kültagjai, azonkívül csak ritkán látható tiszteletbeli tagjai is, például Gyuri bátyja, Ernő.

- Éljen az ifjú pár! - vezényelt Pofi, amint sikerült odakigyóznuk a zsúfolt asztalsorok között.

- Csendüljön fel a Lóhenrik nászinduló! - vezényelt Szabó a zongoristának, és fél kezével elegánsan magasba emelte a poharát.

Eta lomhán mozdult egyet.

- Kétségtelen, hogy kettejük közül Gyuri a henrik, már csak neménél fogva is...

- Nana, Eta - selypegte Amál, és szeplői kigyúltak a saját merészségétől -, ez nem a te profilod.

- ... de ki a ló? - fejezte be Eta.

- Mindjárt nem lenne ló, hanem édes pacika, ha te lovagolhatnád.

- Hölgyeim és elvtársaim - szólt Gyuri, és ültében lehúzogatta hasára a sárga pulóvert -, egy kultúrtörténeti bejelentésem van: a *Tannhäuser*-ben is van nászinduló. Hibás aperszüből indultatok ki.

Pofi megörült, hogy nem ő lőtt bakot.

- Már megint ki gázolt bele a humán műveltségbe? - harsogta. - Persze, Szabó. Akinek hivatása lenne, hogy sajtónkban a dolgozó nép kulturális felülemelkedésén munkálkodjon.

- Munkálkodjék - bökte oda Gyuri. - Te csak maradj meg a hamis tervteljesítéseknel. Szabót pedig nem engedem bántani. Tisztességben megöszült pártszolgálatos apja és pálinkától eszelős mosónő anyja igazán nem zavargatták gyerekkorában az asztal körül, ha nem akart operába járni.

Szabó vigyorgott.

- Ez az. Pofa be, itt én képviselem a munkásosztályt!

- És ha az az antifasiszta panzerfaust nem lő ki hátra, Szabónak bal karja irányába, megnyerte volna a Harmadik Birodalomnak a háborút - somolygott Kutvás Béla.

- Ez már több a soknál! - vörösödött ki Szabó, csak Gyuritól tűrte el az ilyesmit. - Velem így nem lehet beszélni, még tréfából se!

Gyuri komoly képpel átölelte.

- Ne törődj velük, Szabó testvér! Mit tudnak ezek a vérgyökbe áztatott hungarista eszmékről? Tapogasd meg zsebedben a belügyes igazolványt, és köpj rájuk!

- Hülyék - mondta Szabó. - Idétlen állatok - és elnézett a fejük fölé, csinos barna arcát, eleganciáját körbemutogatta a bárban.

- Hozatok még egy rundó rumot - buzgólkodott Pofi, hogy feldobja a hangulatot. - Tulajdonképpen az esküvőtökről beszéltünk.

- Úgy van - mondta Vakk.

- Megszólalt! - villant Klári szemüvege, ő eddig sértetlen, arcát felduzzasztva kuporgott. - Teljesen ki van borulva, hogy ennyit beszél.

Eta végigmérte őt, a férfiak után sóvárgó nőknek kijáró undorral.

- Nem te vagy kiborulva, szívecském?

- Én? Miért?! - repdesett Klári pillantása a szemüveg mögött. - Azt hiszitek, érdekelnek Gyuri ügyei? Rég túl vagyok én már ezen. Azt vesz el, akit akar.

- Hát téged nem akart - döfött bele Amál is.

- Pedig ki lettél próbálva.

- Felajánlásod meghallgatásra talált.

- De nem megértésre!

- Legyetek szívesek, szálljatok le rólam! - sziszegte Klári.

- Mindnyájan? - szellemeskedett Szabó, aki örült, hogy más került terítékre. - Valaki azért maradjon, hogy ki ne jöjj a gyakorlatból.

- Amíg Gyuri újra lovat nem akar váltani - rőfögött Pofi, aztán zavartan ránézett. - Pardon, az új asszony előtt ilyet mégsem illik mondani...

Aznap este némán ült közöttük, a beszéd értelme alig ért el a tudatáig. Máskor élvezte a vagdalkozást. De akkor csak mosolygott; beszéljetelek, gondolta, minden másképp lesz ezután. Biztosan minden másképp lesz. Nagy és ünnepélyes határkövet jelent ez a nap. Úgy teszteket, mintha semmi se változott volna. Pedig minden megváltozott!

A Szamovár kicsi lett. Füstös és bűdös. A zenekar hangosan zörömbölt. Az asztaloknál mindenki beszélt. A férfiak keze a nők combján járt. És a felszolgálók ott siklottak közöttük: Évi, Ági, Kiskati, a jól ismert közömbösség álarcával arcukon. Ők úgy tesznek, ma este is úgy tesznek, mintha semmiről se tudnának. Mintha olyan este lenne ez is, mint akármelyik másik.

Pedig a Szamovár - Szamárovnak keresztelték el, vagy cifrábban: Szamár Szamárovics Szamarovnak - aznap este értelmét veszítette. Csoda, hogy még megvan. El kellett volna tűnnie. És nekik is, itt a két összetolt asztal körül: Kuttyás Béla, és Vakk, a számkukacok, a belül piszkos Szabóka, Pofi, a vastag pénztárcájával, Amál sóvár szeplőivel és Klári mohó szemüvegével, no meg Eta hatalmas combjaival, férfiasan lapos mellével. Idegenek. Mit keresnek itt? És ő mit keres itt? Amit keresett, megkapta. Isten veled, Szamár Szamárovics Szamarov...

Sétálnak a Körúton a lökdösődő tömegben; ilyenkor öt óra után mindenki siet, rohan, a város idegesen morajlik - de ők ketten csak egymásra figyelnek.

-... és láttam a bírón, tudja, hogy a kerületnek meg tudnám nyerni a pert, vagy a Fővárosi Tanácsra kenhetném a felelősséget, az a felügyeleti szerve a kórházaknak, és nem az első baleset volt ez azon a gömbölyűre kopott lépcsőn. De végül is annak a szerencsétlennek jár a kártérítés. Pénzt szeretne látni. Olyan esett, olyan ügyetlenül öregedő férfi, ismered ezt a típust, akiről már a baleset előtt látni lehetett volna, hogy le fog csúszni azon a lépcsőn. Három gyereke van, a felesége persze nem dolgozik, beteg, s ő is még húzza a lábát, merev a térdje a gipsz után - és vele áll szemben egy megfoghatatlan felelős, valami hivatal, ahol rajta ülnek az ő hétszáznyolcvanegy forintján. Látszott rajta, nem hiszi, hogy valaha is megkapja. Ahogy tárgyalás előtt végignézett rajtam, és felmérte, hogy az ő igazával szemben áll egy kosztüm, egy kalap, egy lila műanyag dosszié a periratokkal, a szemében lemondás volt és megvetés: ez a nagysága viszi a pénzemet.... Hirtelen dühös lettem rá, nem is mert lenéz engem, hanem hogy ilyen könnyen lemond arról, ami jár neki. Feladja a harcot! Többet nem tehettem érte, kértem a tárgyalás elnapolását!... Menjünk át a túloldalra, Macika, nézzünk be az idegen nyelvű könyvesboltba, hátha érkezett *Mary Poppins*! Aztán sétáljunk még, olyan finom ez a napsütés. Imádom, ha süt a nap! Csak rám olyan keveset süt, mert mire kiszabadulok az utcára, akkorra már a napocskának is lejár a munkaideje.

- Nem vagy fáradt?

- Nem, nem. És sétálás közben érzem, ahogy oldódik bennem a görcs, a fáradtság. Nemhiába mondta a doki, hogy sokat kell mozogni, sétálni, úszni, kirándulni. Ez jó az ilyen dilis szakmában.

- De a doki azt is mondta, hogy nyugalomra van szükséged.

- Tudod, hogy az reménytelen. Három ember munkáját végzem. Két előadó hiányzik, nem kapnak jogászt ennyi pénzért. És még gépirónóm sincs. Azt is elcsalta egy vállalat.

- Azért vagy jogtanácsos, adj magadnak valami tanácsot, hogy mit lehetne tenni.

- Fel kéne gyűjtani az irodámat. Hogy megsemmisüljenek az akták. Mert két éve csak gyűlnek, gyűlnek - mi lesz velem?...
- Te is gyűjtöd magadnak a munkát. Mindent a legjobban akarsz elintézni, és az dupla annyi időbe kerül.
- De Macika! Ez nem érdekli az ügyfelet. És igaza is van.
- Nekem is igazam van! Nem teheted tönkre magad!
- Hagyjuk ezt! Beszéljünk másról!
- Csak ne üsd el a dolgot! Tudod, mi lett Fejérnével. Bement a fürdőszobába, hogy kilötyköljön néhány holmit, és...
- Hát látod. Ezért nem szabad házimunkát végezni.
- Elvicceled ezt is.
- Persze. Ha nem törődünk a trombival, megsértődik, elpucol. A hívatlan vendégről jut eszembe: este feljönnek Miskáék.
- Akkor előbb kell hazaérnünk, hogy rendet csináljak. Mindig mindent szanaszét hagyysz.
- Brumm-brumm.
- Hiába csúfolódsz, így van.
- Brumm-brumm, jön a morogás. Igazán megszokhattad már.
- Ezt nem lehet megszokni, Juli. Ha bemegyek a szobádba, mindig elszörnyedek: a paplan a szőnyegre csúszva, a pizsamád a kaktuszon, a papucsok a szoba közepén.
- Eláruljam, miért? Ha jön a betörő, bum! - hasra esik benne, és ijedtében szörnyethal, mert arra nem számíthat, szegény, hogy egy olyan lakásban, ahol még az előtérben is szőnyeg van, a szobában akkora rumlit talál!
- Szép teória. Rendetlen vagy, és kész.
- Én?! Rendetlen? Azonnal visszavonod. Mert egyszer igenis kitakarítottam. Igaz?
- Igaz.
- Na látod!
- Mikor volt az?
- Két éve. Augusztusban. Amikor Szegeden voltál, és vártalak haza.
- Ha már a dicsőségtáblát idéztük fel, folytassuk: mikor mostad el a poharakat?
- Ne nevetess... Jaj, az oldalam... Állj meg, nem bírok menni a nevetéstől... És nem bírok gondolkozni se. Pedig összpontosítanom kell. Szóval: a poharakat akkor mostam el, amikor Szárazékat lekísérted a kapuhoz, és amire feljöttél, mindent elrendeztem.
- Úgy van. Azt hittem, rossz lakásba mentem be. Még egy utolsó körösztkérdés: mikor akartál krémet főzni?
- A harmincadik születésnapodra. De megakadályoztad.
- Mert ha már kerek évfordulón akarsz megszabadulni tőlem, legyen az a századik.
- Jaj, elég már... Mindenki minket néz... Két idióta vihogva tántorog a városban...

- Az a fő, hogy sikerült rendességedet tényszerűleg bizonyítanod. Ámbár egy mélységesen rendetlen, egy velejéig rendetlen, egy igazi, született rendetlen embert épp arról ismerni meg, véleményem szerint, hogy pontosan emlékszik arra, amikor rendes volt! Igaz?
- Igaz. Na, bummm! Te úgyis olyan rendes vagy, Macika, hogy legszívesebben a porszemeket is sorba raknád. Legalább azt méltányold, hogy a rendetlenség volt az egyetlen hozományom... Rendetlen vagyok és ügyetlen, és kész. Hogy hívják az ügyetlen verebet?
- Nem tudom.
- Leveréb. Ma délután ezt játszottuk Marival.
- Az ki?
- Az a jópofa ügyész. Tudod, már meséltem róla. Aki törvényességi vizsgálatra jár hozzám.
- Zárva van a könyvesbolt.
- Hány óra van?
- Hét.
- Hűha! Jól elsétáltuk az időt. Holnap ide kell jönni. Azt ígérték, hogy a karácsonyi könyv vásárra hoznak be angol könyveket. És lesz Mary Poppins is.
- Most már menjünk hazafelé!
- Figyelj ide! Finnyás delfin?
- Nem tudom.
- Delfintorog.
- Jó.
- Vidám kukac?
- Nem tudom.
- Kukacag.
- Jó.
- Gyáva mókus? Ez Jani bácsi a gyámügyön. Mókussol.
- Több nincs?
- Kéregető sirály? Kisirály. Rád is találtam egyet.
- Azt majd írd meg levélben!
- Durva medve?
- Ez vagyok én?
- Förmédve. Aki mindig morog rám. Aztán mi is volt még? Olyan jókat találtunk ki, fel kellett volna írnom... Rövid vidra?
- Rövidra. Kitaláltam?
- A legjobbat még nem mondtam: ütődött német hernyó? Ezt találd ki!
- Hát...
- Herrnyomott!!! Jó, mi?

- Juli, szét fognak minket ültetni! Vesztünket érezzük.
- Jaj, Macika, mi tényleg nagy bolondok vagyunk... De épp ezért úgy szeretek *mi* lenni! És nekem muszáj bolondkodnom, hidd el, mert csupa görcs vagyok, még álmomban is. És igazad van, a munkámban is túl aggályos vagyok. Nem lehet ilyen görcsösen és mereven élni. Ha nem lazítok, baj van. Ha nem oldódom, eltörök. Ezért ne haragudj, ha mindig csak a bolondságokon jár a fejem... Én soha senkivel nem tudtam játszani, csak veled. Soha nem éreztem magam ilyen felszabadultnak. Rettenetes volt ám az! Mert mindig szerettem volna így élni, így viselkedni, de azt hittem, hogy nem lehet.
- Nem is lehet. Egy igazi házasságban.
- Mi nem vagyunk egy igazi család?
- Nem.
- Hát mik vagyunk?
- Ápolt és ápoló.
- Te is bolondnak tartasz. Érdekes, Mari ugyanezt mondta.
- Ki az a Mari?
- Tudod, az ügyész, aki ma délután nálam volt. Letolt, és azt mondta, hogy dilis vagyok.
- Miért?
- Amit az igazolatlan iskolai hiányzások ügyében csinálok, az hatásköri túllépés és az eljárás komolytalanná tétele.
- Juli, miket csinálsz?!
- A srácokkal aláíratok egy jegyzőkönyvi fogadalmat, hogy rendesen járnak suliba, mert ha ezt megszegik, a legsúlyosabb büntetés vár rájuk. Te, ezt olyan komolyan veszik! Elolvassák a jegyzőkönyvet, még az orruk is mozog nagy igyekezetükben, aztán nekifekszenek az íróasztalomnak, és igyekeznek szépen alakaparni a nevüket, de azért úgy, hogy az „miniszteri” aláírás is legyen, olyan nagyvonalú! - és látom rajtuk, hogy az egészet rém komolyan veszik. Mert eddig mi történt? A pedagógusok a lelkükre beszéltek, vagy a szülők elverték őket. De nálam egy okmányt írnak alá, akár egy felnőtt. Ez imponál nekik. Érzik a felelősséget. Olyan helyzetbe még sose kerültek, legfeljebb a galeriben, hogy felnőttként viselkedhetnek.
- És visszakerülnek eléd újabb iskolakerülésért?
- Legtöbbször nem.
- Hát akkor mi a baj?
- Hogy ez az egész fogadalom meg aláírás szabálytalan. Vagyis érvénytelen. Egy kiskorú gyerek aláírása jogilag nem számít.
- Ez az ügyész baja?
- Ez.
- Nem az eredmény érdekli?
- Neki azt kell vizsgálnia, nem járok-e el törvénytelenül vagy szabálytalanul. Ez pedig nem szabályos.
- Fene a szabályokba!

- Azt találtuk ki Marival, hogy ezután a hivatalos mellett külön jegyzőkönyvet gépeltetek és íratok velük alá, ami aztán nem kerül tovább. De a srácok ezt nem tudják... Ja! - baj lett ám abból a Safranik-ügyből is.

- Az a részeges?

- Akinek sorozatban voltak házirendes ügyei. Meséltem. Részegen randalírozott a házban.

- Emlékszem.

- A múltkor elnapoltam a tárgyalást. Hogy ne legyen bírósági ügy, mert ez már túlnőtt az én szabálysértési hatáskörömön. Ki kellett találnom valamit. Az a Safranik; ahogy józanul elem került, olyan nagy, jámbor meláknak látszott. Ki is szedtem belőle, azért iszik, mert bántja, hogy a családi élete rendezetlen. Csak úgy együtt él egy asszonnyal. Miért nem veszi el? - kérdeztem. Erre kinyögi, hogy azt kellene... Addig vallattam, míg rájöttem, hogy nem meri vagy szégyenli megkérni az asszonyt, akivel évek óta csak úgy balkézzről együtt él. Akkor napoltam el a tárgyalást, és mára beidéztam a nőt is. Én marha! Ott ülnek előttem, az a draba férfi meg egy kis, fekete asszonyka, és én szónokolok nekik, hogy milyen fontos a család, két ember szövetsége milyen erős és tiszta kapcsolat, és a nőhöz fordulok, hogy a múltkor bevallotta az élettársa, tulajdonképpen szeretné ő a házasságot, de nem tudja, hogyan hozza ezt szóba, így hát én helyette ezennel megkérem a kezét. Safranik meg buzgón bólogat. De a kis asszony felpattan, és kivágta, hogy ő pedig nem bolond hozzámenni egy ilyen emberhez! Dehogy kell neki! Iszik és goromba. Igaz, együtt élnek, de a felesége nem lesz, arra nem kötelezhetjük... És én még azt hittem, hogy nekem csak közbe kell avatkoznom, és minden rendbe jön!

- Mindig buzgólkodsz.

- Igen, olyan buta vagyok.

- Pedig ebben a munkában már elfásulhattál volna.

- Ha fáradt vagyok, néha gondolok is olyat, hogy itt mindenki mindent utál és már és gyűlöl: férj a feleségét, gyerek a szüleit, szomszéd a szomszédot. De aztán arra gondolok, hogy ezek szerencsétlenek. Élhetnének nyugodtan is. Békében, boldogan. Hiszen mi is, mi ketten, milyen jól megvagyunk. Igaz? És akkor megsajnálom az ügyfeleket, és szeretnék rajtuk segíteni.

- De látod, van aki nem hagyja, hogy segítsenek rajta.

- Ez soha nem jut eszembe. Csak utólag. Ilyenkor. Amikor már fáradt vagyok, meg dühös... Minden este bölcs cinikusként fekszem le, de minden reggel naivan kelek fel.

- Naivának kellett volna menned. Vagy őrzőangyalnak.

- Csak ne csúfolj!

- Nem vagy te egy igazi, szőrös szívű jogász.

- Hát az nem. Én csak imádom, amit csinálok. Végre csinálhatok valamit. Engem mindig mások után ítélték meg. Üldöztek a fajtámért. Az apám miatt rossz káder lettem. Börtönbe akartak dugni, mert Gyuri volt a férjem. Még az egyetemre is csak miattad vettek fel, a te neveddel. Harminc évig mindig csak függeléke voltam egy másik embernek. Most végre magamért kell jótállnom! Én felelek azért, amit csinálok: jóért, rosszért, mindenért. Végre elértem, hogy én - én vagyok. Hogy egyáltalában vagyok. Számítok valamit.

- Egyszóval: állandóan bizonyítasz. Magadnak is.

- Igen. Miért baj ez?

- Mert senki se várja ezt el tőled! Nem veszed észre?

- Az előbb te mondtad: magamnak bizonyítok. Amikor feküdtem a trombival, meglátogatott egy régi barátnőm a Szamovárból, és azt mondta: kész röhej, hogy ebben az országban pont te dolgoztad magadat halálra, te, akit itt mindig seggbe rúgtak. Így is lehet gondolkozni. De én inkább azt mondom magamnak: Juli, kislánykorodban nagy dolgokra készültél, meg akartad forgatni az egész világot - és most ezt a nyavalyás hivatali munkát se bírod?!

- Azt senki nem várhatja el tőled, hogy három ember helyett dolgozz.

- Nem kérik. Nem köteleznek rá. Csak éppen csinálni kell valakinek.

- De miért?

- Mert ügyek vannak. Ügyfelek vannak. Emberek jönnek be, leülnek, nem rúghatod ki őket. Bajuk van. Panaszuk. Igazságot kell nekik szolgáltatni. Meg kell védeni őket. Tanácsot kérnek. Vagy éppen csak panaszkodni akarnak, mert valakinek lennie kell, aki odafigyel rájuk. És ha én vagyok ott egyedül, nekem kell odafigyelni.

- De az egészséged...

- Nemcsak én egyedül hősködök. Ne hidd azt. Mindig Fejérnével ijesztegetsz. Szegény, borzasztóan sajnálom, ő tényleg agyondolgozta magát, egyedül volt a kerületében. De tudok neked másokat is felsorolni. Akik eltűnnek egy hétre, egy hónapra, fél évre. Valahol altatják őket, kezelik, nyugtatják, aztán visszatérnek a tanácshoz, a pártbizottságra, a bíróságra, a kerületi kapitányságra, és hajtják tovább a verklit. Ha összejövünk a kollégákkal fejtágítóra, a szünetben avval szórakozunk, hogy mindenki elsorolja, milyen tünetei vannak. Muris: kettős látás, kézremegés, hasfelpuffadás, étvágytalanság, állandó éhségérzet, tenyérizzadás, szédülés, szorongás, migrén, szúrás az agyban, nehéz légzés, zsibbadás - soroljam? Ezen ott nevettünk. A múltkor az egyik kerületi előadó mesélte, neki az a kényszerképze, hogy hat ujjja van. Az írógépen a szélső betűket mindig a hatodik ujjával akarja leütöni, és mert ez nem megy, ideges lesz, le kell állnia, pihennie, nem bírja tovább püfölni a gépet. Jó vicc, mi? De havonta kétezer aktája van. Ez is jó vicc. Mert közben mindegyikünkénél szaporodnak az elintézetlen ügyek. Mintha a lábunkat lógáznánk. Itt soha nem éri magát utol az ember. Van olyan perem, ami harmadik éve tart. És van olyan ügyfél, aki tizedszer kerül elé. Olyan is van, nem is egy, akit a főváros minden jogásza ismer. És nem mindegyik bolond. Csak vannak ügyek, amelyek elintézzhetetlenek. És mégis intéznünk kell. Zárolt ingatlanok, amikben kisemberek pénze fekszik. Eltartási szerződések, amire az egyik ráfizette minden pénzét, a másik elvesztette a lakását. Kilakoltatási végzések, amit nem lehet végrehajtani, mert nincs szükséglakás. És szükséglakásba költöztetett lakó, akinek közben a felújított lakását más foglalta el.

- És ezt mind te akarod elintézni?

- Ahhoz jóistennek kellene lennem.

- Látod, ennyit ér a te mindent akarásod! Bele kell nyugodnod, hogy vannak elintézzhetetlen dolgok! Mások helyett nem élhetsz. Legfeljebb belebetegszel. „Világ neurotikusai, egyesül-jetek!” - úgy látszik, ez lesz a ti jelszavatok. Ne érts félre, én igazán szívesen hallgatlak mindennap, de olyan szürke és piti ügyek ezek, csak csodálkozom, hogyan lehet ezeken annyit töprengeni, miért idegesítetd magad? Még ha valami különleges dolgok lennének.

- Jaj, Macika, ez olyan laikus beszéd! Vannak extrém ügyek is. Persze hogy vannak. Homokos férfi, aki fiúkat csal magához, és öreg főbérő, akit lassan megmérgezték, egy jámbor özvegy-asszony, aki új és új házasságokat köt, és kifosztja a férjeit, meg a két szomszéd, aki harminc év alatt kiirtotta egymás családját, kit a sírba kergettek, ki külföldre szökött, és már az egyik

családból csak az asszony, a másiktól csak a férfi él, de a harc dül tovább - vannak ilyenek is. De én ezeket nem szeretem. És haragszom az olyan kollégára, aki főleg ezekkel törődik. Ezek társasági történetek, én így nevezem. El lehet mesélni. Mert jó történetek. De nekünk nem a reménytelen és szerencsétlen esetekkel kell törődnünk. Hanem a nehezen elintézhetőkkal. A hétköznapi kis ügyekkel. Ezek a nehezek. Ezek az igazán szorítók. Mert az ügyfél is szabadulni akar belőle. Segíteni kell neki. Az orvosnak is elsősorban a gyógyítható beteget kell meggyógyítani. A jogos panaszokat kell orvosolnunk. Az állampolgárok ügyeit kell elintéznünk. Ezek szürke esetek? A kívülállónak igen: mikor én is olyan nagyon nagy valaminek hittem a jogi munkát. Igazság, fehér lepellel, csupa nagybetű, mindenki ünnepélyes, mély hangon beszél, és megdönthetetlen ítéletet hirdetnek. Hát a napi munka egyáltalán nem ilyen. Ha ilyen lenne, talán nem is lehetne szeretni.

- Juli, te úgy beszélsz, mint egy felnőtt.

- A múltkor egy kis hippi került elé, utálta a világot, cinikus volt, azt mondja, hogy mindennek az öregek az okai, mármint én meg te, mi nem értjük meg őket, mert nekünk könnyű volt! Soha nem hittem, hogy egyszer ezt vágják a fejemhez.

- Miért? Talán nem könnyű neked?

- De. Most már igen. Mert mi egy igazi család vagyunk. Igaz?

- Igaz. Csak ne akarnád mindig megváltani az emberiséget!

- Gondolod, hogy azt nem szereti?

- Látod, hogy kapálóznak ellene!

- Csakhogy semmit se csinálhatnak. Én vagyok a hatalom, és tetszik, nem tetszik, azért is boldogítom őket.

- Ez az! Mi lesz, ha működésed teljes sikerrel jár?

- Hogyhogy?

- Ha mindenkit megjavítasz a kerületben. Képzeld el, csupa csendes, rendes, boldog és kiegyensúlyozott ember él majd. Nem lesz egy hangos szó. Senki se veszekszik. A káromkodáshoz értelmező szótár kell. A kerületi rendőrkapitányságot átalakítják jótékony egységgé.

- És a rendőröket átképezik óvónőnek.

- A kocsmákat bezárják. Virágüzlet lesz a helyükön.

- A szomszédok, ha találkoznak, cvikipuszt váltanak.

- A házmester ölben viszi fel a lakókat, mert elromlott a lift.

- De nem romlik el! Még a lift is jó lesz.

- Csupa angyal lakik majd a kerületben.

- És kalap helyett glóriát árulnak az üzletekben... Jaj, Macika, mi akkora bolondok vagyunk! Ugye?

- Meglehetősen nagyok.

... Sétálnak a Körúton a lökdösődő tömegben; ilyenkor, öt óra után mindenki siet, rohan, a város idegesen morajlik - de ők ketten csak egymásra figyelnek.

Az esküvő után soha többet nem ment el a Szamovárra, mert azt hitte, hogy csodálatos és komoly élet kezdődik Gyurival; később pedig, ahogy egyre rosszabb lett a házassága, szégyellte volna, hogy sajnálják, és a lányok diadalmas sopánkodására se volt kíváncsi.

A pesti állásban csökkent a keresete, mert nem kapta a kiszállási díjat. Anyának se volt pénze, Gyurinak se, akárhová ment, vinni kellett legalább ennivalót - nem maradt pénze semmi másra. Esti gimnáziumba iratkozott, készülnie kellett, házi feladatot írni; evvel legalább eltelték az esték.

Ha ketten voltak otthon, az még csak megjárja.

- Nem zavarlak? - kérdezte anya, és mondta, mondta a maga kis napi meséit: Juliskával összekaptak, Juliskával kibékültek, nem stimmelt az esti elszámolás, leltár lesz, micsoda felelősség, uramisten... De ha igazán jól akarták érezni magukat, régi dolgokról beszélgettek. Amikor te voltál a családfő - emlegette anya. Emlékszel, amikor tejet szerezte Gyurikának? Amikor ruhát hoztál? Amikor batyuzni mentél?... - Ezt sose unta meg.

Addig olyan keveset ült otthon - hiszen az elmúlt években, ha megjött vidékről, csak perceket töltött a lakásban -, hogy újra meg kellett szoknia a megszokhatatlant: apa jelenlétét.

Apa ritkán járt haza, mert egy özvegyasszonnyal, valami külvárosi mozi vezetőjével, élt együtt. Ha anya a sarkára áll, elválhatott volna, de semmitől se irtózott jobban, mint a válástól - akármit elviselt, inkább hónapokig és évekig várt, csak ne vegyék el tőle a reményt, hogy visszakapja Józsit.

Így hát megtörtént, hogy amikor az esti iskola után hazament, apa ott ült az asztalnál; előtte a vacsora maradványai, a serpenyő kihűlt zsírában a letördelt kenyérhaj, anya a konyhában izgatottan főzte a kávé, apa pedig ingujjban, nyakkendőjét félrerántva, az ingnyakát kigombolva olvasta az újságot. Nem voltak beszélő viszonyban.

- Kérsz vacsorát? - kérdezte anya.

- Már ettem - vakkantott apa.

- Julitól kérdeztem.

- Jött valaki? - zizegett tovább az újságját. Ez még csak viccelődésnek számított.

De megesett, hogy nagyobb szórakozásra vágyott. Mikor kiolvasta az újságot, órájára pillantott, és ha másnap nem kellett korán kelnie, nem sajnálta az időt. Szeretett lefekvés előtt veszekedni. Akármilyen veszekedés, vörös nyakkal való ordítózás után azonnal aludt, ha letette a fejét. (Nemhiába volt fiatalkori álma a színészi pálya.)

Letette hát az újságot, szétnézett a szobában.

- Nem gyarapodtok, Rózsi - sóhajtotta gondterhelten, de nem anyára, hanem órá nézett, és ha nem emelte fel fejét a tankönyvből, akkor nem sajnálta a kitérőt se a későbbi nagyobb cirkusz kedvéért. - Tudj' isten, nekem még tetszik is. Itt semmi se változik. Mint régi öbölbe a megfáradt hajós, mondaná a költő, ide mindig visszatérhet az ember. Még az asztal is ugyanúgy billeg, mint öt évvel ezelőtt.

- Pedig rakok alá papírt - buzgólkodott anya.

- Talán kicsúszott a lába alól.

- Hagyd! - horkant rá. - Beszélgetek veled, te meg bemászol az asztal alá.

- Azt hittem, zavar a billegése. Kérsz kávé? Még van a főzőben. Nem kérsz?... Juli, te kérsz? Hozom.

- Mégis kérek - szólt apa.

- Csak egy adag van - állt meg anya, de ijedtsége még csak háziasszonyi ijedtség volt. Ő már ilyenkor tudta, mi következik: anya akármit mondott, abba mindig bele lehetett kötni. - Nem árt a savadnak két kávé, Józsikám?

- Mondd meg, ha sajnálod tőlem! - csapott rá apa diadalmasan. - Mért nem mondd? És kinek akarod adni? Egy idegennek! Mert a lányod az! Hozzáment valakihez, aki tőlünk meg se kérte a kezét. És aki nem tudja eltartani. Ezért nem mentek semmire! Nézz körül ezen a szegényszálláson. Tulajdonképpen ha férjezett asszony az illető, mi jogon lakik itt, az én lakásomban? Rendőrrel tetethetném ki.

- Józsi, az istenért... Hát muszáj ezt?

- Hallgass! Nem hagyom, hogy belém fojtsd a szót! Én vagyok a ház ura. Igaz? Tessék, mondd a pofámba, hogy nem igaz! Megteheted, mert nem vagyok az. Ez a valaki semmibe vesz. Élősködik rajtunk.

- Józsi, ő fizeti a lakbért. És a koszthoz is...

- Naná, majd még én etetem! Egy ekkora nagy tramplit! Aki az utcán átmegy a túlsó oldalra, ha meglát, engem, az apját! És eltartom majd a férjét is meg a porontyait is. Miért ne? Megtehetem. Én vagyok a Csekonics. Vagy nem? Annyi esze van csak, hogy hozzámegy egy éhenkórászhoz, aki kitartatja magát vele! Ha ebben az országban törvényes rend lenne, az ilyet büntetnék... De mit meg nem engedhet magának egy ilyen rákosista selyemfiú?

Körülbelül ezen a ponton veszték mindig össze, mert itt már nem bírta tovább. Amíg őt szidta, hallgatott. Gyurit se védte. De amint politikára fordult a szó, nem tudta elviselni a gyűlölködését.

Ez kellett csak apának.

- Kiket védsz te? Ezeket véded?! - Az ordítást inkább csak eljátszotta az arcával, nehogy kihallatsszon. - Te esztelen! Hát mi lett belőled? Mivel fizették meg a szolgálataidat? Hová kerültél? Hová juttattak? Szabolcsba! A világ végére! Rendőrségi spiclit csináltak belőled! Ez a te nagy karriered!...

Szó, ami szó, nem így képzelte el az életét. De minden szerencsétlenül alakult.

Amikor az általános iskola utolsó évében továbbtanulásra kellett jelentkezni, a rubrikába, hogy „Milyen foglalkozást választ?”, beírta: hajóskapitány. Alája pedig, az iskolához: Ogyesszai Tengerészti Akadémia.

Bea néni, az osztályfőnöke, tízpercen hívatta.

- Mi ez, gyermekem? - emelte fel két ujjával a kérdőívet. Csontos, nagydarab nő volt, lapátfogait alig takarta el az ajka. De azért bájolgott, a kezével repdeső mozdulatokat tett, s mielőtt megszólalt volna, elébb mindig elmosolyodott; és ez szörnyű volt, mert csúnya arca nehezen rendeződött mosolyra, széles állcsontjai szinte csikorogva mozdultak el, az ajkát beszopta, hogy sárga fogai ne látszódjanak, vastag, vörös orra remegett az erőlködéstől, és a szeme alatt rácos táskák gyűrődtek fel.

Az osztálybizalmi kinyomozta, hogy Bea néni apját, egy MÁV-főtanácsost, a felszabadulás után béli tárták, zugló villájukba két családot költöztettek be, és ők a ház szuterénjében laknak, ahol valamikor a konyha volt, és két kis lyuk a személyzetnek. Az országgyűlés levélben kérte az iskola igazgatóját és a kerületi pártbizottságot, hogy „állítsanak szocialista szellemű pedagógust osztályfőnöknek, aki múltjával nem alázza meg a VIII. B. öntudatos

tanulóit”. Történt is vizsgálat, de Bea néni maradt. Pedig német szakos volt. Ezért külön utálták.

- Mi ez, gyermekem? Halljuk! - tartotta eléje Bea néni a kérdőívet. - Csúfot üzöl államunk beiskoláztatási kampányából?

Erre elöntötte a méreg.

- Ez politikai ügy, ezért erről csak az osztálybizalmi jelenlétében tárgyalok!

Elküldtek hát Balla Katiért, és amikor Kati is ott állt mellette, harciasan szétvetett lábbal - régebben itt a lányiskolai tanárnők rászóltak volna, hogy nem illik ilyen sikkertenül megállni -, mindjárt magabiztosnak érezte magát.

Bea néni zavarában hunyorogva nézett rájuk; rövidlátó is volt, de hiúságában nem hordott szemüveget. („Kész röhej, még ő hiú! Ugyan mire?”)

- Azt hittem, Julikám, tréfálsz... De komolyan gondolod? Na, nem! Egy korrekt és öntudatos lány hogyan írhatta ezt?... Az ilyen komolytalankodás egy hivatalos írással következményekkel járhat, gyermekem, evvel, gondolom, az iskolabizalmi is egyetért.

Balla Kati felfújta az arcát, két öklét a mellére szorította. (Ez az ideges szokása máig megmaradt, nemrégén a bíróságon találkozott vele, egy perben ügyész volt.)

- Rám ne tessék hivatkozni. Én a diákok képviselője vagyok.

Bea néni sóhajtott.

- Nem is tudom, mit mondjak. Én igazán csak figyelmeztetni akartam Julikát, hogy ez nem tréfadolog. A jövőjéről van szó. És azt, hogy hajóskapitány, nem gondolhatta komolyan.

- De komolyan gondoltam!

- Gyermekem! Tudod, hogy mit beszélsz?

- Azt tessék csak rábízni! - dörögte Kati azon a muris, mély hangján, mivel annyiszor neveltette meg az osztályt.

- Komolyan hajóskapitány akarok lenni. Miért tetszik csodálkozni? Ma már egyenjogúság van. Egy nőből minden lehet!

- Te jogász akartál lenni, nem tengerész. Ezt most találtad ki.

- Az az igazi szabad élet. És nekem szabadság kell! - vágta oda. - Nem leszek konyhatündér.

- De gyermekem - hüledezett Bea néni -, hiszen neked meg kellett engednünk, hogy a biológia órákon kimenj a folyosóra, mert rosszul lettél az anatómiai ábrától. Ilyen fizikummal...?

- Majd ott megerősödöm.

- És honnan vetted Odesszát?

- A MINSZ-ben hallottam, hogy a fiúk jelentkeznek oda. Miért csak fiúk?

- Úgy is van - tódította Balla Kati. - Ők se különbek!

- Jól van gyermekeim, én felterjesztem - szólt Bea néni meggyőződés nélkül.

Pár nap múlva kint járt egy előadó a kerületi oktatási osztályról, és azt mondta: kérését nem tudjuk komolyan venni... Bea néni keze van benne! - ez volt az első gondolata. Balla Katiál összehívatta az osztálygyűlést. Ne hagyd magad! - biztatták a lányok. Mutasd meg ennek a reakciós vénasszonybrancsnak, az igazgatónőnek, a tanárnőknek és ennek a Bea néven futó

öreg lónak, hogy igazad van! Törd ki a nyakukat! Fel kell jelenteni őket! Meddig mérgezik még az ifjúság lelkét?

Biztos volt benne, vakon hitte, hogy meg kell küzdenie az igazáért. És ez sikerülni fog! Hiszen annyi elvtársat ismert. A kerületi ifjúsági szövetségben ott ült Balla Kati nénje, Rózsika, rajta kívül Selymes Feri, az agitpropos, meg Kis Bálint, Nagy Kató és Skoll Éva, aki a sportmozgalmat szervezte. A budapestinél megkereshette Horgas Bálintot, aki mindig azt mesélte el, hogyan pofozták a nyilasokat negyvennégyben, és ismerte még ott Máj Rezsőt, Varga Viktort, Szent Jóskát, aki Rákosi elvtársnál is volt már megbeszélésen. Az úttörők kerületi vezetője, Józsa tanár elvtárs, mindig nagyon szerette, és a helyettese, Molnár Irénke, a szomszédban lakott, de ott dolgozott Kérész Eta, Misik János, Kiss Ervin is, mind elvtárs. Az úttörővasút építkezésénél egész sereg emberrel barátkozott össze: Kovács Ferenc később miniszterhelyettes lett, a brigádjukat Veréb Karcsi vezette, azóta a budapesti pártbizottságon instruktor, s az angyalöldi titkár, Mérges elvtárs is kijárt Hűvösvölgybe. A táborban voltak még: Kemenes Ági, Kovalcsik Mihály, Breznitz Gyuri (a rendőrségnél van), Fényes Pali (ő katonatiszt lett), Veréb Anti (párttitkár a GM-ben). Mind idősebbek nála, és mind fontos pozícióba kerültek. Apa egykori barátja - bár akkoriban már nem beszéltek egymással -, Wersicz elvtárs a pártközpontból. A régi szocdemek közül ismerőse: Kerekes József, Hatvani Pál, Lakatos Béla, Csontos Ferenc, Zámboi István. Akármelyiket megkeresheti. Falujáráson találkozott Földes Lászlóval, és Gabi Tiborral, az ifjúsági titkárral, azóta is kijárnak hozzájuk az iskolából. A választások előtt agitációs csoportban együtt járt Kovács Anna nénivel, a Nőtanács elnökével és Janik Bálinttal, Lament Károllyal, Popper Nándorral, akik hagyták őt, a gyereket beszélni, mert úgy meg tudta hatni a háziakat. És ismerte a vitorlázó repülők pesti vezetőit: Megai Fricit, Gazda Ferit, Ordas Bélát és az öccsét, Ordas Vilit (később lezuhant egy lökhajtásossal), mert az iskolában neki kellett lányokat toborozni a repülőkhöz. A MADISZ-ban Ivánka Ferivel, Galambos Péterrel, Éles Jóskával, Grosz Kornéllal, Uzon Zolival; Cindor Misivel, Lammel Henrikkel évekig együtt dolgozott; a többiek közül Novák Béla később újságíró lett, Válint Gábor a Műszaki Egyetemen tanársegéd, Fodor Pali előljárásági hivatalnok, Ijjas Dénes az államosításkor üzemigazgató, Csombor Zoltán az Elhagyott Javak Kormánybiztosságán fejes, Kuncz Mari miniszteri főelőadó, Nell Bandi rendőrőrnagy, Imre Tibor pártinstruktor. A mozgalomban élők magabiztosságával úgy érezte, hogy „mindenkit ismer”.

Gál Sándort is meglepte a hajóskapitányság.

- Nekem is arról beszéltél, hogy ügyvéd leszel - tett egy határozatlan mozdulatot csontos kezével. - Vagy rosszul emlékszem?

Ügyvéd? Még hogy ügyvéd! Nevetséges!... Olyan gyerekesség, mint a babázás. Meg a papás-mamás játék. Kinek nincsenek kislánykori butaságai?

A házukban lakott egy ügyvéd a félemeleten, nagy lakásban, mindjárt a lépcsőház mellett. Egyszer apa valamivel hozzá fordult, de Wolf bácsi nem vállalta, azt mondta, vesztett ügy - attól fogva apa nem köszönt neki. De őt megszerették. Wolf néni bokáig érő selyempongyolában járt, és festette a körmét: ez csodálatos volt. Ha nevetett, kövérkés tokája olyan érdekesen remegett. Nem vagy te Gríz Juli, mondta neki, ez olyan prolibeszéd, ne hagyd, hogy így hívjanak! Miki mauz vagy, érted? Csak rád kell nézni, arra a csöpp pofikádra és a nagy, fekete szemedre... Kakaót tálalt eléje a hokedlira, és egy fonott kisszéket tolt alája; így hát nem merte bevallani, hogy nem tudja, mi az a mikiizé... Dezső bácsi imád téged, nevetett az asszony, imádja a lányokat, azért van nekünk is csak kislányunk, de velük nincs megelégedve, istenem! - énám ütöttek, tehetek én róla?... Babi és Mari nagyobbak voltak nála, verekedős, nyugtalan gyerekek. Úgy látszik, nem szerették hallgatni az apjukat. Te majd átveszed a

klientúrám - mosolygott Dezső bácsi -, rád hagyom őket meg a jogi könyvtáramat is. Persze ha megtanulsz olvasni! Babit és Marit nem érdekli a törvény, az igazság - pedig az nagy dolog! - És megmutatta az aktákat, jogeseteket mesélt el, és ki kellett találnia, kinek van igaza. Az igazság, a törvény és az olvasás együtt nagyon nagy dolog; ezt megjegyezte. A háború után nem látta többé Wolfékat. Néha emlegette őket meg a jogi pályát. Apa megjegyezte: az ügyvédeknek jó dolguk van, hazudhatnak és még pénzt is kapnak érte... De ő azt gondolta, hogy apa hazudik. Mert az Igazság ellene van, meg minden gonoszság ellen, a németek ellen is - és azért jogász lesz, azért is jogász. Olyan sok könyvet gyűjt össze a lakásában, mint Dezső bácsi, ül majd a karosszékből az íróasztala mögött, és mosolyog bölcsen, mindentudóan, csöndesen beszél, masszírozgatja az állát, és lapozgat a periratokban. Sokszor elképzelte ezt. Úgy látszik, Gálnak beszélt is róla. De mindez régen volt.

- Butaság volt. Gyerekes butaság, tessék elhinni! Én hivatásos forradalmár akartam lenni, de a lányok azt mondták az osztályban, hogy ilyen foglalkozás nincs. Ezért gondoltam, hogy hajóskapitány. Ez elég forradalmi dolog.

Gál Sándor bólogatott, nem nézett rá.

- Hááát, ami azt illeti - mondta végül vontatottan -, az ügyvédséget én se ajánlanám... Népszerű foglalkozás. A jogot biztos meg fogjuk szüntetni, ez a perspektíva. Nem lesz rá szükség. A párt képviseli az igazságot. Ez világos. Valahogy segítünk majd neked.

Végül is - mert ez látszott a legtermészetesebbnek - levelet írt a „Rákosi-titkárságra”. Nem kért, nem panaszkodott, csak bejelentette elhatározását. Nyár közepén kapott választ: „Kérjük, fáradjon be a Magyar Dolgozók Pártja VI. kerületi Bizottságára, július 31-én délután négy órára...”

Győzelem!

Milyen jó lenne, ha az egész VIII. B. vele örülhetne: de a lányok, kezükben a végbizonyítvánnyal, már szétszóródtak a városban.

Az osztálybizalmi kereste csak meg.

- Óriási! - lelkesedett Balla Kati, és óvatosan, ujjheggyel megsimogatta a fejléces, piros pecsétetes levelet. - Most megmutatod azoknak a vén reakciós libáknak a suliban, most megmutathatod, hogy...! - Izgalmában öklét a mellére szorította. - Te! Biztos, hogy odafönt már mindent elintézték, hiszen kinek tennék meg, ha nem neked? - és a pártbizottságon a szovjet nagykövet fogad majd, olyan fekete izében, és ünnepélyesen átnyújtja a meghívólevelet vagy micsodát, te meg pukedlizel, vagy nem is, inkább harcosan kezelj vele, és mondd azt: „Eltárs, velem nem vallanak szégyent!”

- Jaj, de hülye vagy! - nevetett Katin, mert így kimondva azért furcsállta, amire titokban számított.

A pártbizottságon a káderosztály egyik munkatársa várta. - Maga az? Tudja, hogy a beadványából politikai ügy lett?! - A sovány, kontyos asszony ingerülten méregette. - Azért jöttem ide, nincs-e emögött... De ez nem tartozik magára. - Aztán mégse tudta visszafogni a felháborodását. - Nem elég, hogy az iskola rendjét felborította, kis taknyos! de sikerült elvtelen támogatókat is toboroznia a megtévesztett elvtársak köréből. Szép dolog, mondhatom! - Felállt az íróasztal mögött, mintha ítéletet hirdetne. - Vegye tudomásul, a párt még az itthoni tanulását se támogatja!

- De miért?...

- Nem tartozom magyarázattal. - Összekapta a holmiját, s ment kifelé. - Annyit mondhatok: minket nem lehet becsapni. Mindent tudunk. Ezt jegyezze meg jól!

Ott maradt egyedül az irodában. Meglepetést érzett, semmi mást. Félreértés, tévedés - gondolta. Az elvtársnő összetévesztett valakivel. Úgy beszélt velem, mint egy ellenséggel. És meg se hallgatott! Érthetetlen.

Eszébe jutott, hogy életrajzot nem is küldött, csak egy rövid levelet. Hát persze! Mit tudják ezek, kicsoda ő? De ha bizonyítani kell a párthoz való hűségét, tessék, hallgassák meg. Csak kérdezzenek! Ezer, tízezer dolgot tud mondani, az egész életét megvizsgálhatják. Már negyvenötben egy kék inges, vörös nyakkendőös babát kapott, mert házi agitációra járt a felnőttekkel, és azóta is rengeteg emléklapot: a falujárásért, az államosításért való tüntetések iskolai szervezéséért, MADISZ-munkáért, választási agitációért. Az iskolában a diákbizottság öttagú csúcsvezetőségének a tagja. A párthelyiségben töltötte a szabad idejét, minden délutánt és estét. Apa, hogy ne járjon oda, beíratta balettre. Ez régi álma volt. És Rada bácsi tehetségesnek tartotta: akár ingyen is tanítanálak! De apa ezt az egyet megtette érte, kifizette a félévi tandíjat. És mégis már a második héten elmaradt az órákról, a MADISZ-ban nem nélkülözhatték őt. Rada bácsival véletlenül találkozott: „Mi van veled, te lustaság!” - támadt rá az öreg, és mérgében szinte ugrált a Körút kellős közepén. „Nem érek rá, Rada bácsi, kérem” - motyogta, és futott, menekült a balettmester elől. Pedig a tánc mindig babonázta. Az első órák gyakorlatait - néhány láblendítést, korlátgyakorlatot és alapállást - éveken át vissza-álmodta; a zongora ritmikus pötyögése, a harisnyás lábak topogása, a ruhasuhogás, ahogy ott álltak tizenketten, és csattogó jelre forogtak-hajladoztak, visszajárt álmaiban... De hiába, a mozgalom megette az idejét.

Két nyáron át az úttörővasutat építette, táborban volt késő ősziig. Ez mindennél többet jelentett, elfeledtette Rada bácsit, a zongorát, a táncot. A tábor faliújságján jelent meg az első verse: „Szép a világ, a nap ragyog, Tizenhárom éves vagyok, Víg vagyok és fiatal, Enyém lesz a diadal.” Amikor riportot írtak a táborról, leközlötték a lapban is. „Bennem az öröm milliónyi-ra nő, Enyém a ma, enyém a jövő, Mert bennem a jaj mérhetetlenre duzzadt, Izzó gyűlölettel gyűlölöm a Múltat!” Evvel a *Ne felejtsd el a Múltat* című versével MINSZ-pályázatot nyert: „Ne felejtsd el a könnyeket, Az elégetett könyveket, A romba döntött házakat, A rettentő csontvázakat, Ne feledd a kint, ne feledd a vért, Fizess meg nekik mindenért! És ne feledd a terhes anyát, Akiből kiverték magzatát, Az éhes gyermekszemeket, A nyomort és a tetveket, A foglyot, aki enni kért, Fizess meg nekik mindenért!” Az iskolában ezt szavalták, a csillebérci tábor megnyitásán ezt mondták el, és otthon kivágva őrzi a megjelent verset. Ez se számít semmit se? Ki van nyomtatva. Alatta a neve. „Nem vagyok gyerek, felnőtté tett a Párt”! A kerület minden MADISZ-helyiségében ott volt a jelmondat, amit az egyik verséből vettek ki...

Gál Sándor nézett be.

- Vártam, hogy megkeresel - mordult rá, de nem nézett a szemébe. - Én is megkaptam a magamét, amiért pártoltalak.

Eszébe jutott, hogy a káderes szerint elvtelen támogatókat szerzett magának az elvtársak közül. De hiszen akkor beszélt Gál Sándorral, és tudta, kicsoda ő! Mégse tévedés! Nincs mit megmagyarázni...

A kétségbeesés ekkor tört rá igazán. Remegett a lába, széket keresett.

- Sándor bácsi, mi történik velem? Érti ezt maga?!

- Az apád, Juli. Énnálam jobban kell tudnod, ki az apád...

A háború előtt apa a szociáldemokrata pártapparátusba lépett mint gazdasági szakember. A pénzügyeket intézte, és több szakszervezet gazdasági vezetését bízták rá. A zsidótörvények után látszólag át kellett adnia a helyét másoknak, de továbbra is irányította az apparátusban a gazdasági munkát. A gettóból ezért emelték ki, és hurcolták táborba; fontos ember volt.

Apáról számon tartották, hogy negyvennégyben, a börtönben, a szocdem frakcióhoz tartozott. Még akkor is, ott is az volt a legfőbb gondjuk, hogy kinyilvánítsák: nem működnek együtt a kommunistákkal. Később a német táborban folytatódott ez a szembenállás. Pedig a kiközösítéssel feladták a kommunistákat.

A tábor felszabadulása után, más szociáldemokrata vezetőkkel együtt, az angolok Hamburgba vitték. A Munkáspárt megbízottaival folytattak tárgyalásokat. Azért jött csak ősszel haza. Amikor megtudta, hogy ő a kommunistákhoz jár, dührohamot kapott. „Ezt nem engedem!” - ordította. És este, ha ő a párthelyiségből jött, kizárta a lakásból. A gangon toporgott, zörgette az ablakot, bentről hallotta anya sírását és apa dühös kiabálását. Lement Nyuszi nénihez, de az csak a vállát vonogatta. „A szülők akarata szent; Julikám. Csak nem akarja, hogy összevesszem az apjával? Aki most akkora úr! Elég nekem a magam baja is...” Sokszor a párthelyiségben aludt, fotelben. Gál Sándor erre nagyon jól emlékszik. Hányszor ment hiába haza! Esett az őszi eső, hideg volt, a bérházban vacsora szaga szállt, éhes volt, fáradt, iskola után a MADISZ-ban éjszakáig tartott a munka, és hiába kopogott, az ajtajuk zárva volt. „Anyá, én vagyok!” - kocogtatta a konyha ajtaját. A zörgetésre csak apa kiabált ki: „Menj oda, ahonnan jöttél! Megtiltottam, hogy a kommunistákhoz járj! Adjanak neked ők zabálni, ha őket választottad! Eredj innen!” A házban kigyúltak a villanyok, a gangon megjelent néhány lakó, fürdőköpenyét a pizsama fölé terítve. Nem, ezt nem lehetett elviselni... Inkább ment vissza a párthelyiségbe; Gál Sándor rázárta az ajtót, és két összetolt fotel lett az ágya.

Később a szociáldemokraták megszabadultak apától. A jobboldalt legalább a második vonalban le kellett építeniük a kommunisták nyomására. „Én miniszter lennék, ha ezek nincsenek!” - ordította. „Megérdemelném a szenvedésemért. Az összeköttetésemért!” De mindez már csak kétségbeesett düh volt. A pártapparátusból kizárták.

Apa, csak hogy fölébe kerekedjen, még avval is próbálkozott, hogy meghassa őt. „A táborban, talán el se hiszed, te mentettél meg. Sikerült becsempésznem egy fényképet. Valóságos oltárt csináltunk neki, esténként odagyűltünk, és bámultuk. Ez adott erőt, hogy mindent elviseljünk.” Viszolygott ettől a vallomástól. Miért nem hatotta meg ez a bálványozás?... Apa legyintett. „Mit tudsz te arról, micsoda pokol volt az! De azt csak nem sajnálsz, hogy visszajött onnan - az apád?!”

Hát igen, az apja volt, mégiscsak az apja, ezt mindennap százszor tudomásul kellett vennie. A rendetlenségét tőle örökölte. Apa vetkőzött úgy, hogy szertehagyta a szobában a holmiját, és a székek, az asztal, az éjjeliszekrény a ruhájával voltak tele. Mosdás után unta a törülközést, csak meglapogatta kendővel a nyakát, és húzta rá az inget a vizes testére; mire felöltözött, nedves foltok ütöttek át az ingen. A nyakkendőjét sose bontotta ki, csak lerántotta a csomót, és kibújt belőle. Cipőt pucolni se látta apát, még oldozgatni se szerette a cipőfűzőjét, úgy bújt ki, és reggel úgy bújt bele, hogy összetörte a cipők kergét. Álmában keresztbe rúgta magán a paplant, aztán már hiába huzigálta föl, le, vagy a lába lógott ki, vagy a háta. Reggel náthásan, szipogva kelt, köhögött, és rosszkedvűen gyújtott rá az első cigarettára. Minden mozdulatából rendetlenség lett. Ha leült az asztalhoz, a hasával ferdére sodorta a terítőt. Amerre ment, felrúgta a szőnyeget. A törülközőt a mosdó alá dobta. Mosdás után nem engedte le a piszkos vizet. A fogkefét lusta volt elmosni, beleszáradt a fogkrém. A pénzt is csak úgy a zsebében tartotta, aprót, papírpénzt vegyesen. De csak a kis dolgokban volt rendetlen. Üzleti elszámó-

lásai mindig pontosak voltak; mielőtt a szociáldemokrata apparátusba lépett volna, vigécből egy üzletszerző hálózat vezetőjévé verekedte fel magát.

Igen, sokban hasonlított rá. És milyen keserősége volt ez! Mert nem akart, semmiben sem akart olyan lenni, mint apa. Legszívesebben még a levegőt is másként vette volna. Szembe szállni vele, azért is mást csinálni, mint amit követel - mindig erre törekedett.

És mégis legyőzték: a káderes nő és apa együtt erősebbek nála.

- Ne sírj! - vigasztalta Gál Sándor. - Majd kitalálunk valamit. Van elég iskola. Tanulsz, mérnök leszel, orvos vagy akadémikus. Miért is ne?!

- De apa nem tanított! - tört ki belőle a sírás. - Ezt már kijelentette. Anyád is konyhatündér - azt mondja. Te is az maradsz.

- Hogyan nem taníttat? Kényszeríteni fogjuk rá!

- Nem! Azt nem akarom! Elég volt, Sanyi bácsi. Ha már nem tudtam messzire futni apától, nem kell a kegyelemkenyere.

- Micsoda akaratos gyerek vagy te, Juli!

Akkor már tudta, mit fog csinálni: dolgozni megy. Gyerek még? Talán épp akkor lett felnőtt.

- Dolgozni megyek - jelentette ki a sírás utáni megkönnyebbüléssel. - Dolgozni nekem is szabad, egy ilyen megbélyegzettnek. Sanyi bácsi - kérdezte szorongva -, ugye, azért én még a párt katonája vagyok?

- De mennyire, Juli! És nem is egyszerű katonája, kapitánya vagy, hajóskapitánya! - ugratta Gál. És ezen már nevetni is tudott.

Mivel akkoriban az a jelszó járta, hogy „Fiatalok a vasiparba!”, és ő minden pártfelhívást személyes felszólításnak vett - esztergályostanulónak szerződött. Négykor kellett kelnie, hogy hatra kiérjen a gyárba. Büszkén tolta a nagyreszelőt, mert az esztergályos szakmában addig nem voltak nők, és az öreg mester utálkozva nézte a lányokat. Aztán egyszer összeesett, és az orvos, gyenge fizikuma miatt, felbontotta a szerződését.

A DISZ-ben új kampány folyt: „Fiatalok Sztálinvárosba!” Rohant Gál Sándorhoz a pártbizottságra, és könyörgött, hogy segítsen. Ebből ő nem maradhat ki!

A letarolt mezőn még csak barakkok álltak, az első házsorokat épp hogy építeni kezdték. Mihez ért? - kérdezte a személyzetis. Semmihez - felelte. A gondterhelt férfi arca felderült: Pompás, hiszen akkor akárhová helyezhetjük az elvtársnőt! Megjárta a szakszervezeti irodát, a bérelszámolót is, foglalkozott SZTK-ügyekkel, építésvezető mellett titkárnősködött, megtették függetlenített DISZ-vezetőnek, és végül az üzemi konyha anyagbeszerzőjének. Az irodában egy vagány egyszerűen átnyúlt az asztal fölött, lecsatolta a karóráját, és elpucolt; a talponállóban egy késelést a söntéspult tetejéről nézett végig; a lányszállást egy éjjel megostromolták a részek, az egyik lány hálóingben mászott ki az ablakon, segítségért futott, és a rendőrök akkor érkeztek oda, amikor épp rájuk törték az ajtót. Volt osztálytársai az iskolapadokban ültek; sajnálta őket.

Sétáltak. Esett az eső, és ilyenkor utálatos a város: csak a járda fénylik, mintha gonoszul örülne a járókelők bosszankodásának, a fekete aszfalt színe életre kel a vízréteg alatt, élvezi a közfigyelmet, amiben részesül, hiszen most mindenki lehajtja a fejét, maga elé bámul - az úttesten óvatosan hajtanak az autók, ha felsikít egy fék, a koci megremeg, és oldalazva megáll, s megszűnik vele a sziszegő hang, ahogy gumikerekei vágják a vizet - a villamossínek vágatában esőlé áramlik, a közeledő szerelvény elől igyekszik menekülni, feltorlódik, kicsap

szűk ágyából, aztán megáll az áramlás, már mindegy, minden mindegy, közibe vágnak a csattogó kerekek, s fröccsenve vágódik ki a víz az úttestre - vigasztalanul gyászos a város, mert értelmetlenül hull az eső, nincs föld, ami beszívja, nincs vetés, ami felfrissülne tőle, talán a parkok is undorodva rázkódnak össze az esőtől, a kertészeti vállalat gumislagjainak tiszta vízsugarához vannak szokva - és az esőlé, amit nem fogad be a város, dühös zubogással bukik le a mélybe a kanálisok vasrácsain.

Sétáltak kedvetlenül, kötelességszerűen. Juli ráakaszkodott, és húzatta magát, a hosszú munkanap után nagyon fáradt volt; délelőtt félfogadás, délután tárgyalás.

Egy szembejövő ballonkabátosra Juli rákiabált:

- Sanyi bácsi! Sanyi bácsi!

A férfi megtorpant, azután feléjük lépett. Keskeny arca volt, a szája körül ráncok. Így délutánra a fehér sörte már megint kiütkezött az állán. A szeme annyira világoskék, hogy szinte fehér.

- Nem ismer meg, Sanyi bácsi?

- Dehogynem. No, nézd csak!

Juli túlságosan is lelkendezve mutatta be őket egymásnak.

- Ő a Gál Sanyi bácsi! Tudod, meséltem róla! Sanyi bácsi, ez a férjem!

- Örvendek.

- Juli sokat mesélt magáról.

Aztán álltak, nézték egymást. A férfi színehagyott ballonkabátja sokszor megjárhatta már a tisztítót. Zöld zsinóros vadászkalapot hordott, ez sehogy se illett a városba. Sovány arca, ha nem is barátságatlan, de zárkózott maradt. A szemében se volt öröm, csak kutató, vizsgálódó fény. Nem tetszett neki ez az ember. Igaz, akármilyen lehetne, semmiképpen se tetszett volna; Juli többször emlegette, s arra az ismeretlen múltira, amiben ő nem lehetett benne, mindig féltékeny volt.

- Hát hogy van, Julikám? - kérdezte Gál. Valamit mégiscsak mondania kell.

- Nem tetszett rólam hallani semmit se?

- Azt hiszem, nem. Nem emlékszem. Mit kellett volna hallanom? Csak nem rosszat?

- Jaj, ne vicceljen, Sanyi bácsi. Csak úgy általában értem: hogy mi lett velem, meg minden... Semmit se tetszik erről tudni? Akkor rengeteget kellene mesélnem. - Mind a két férfi megmozdult, sietett megnyugtatni őket. - Nem itt, persze.

- Csak mondja, Julikám!

- Megvannak ám azok a könyvek, amiket kaptam Sanyi bácsitól! Mind megvan. Igaz, Robi? *Az acélt megedzik meg az Ifjú város, a Volokalamszki országút.* És benne a pecsét: A termelésben élenjáró dolgozónak. Az egyikben át van húzva a termelés, és föléje írta Sanyi bácsi, hogy „tanulásért”. Hát azt nagyon régen kaphattam. Ugye, tetszik emlékezni?

- Hogyne, Julikám.

Juli észbe kapott, de még az előző kérdéséért.

- Jaj, de butákat beszélek! Hogy is emlékezhetne. Hiszen annyi ilyen jutalomkönyv volt. Igaz? Mit is akarok kérdezni... Még mindig a MÁV-nál van, Sanyi bácsi? Igen? Nahát, onnan fog nyugdíjba menni. Bár az még messze van... A szállítási osztályon tetszik lenni? Persze, azok közül, akikkel én együtt voltam, hányban is? - ötvenkettőben talán - nincs már ott senki.

- Nincs, Julikám, nincs.

- Én csak beszélek összevissza, és nem is ezt akarom mondani, hanem - jogász vagyok, Sanyi bácsi!

Gál nézett rá, bólogatott.

- Nem is csodálkozik? - hökkent meg Juli.

- De, Julikám, emlegette ezt régen is. Helyeseltem is, hogy egy ilyen jófejű, agilis nő...

- Vén fejjel kellett beülni a padba, Sanyi bácsi.

- Nem baj az. A jó pap is holtig tanul, azt tartották régen.

- De nehéz ám felnőtt fejjel vizsgákra szaladgálni - Juli mindenképp szeretett volna egy kis elismerést kicsikarni.

- Mindenki tanul, Julikám. Ilyen ország ez - Gál mondta, amit ilyenkor mondani lehet. - De aztán végez az ember, elfelejti a sok törődést, és akkor már csak élvezi a tanulása eredményét. Nem igaz?

- Igaz, igaz - hümmögte Juli, és őt kereste a pillantása. De őt idegesítette ez a beszélgetés. Kívülálló volt. Ezért ezek a mondatok feleslegesen és üresen kongtak. Csak arra ügyelt, hogy valami türelmetlen megjegyzés ne csússzon ki a száján.

És akkor Gál mondott valamit, amittől benne egyszerre meglódult minden.

- Julikám, egy ilyen öreg barátnak megengedi a kérdést: nincs magácskának valami baja? Olyan nyúzott, és hogy is mondjam...

Nem tudta türtőztetni magát.

- Nagyon jó, hogy ezt tetszik neki mondani! Nekem úgyse hiszi el. Hagyj, Juli, miért ne beszéljek?... Dicsekszik, hogy jogász. De mit ér az, ha agyondolgozza magát? Azt hiszi, hogy mindent a legjobban kell csinálni - és mindent el lehet intézni - és keblére kell ölelnie az egész emberiséget. Nem, Juli, nem túlzok!... És olyan átkozott helye van, ahol senki nem marad meg: kis pénz, sok munka. Ő meg mások helyett is hajt. Mert most bizonyít nekünk, hogy kár lett volna őt kipöccinteni az életből. Ezt akarták sokan. Minden oldalról. És ő mégse bosszúálló, de nem ám! És érdemes volt elvergődni a jogtanácsossáig, mert most aztán meg van mentve a világ!... Nem tréfálok. Nem. Nincs ahhoz kedvem. És tudom, hogy mit beszélek, Juli, ne kotyogj közbe... Két trombózis volt. És a második azért lett súlyosabb, mert nem maradt békén. Az apja is, anyja is trombózisban vagy a szívével halt meg: A legfőbb problémánkká lett, hogy örökölhető-e ez az átkozott betegség?!... Minden orvos mást mond, de az biztos, hogy a hajlam, a véralvadási hajlam vagy a vérképző szerveknek valami kis elváltozása, mit tudom én, mi, az igenis örökölhető! Hogy miért fontos ez? Nem fontos. Igaz. Manapság nem kell ilyet örökölni, megkapja az ember a történelemtől. És az egyik kolléganője...

- Hallgass már! - rántotta félre Juli.

Nem tudta, hogy ilyen családi vitát idéz fel a megjegyzésével - mentegetődzött Gál. Aztán Julit korholta, hogy vigyázzon magára, és gyorsan búcsúzott.

Rosszkedvűen mentek tovább.

- Miért kellett ez? - tört ki Juli. - Ez nem rá tartozik. Mégiscsak egy idegen, akivel véletlenül... És nincs is igazad. Rögeszméd ez a trombózis! Te is tudod, hogy véletlen volt. Orbáncot kaptam, nem feküdtem le vele, ebből lett az érgyulladás és a trombózis - ennyi az egész.

De benne makacs indulatok feszültek, alig tudta megállni, hogy ne ordítson.

- Én nem vagyok ilyen nyugodt. És már nem is tudom, mit csináljak, kinek mondjam el, a legszívesebben mindenkit megállítanák itt az utcán - és... Téged önmagadtól kellene megvédeni!

Sztálinvárosban utolsó állása a szállítási osztályon volt. Amikor egyszer Pesten járt, a MÁV-központban, Gállal találkozott, akit a kerületi pártbizottságtól passzoltak oda át. (Miért? Nem illett megkérdezni.) Sanyi bácsi aztán felajánlotta, hogy beszerzi őt is hozzájuk.

Így került vissza Pestre.

Szabad idejében az úttörőmozgalomban mint kerületi instruktor dolgozott, és ott ismerkedett meg Andrissal, aki a központból az iskolai munkát ellenőrizte. Sok közös ismerősük akadt a csillebérci táborozásokból.

- Veterán vagy az úttörőmozgalomban - mondta Andris, és elpirult a nyaka. - A legcsinosabb veterán.

Vele volt életében először randevúja.

- Milyen fiú? - kíváncsiskodott anya.

- Komoly. Mindenről jól el tudunk beszélgetni.

- Te nagyon önálló vagy. A mai lányok - nem is tudom, milyenek, mi mások voltunk - de ugye, te azért megmondod, nekem, ha szerelmes leszel?...

Anya belepirult, amíg ezt kinyögte, s a fejét félrehajtva kíváncsian nézett rá; de ő csak bosszúságot érzett.

- Ugyan, anya! Cilikének tartasz, aki fut a mamájához, ha ránéz egy fiú?

Pedig Andris tetszett neki. Milyen öreg: huszonkét éves. És jár utána. Felhívja telefonon. Várja a hivatalnál. Színházba viszi. Nézik a kirakatokat. Beülnek egy presszóba. Szorongatják egymás kezét. Ez a szerelem?...

Andrisnak önálló lakása volt Budán, mert a családja meghalt, az apja muszos században tűnt el, az anyja német táborban: negyvennégyben vidéki rokonoknál kerestek menedéket, és onnan deportálták a családot. Volt egy öccse is, az Pesten maradt, az apa rokonainál. Aztán az ostrom alatt eltűnt. Pedig a gazdag rokonok valami védett helyre dugták be, igazán jól gondoskodtak róla; abban a vöröskeresztes iskolában átvészelhette volna a háborút. Hogy mégis hová lett? Andris nem tudta, mert a rokonok a háború után Dél-Amerikába költöztek.

Gyurinak hívták ezt az elveszett testvért.

(... A vöröskeresztes iskola pincéjében, a meszelt falnál, egy sorban rakták le a matracokat a betonpadlóra, épp hogy el lehetett menni mellettük.

Ők Kisgyurival leghátul laktak, fejüknél egy vasajtó, vastag keresztpánttal.

Kettesével feküdtek a gyerekek, mert kevés a hely. Az elhelyezkedésnél a sor végén állt, párban egy kamasz fiúval, és mire az udvarról letopogtak a pincébe, már csak egy fekvőhely volt üres.

Akkor néztek először egymásra Kisgyurival; a fiúnál kis pakk, a hóna alatt könyvek, és sután vigyorog. Talán rajta nevet.

Ibi néni furcsán pislog rájuk sokdioptriás szemüvege mögül, és az egyetlen körte fényénél is látni, hogy májfoltos arcán sötétebbek lesznek a foltok. Aztán kis, zavart hallgatás után azt mondja: Meglesztek ti, kedveseim, ketten is. Ránéz: Hiszen te csak tízéves vagy, igaz? Nem érti, miért fontos ez, de bólint. Te pedig, mert már nagy fiú vagy - nyúl vénlányos félszegen Kisgyuri karjához -, vigyázz Julikára is. És gyorsan továbblép.

Ő erre egyszerre megnyugszik. Vigyázni fognak rá. A füle hallatára mondta Ibi néni. Külön egy nagy fiút jelölt ki, hogy vigyázzon rá.

Kíváncsian, hálás várakozással néz örzőjére, A fiú vigyorog, végre eszébe jut egy kérdés: Neked nincs csomagod? Büszkén bólint, hogy van, és a felöltő alól - akkor még megvolt a kék felöltője - kihúzza Zürzabellát, a gyönyörű négerbabát.

Aztán lefekszenek, lámpaoltás után Kisgyuri átkarolja, mert hideg a keskeny folyosó, kevés a pokróc, és egymás testelegében elnyomja őket az álom...)

Kisgyuri?

Hányszor, de hányszor beszéltek róla Andrissal! Izgatottan egymás szavába vágva egyeztettek időt és helyet. Leírta, milyennek ismerte Kisgyurit, Andris pedig az egész gyerekkorukat elmesélte - de nem tudtak megbizonyosodni, hogy ugyanarról a gyerekről beszélnek. Talán csak egyvalami egyezett mindkettejük emlékeiben: a buzgósága. De Andris erre is inkább úgy emlékezett, hogy stréber volt. Az öccse volt a „bezzeggyerek”. Ha a felnőttek szóltak, már ugrott. Gyurikának semmit sem kellett kétszer mondani. Gyurika a család kedvence. Amikor neki és a mamának vidéki rokonoknál kellett meghúznia magát, Gyurika Pesten maradhatott; a keresztapja, az a rokon bankár persze hogy magához vette, „ne maradjon, szegény, apa nélkül”!

Ez a beszéd bántotta őt. Talán mégse ugyanazt a fiút ismerték. Nem is engedte, hogy Kisgyuriról több szó essen.

- Talán akkor lettem nő, amikor veled szemben nem őt védtem - mondta Andrisnak, amikor sok-sok év múlva összetalálkoztak. - Az a vad gyerek, aki addig voltam, karakánabb lett volna.

- Ma már azt hiszem, hogy féltékeny voltam az öcsémre - forgatta Andris az eszpresszó asztalán az üres kávéscsészét. Meghízott, a feje és a nyaka egybefolyt, csak a szeme maradt gyerekesen kék, de őszesbarna haját az egyenes választék mentén még mindig kisfiúsan kétoldalra fésülte. Az Úttörő Elnökség főtitkára. Tanárnőt vett feleségül, megmutatta a gyerekei fényképét. - De ha féltékeny is voltam, azért nem hazudtam. Nem túloztam, Juli. Hidd el! A mai napig rossz érzésem van Gyurika miatt. Hiszen tudod, néha szóba kerül az ember családja, hogy mindnyájan a fasizmus áldozatai lettek. És olyankor arra kell gondolnom, hogy ez nekem jól kamatozott. A karrierem...

- Miféle karrier? - nézett Andrisra.

- Az én beosztásom... Lenézed? - Andris elvörösödött, az arca tanárosan sértett. Kövérekés ujjai megremegtek a kávéscsészén. - Gyurira ma is irigykedve gondolok vissza. Ő volt a család kedvence, nem én. Tudod, az ilyesmi örökre megmarad az emberben. Még mindig úgy érzem, hogy többet kapott a sorstól, te is őt szeretted.

- Istenem, de buták vagytok ti, férfiak! Hiszen épp azt kezdtem mondani, hogy akkor te fontosabb voltál nekem... Azért nem engedtem, hogy Kisgyuriról beszéljünk. Éreztem, hogy ezen összeveszünk. Rád kellett volna borítanom az asztalt, hogy sértegeted az emléket. És meg is tettem volna, ha a régi Juli lettem volna! az a makacs és harcos gyerek. De akkor már nő voltam. Akkor lettem nő. Érted végre? Akinek már más a fontos.

Andris nem mert ránézni. Az asztallapot bámulta.

- Hát mégis - szeretted egy kicsit?...

A DISZ-központban szilvesztereztek. Egy hosszú asztalnál csupa idegen elvtárs ült, és Andris, aki azt hitte, hogy neki kellemetlen a sok ismeretlen, egész éjjel táncoltatta, pedig Andris nem szeretett és nem is tudott táncolni. De reggelig izzadt, lökdösődött vele a táncolók között, néha elfutott az asztalukhoz, hozott egy pohár bort, megitták, és mentek vissza a tömegbe. Csak hajnalban ültek a helyükre, amikor már mindenki elázott, és indulókat énekeltek, a *Vörös Csepet*-t, a *Varsavjanká*-t. Később egy volt NÉKOSZ-os fiú és egy volt SZIT-es összeveszett, felborogatták a borosüvegeket, nagy tumultus lett. Akkor eljöttek.

Hideg, tiszta reggel volt. Felmentek Andris lakására.

A cserépkályha nem adta ki a meleget, hiába fűtöttek. Bebújtak az ágyba.

Az az éjszaka, a tánc, az ital olyan furcsán mássá tette.

- Ne ügyetlenkedj! - mondta a fiúnak, akinek izzadt kezét ott érezte a testén. Benne nyugodt boldogság volt, és az a biztos tudat, hogy mindennek meg kell történnie.

Délután ébredt fel; Andris rángatta, ennivalót hozott oda az ágyhoz.

- Neked mi bajod? - nézett a fiú komor arcára.

- Egyél! Én közben mindent végiggondoltam. - Nem ült melléje az ágyra, hiába csinált neki helyet. A szeme fekete árkos volt, ajka fölött és az álla csúcsán feketén ütött ki a szakáll.

- Főzz kávé! Van itthon?

- Várj, Juli! Előbb elmondom. Először is: a menyasszonyom vagy. Meg kell kérnem a kezedet a szüleidtől.

- Az nem fontos. Én különben is - zavar és ijedtség és öröm öntötte el -, milyen butákat beszélsz? Én - menyasszony?...

- Igen, igen! Ez fontos. Amit csináltam, csak így lehet jóvátenni. Te még gyerek vagy. És én visszaéltem a tapasztalatlanságoddal.

- De Andriskám...

- Bíróság elé kerülhetek, ha feljelentesz!

- Én?! - ijedtség szorította meg a torkát. - Miről beszélsz? Mondd meg azonnal!

Andris a paplant bámulta.

- Te még nem vagy tizenhat éves. Utánaszámoltam. - Megkapaszkodott az ágy díszes faragású fejrésében. - Mindent el kell mondanom odabent az elvtársaknak. Visszaéltem a bizalmukkal. Kétszeresen is visszaéltem! Ifjúsági vezető létemre megrontottam egy gyereket, aki ráadásul, úgy is vehetik, a beosztottam. Le kell mondanom az állásomról. Vállalni a következményeket!

Andris ijedtsége rá is átragadt. De azért próbálta nyugtatni. Csak két hónapig kell hallgatniuk. Hogy ez hazugság?... De hiszen nem kislány! Tizenkét éves korában megjött már a baja. A nagymamát tizenöt éves korban adták férjhez, sokszor mesélte. Ilyen a fajtájuk, korán érik. Hogy ne zsidózzon?... Ha önmagára mondja, akkor ez nem sértés. Különben is mindenki nagylánynak tartja. Tizennyolcnak nézik. Magára vállalja, hogy félrevezette Andrist, csak ne csináljon ebből ilyen nagy dolgot! Elrontja az egészséget, ami pedig szép volt; csak a kettejük dolga, és nem tartozik senkire.

Andris végül csak a lánykéréshez ragaszkodott.

Anya elpityeredett, könnyeivel összemaszatolta a fiú arcát. - Milyen szép pár vagytok! - mondta. - Mintha magunkat látnám. Bár az én Józsim nagyon fess fiatalember volt, övele, persze, nem versenyezhetsz. De mindegy, az a fő, hogy legyél te is jó férj.

- Anya, ezt komolyan mondod? - kiáltott rá, és nevetni se tudott, mert anya olyan megbánnottan nézett vissza.

- Borzasztó vagy, Juli! Azt hiszed, hogy képes lennék komolytalankodni ilyen ünnepi pillanatokban? Légy szíves, ne járass le a vejem előtt! - És kivonult eljegyzési vacsorát főzni.

Apával nehezebben ment a dolog. Három este ült náluk Andris, sötét ruhában, selyempapírba csomagolt borral - de apa nem jött haza. Hiába próbálta lebeszélni, bement a munkahelyére. Amikor visszajött a sarki eszpresszóba, ahol várt rá, szemrehányóan mondta: „Nagyon kedves papád van. Te mért nem szereted? Sajnálta, hogy eddig hiába vártam rá, de a héten fontos tervjelentéseket állítottak össze.” Apa barátságosan fogadta, azt mondta, meg kell gondolnia a kérését, de neki máris szimpatikus Andris; levitte a vállalati büfébe, és pertut ittak... Tudta, hogy apa nagy komédiás. De az azért jólesett, hogy a házasságát ilyen komolyan veszi. Boldogan ment Andrissal moziba, és egész este nem vitte rá a lélek, hogy apáról beszéljen, és megmondja, hogy fontos jelentések helyett hol van munka után.

Amikor hazament, apa otthon várta. Be se engedte a lakásba. Kilökte a gangra, utána kiabált, lekurvázta, fenyegetődzött, hogy bemegy a munkahelyére, a pártba is, és leleplezi; hogy tulajdonképpen kicsoda az ő drágalátos lánya! Amikor összefutott az egész ház, és anya zokogott, hogy „ilyen szegény, ezt nem lehet túlélni” - apa felkapta a kabátját, és elégedetten elvonult.

Andris szorgalmasan járt vele, kísérette, eszpresszóba és moziba vitte; buzgón - túl buzgón; mint akinek rossz a lelkiismerete; és a kötelességét teljesíti - sürgött-forgott. De még sétálni se mentek Budára, amikor egyszer szóba hozta a lakását, ijedten tiltakozott. Majd ha férj és feleség lesznek! A legszívesebben hozzájuk járt fel, és anyával beszélgetett. Végre volt valaki, aki türelmesen meghallgatta, mi történik az áruházban....

A házassághoz szülői beleegyezés kellett. Andris többször is beszélt apával, konyakoztak, apa barátságos volt - Andris nem győzte dicsérni, és soha nem hitte el, hogy másmilyen is tud lenni -, de egyre csak azt hajtogatta, hogy felelőtlenség lenne egy kislány házasságához hozzájárulnia. Tudja a kötelességét! Persze ha kényszeríteni akarják, a gyámhatóság pótolhatja a beleegyezését, a mai világban semmibe veszik a szülők jogait. De ezt Andris is méltatlan eljárásnak tartotta; és egy ilyen hercehurca híre eljuthatott volna a munkahelyére is. Márpedig a szocialista erkölcs és az ifjúság védelme épp az ifjúsági szövetség feladata - magyarázta meggyőződéssel. Házasság kell - botrány nélkül.

Apa azokban az években nagyon megváltozott.

Az első időben, amikor rá kellett döbbsennie, hogy a politikában félretolták - dühöngött. Aztán elkeseredett, és kivándorlási terveket forgatott a fejében. Ettől egészen rendbe jött: lótot, futott, tárgyalt, szaglászott, a ritka kivételezésekkel biztatta magát, még az évek óta felgyűlt egyházi adót is befizette, hogy a hitközségnél se nézzék ki, ha protekciót kér. De fél év alatt lelohadt a kedve. A magyar szervek nem segítettek, és Palesztinából olyan hírek érkeztek, hogy a kivándorlók a városoktól távol, kibucokban élnek, gyümölcsösöket gondoznak. Ez a paraszti jövő nem vonzotta apát; itthon egy nagykereskedelmi vállalatnál kényelmes állása volt. Úgysem bírnám én ki idegenben - kezdte mondogatni. Már Érdén honvágyam van, mert rosszul főzik a kávé, rosszul játsszák az ultit, és rosszul mondják el a vicceket.

Néhány barátja, aki tudott kivándorlási tervéről, évek múlva is ugratta, hogy majdnem parasztot csinált magából. Mert apa a parasztokat különösképpen utálta. Ez a sok falusi tahó az én zsebemre tanul - mondta az egyetemistákra. Az iparosításra is csak legyintett: minek az, vidékre, Tahófalvára gyárat építeni? - mi lesz belőle? - szétbarmol majd mindent a sok buta paraszt, kidobott pénz ez az egész... A hadseregfejlesztésre is azt mondta: ez csak arra jó, hogy a sok kódis parasztja csizmát húzzon a bűdös lábára - aztán ha löni kell, minket lö, városiakat... Mert a parasztok árulták el az igazi forradalmat is! - ez kedvenc vesszőparipája volt. (Tizenkilenc augusztusában mint bujkáló vöröskatonát egy csősz adta fel a románoknak.) Nekem nem kell bemutatni a parasztokat - harsogta; ha politikai elmefuttatásba kezdett. Kiismertem őket. És az egy nagyon fineszes húzás volt a Peyertől, hogy lemondott a parasztok szervezéséről: az a sok buta gróf megörült ennek, pedig hát annyi ez, mintha azt adta volna írásba, hogy nem szervezi be a szocdem pártba a szarvasmarhákat. Ezek a Rákosiék meg bedőlnek a bumburnyákoknak. A Parlamentbe is beengedik őket. Pedig az evolúció, az emberré válás ott fejeződik be, amikor valaki leveszi a csizmát. Ezen a mi lábszagú forradalmunkon csak röhögnek a nyugatiak - és igazuk van. Ha mi kerülünk hatalomra, tudtuk volna, mivel tartozunk a civilizációnak: Tahófalva maradjon csak a helyén, aztán ha kivakaródnak, száz év múlva, akkor majd szóba állhatunk velük...

Csak a második házasságával szabadult meg végre apától. Évekig nem is látta. Mondták, hogy súlyos beteg, érszükülete van, több trombózison esett át, és az orvosok állandóan végtag- amputációval fenyegetik - de apa mégse mondott le az éjszakázásról, a kártyázásról, a napi két csomag cigarettáról. A kórházban is csak az utolsó napokban látogatta meg - bár ne tette volna. Amikor belépett a kórterembe, és tétován keresgélni kezdett az ágyak között, valahol a sarokban furcsa vinnyogást hallott, mint amikor valaki a párnájába fojtja bele a sírást. Odanézett, sürgölődő asszonyokat látott, aztán az eltakart ágyon kitört a visszafojthatatlan zokogás, egy ordító, artikulátlanul lihegő hang - és kilökdösték őt a folyosóra. - Apa akkor értette meg, hogy vége, meg fog halni, amikor meglátta őt, aki évek óta messzire került.

Az életén kívül nem sokat köszönhetett apának. Jó emléke nem maradt róla - és még a halálára is rossz érzéssel, kis lelkiismeret-furdalással kellett visszagondolnia.

A meghíúsított házasságát soha nem tudta megbocsátani. Hogyan tehette azt vele és Andriszal?!

Apa - annak idején - egy kártyabarát hirtelen halála után kiskorú leánya gyámja lett. A rábizott pénzt a saját ügynöki hálózatába fektette, és amikor a leányka is állapotos lett tőle; szorult helyzetében elvette: ez volt apa és anya házasságának romantikus története. Még a nagymamánál egy veszekedésnél tudta ezt meg - az öregasszony sose bocsátotta meg a fiának, hogy gójt vett feleségül.

Mit akart hát apa? Miért akadékoskodott? Milyen erkölcsi magaslatról szónokolt?!

És Andris? Ő miért nem volt határozottabb? „Kivárjuk, amíg nagykorú leszel. Tudod, hogy én szeretlek, mit akarsz még?...” Mit akart? A maga életét élni.

Andrisból is elege lett. Ha nem menti ki otthonról, ha nem verekszi ki a házasságot - ő se kell. Fojtogatta a tehetetlenség. Hát neki már semmi se sikerül?

A Belügyminisztériumnál felvétel volt, vidéki munkára; a személyi nyilvántartásokat akkoriban kezdték rendezni. Megbízható embereket kerestek. Gál Sándorral elintéztette a MÁV-tól való áthelyezését: ez messzire viszi otthonától. Andrisnak már csak akkor szólt, amikor letette az esküt. És hónapokig nem jött Pestre, mert a fiú még sokáig nem akarta elhinni, hogy szakítottak.

Következő őszön a BM országos kulturális versenyén egy Koreáról szóló versét szavalták. A zsűri egyik tagja, egy kövérkés, szemüveges ember odalépett hozzá a szünetben, megdicsérte a versét: „Az ilyen alkotások jól mozgósítanak az imperializmus meggyűlölésére.” Biztatta, hogy keresse fel a lapnál. Ott, a titkárnő szobájában - mert Ernő a *Szabad Nép* szerkesztő bizottságának tagja volt - találkozott Gyurival, akit levágta magát melléje a fotelbe, hosszú lábát keresztbedobta, és minden teketória nélkül azt mondta:

- A bátyámra vár? Rá aztán várhatunk. Maga a legújabb esete? Hiába, öregszik, pipihús kell neki. Jöjjön, hagyjuk a fenébe ezt a fontoskodó mangalicát. Majd holnap megvágom, és a maga zöngeményét is átnyújtom neki. Na, jöjjön hát!

Mivel vonzotta Gyuri, hogy nem tudott szabadulni tőle? Miért ment hozzá, amikor egy év múlva, csak úgy táviratilag megkérte a kezét?

De miért kellett Gyurinak ez a házasság?

Mert a házasságuk sem segített Gyurin; újra és újra abbahagyta az egyetemet, fordításokat vállalt, vagy semmit se csinált, csak tengett-lengett, éjszakákon át ült a barátaival, máskor meg bezárkózott, három napig aludt. Néha megtáltosodott, rávetette magát a jegyzetekre, és lógó vizsgálóból letett egyet-egyét. De a diplomáig soha nem jutott el; az egyetem büszkeségéből, a nyelvzeniből, a matematikai zseniből - akinek éveken át tartották - alkalmi fordító lett.

Hogy megmentsen valamit a házasságából, szülni akart - de elvetélt. A második terhessége idején kórházban erősítették a szervezetét, de a hatodik hónapban mégis halott gyereket kellett kioperálni belőle. Ez a kudarc - mert gyereket Gyuri is akart - véglegesen azt jelentette: nekik együtt semmi se sikerül.

A válás részleteit már a Petőfi-köri gyűlések szüneteiben beszélték meg. Gyuri nyakig mászott a politikába, szervezett, felszólalt, állandóan rohant, beadványokat és kiáltványokat írt; az egyetemistacsoportok vezetője volt a vezetőségben.

Anya kórházba kerülése váratlanul érte. Októberben, egy második, súlyos szívroham után - mert apa bejelentette, hogy válni akar, régi szeretőjét feleségül veszi - azt hitték már, hogy nem lehet segíteni rajta. Így hát októbert és novembert, azokat a szörnyű hónapokat, a kórházba futkosás töltötte ki: ennivalót kellett szerezni és becipelni, ápolókat pénzelni, az orvosoknak könyörögni, és anyába lelket verni, hogy tartsa magát, szedje a gyógyszert, pihenjen, ne gondolkodjon. Fél napokat ült mellette, és próbált beszélgetni vele derűs dolgokról, szép emlékekről - amiket igazán nehéz volt kihalászni családi életükből.

Az Egyetemek Országos Bizottmányánál november másodikán megjelent egy börtönből szabadult csoport: egykori egyetemisták, akiknek lecsukásában, bizonyított kémszervezetének felszámolásában Gyuri egykor főszerepet vitt. A szökött fegyencek leköpdösték, és megfenyegették, hogy lepuffantják, „ha szabad világ lesz”. Ezután Gyuri bezárkózott, és mellbe lőtte

magát. A golyó csak a tüdőcsúcsot járta át, így novemberben a kórházból tovább folytathatta az ellenállás szervezését: röplapokat fogalmazott, matraca alatt valóságos irodát találtak. Átszállították a rabkórházba, és vádat emeltek ellene.

Gyuri legutolsó szeretője, Klári, akit sose állhatott, valóságos oltárt állított fel a szobájában Gyuri fényképeiből, személyi holmijaiból; hozzá járt fel, napokon át beszélgettek Gyuriról, ott ültek ők ketten a régi Szamovár társaságából, akiknek a legtöbb elszámolnivalójuk lett volna vele, és ehelyett vallást csináltak a ragaszkodásból.

Sikerült magát gyanússá tenni a nyomozók előtt. Ötvenhétben újra és újra „begyűjtötték”: április negyedikén, márciusban (a MUK jelszó idején: „Márciusban Újra Kezdjük”), bevitték augusztus huszadikán és november hetedikén. A kihallgatásokon kiderült ugyan, hogy Gyuri ügyeiről semmit se tud, nem is volt mellette, de ő konok ügyeskedéssel igyekezett belekeverni magát abba, amit épp a kihallgatóktól - felszavakból, elejtett megjegyzésekből - megtudott. Vállalni akarta a férjét, vállalni akarta a tetteit; nem hagyhatja cserben, amikor bajban van!

Apa közben hazaköltözött, mert a szeretője nélküle disszidált. Ha kiengedték a Fő utcáról, mehetett a családi káoszok kamrába. Az esti gimnáziumból kizárták. Állásából elbocsátották. Egy Pest környéki erdőgazdaság telepére végre felvették csemetefákat gondozni; napi négy órát utazott, és nyolc órát kapált. Ha volt egy kis szabad ideje, azt számítgatta, mikor jön valami nemzeti ünnep, hogy újra őrizetbe vegyék.

Az ötvennyolcas év áprilisa közeledett, a felszabadulás ünnepe, és az újabb „begyűjtés”.

Robi kijelentette, hogy felelősséget vállal érte. Amikor jött a nyomozó, Robi a lakásukon várta, hogy beszélhessen vele. A küszöbről, ahogy bementek a szobába, biztatón visszamosolygott. Ő a konyhában maradt. Nekidőlt a hideg falnak, örülni se tudott, sírni se. Csak azt tudta: valami befejeződött.

De hát miért kellett Gyurinak az a házasság? - tette fel magának azóta is a kérdést. Szerelmes volt? Megcsömörlött a futó kalandoktól? Pestre akarta segíteni őt? Vagy talán számított a fizetésére? Társként csak őt becsülte, mert túl kirafinálnak tartotta a többi nőt?... Talán Kuttyás Béla magyarázata az igazság.

Nemrég az utcán akadtak össze. Béla el akart suhanni mellette, de ő megállította, és rávette, hogy kísérje el. Béla mindig félszeg fiú volt. A régieket vették sorra, mert nem tudtak mit mondani egymásnak. Ernő ötvenhatban disszidált, Londonban él. Igen, Béla is kiment, de egy év múlva hazajött, most tanár Erzsébeten. Vakk („Emlékszel rá, Julika?” - „Persze, hogy emlékszem, hogy is kérdezhetsz ilyet!” - „Alig vakkantott, a nők nem figyelnek az ilyen férfira.” - „Béla, te magadról beszélsz, nem a barátodról.”), szóval Vakk nagymenő, a Közgazdaságtani Intézetben kutató, ki hitte volna?... Klári egy ideig még Gyuri szeretője maradt, de már férjhez ment valakihez, napközis felügyelő. Szabókát ötvenhétben halálra ítélték, a felkelők lapját szerkesztette, kegyelmet kapott, de aztán meghalt a börtönben. Amál az egyik Patyolat-fiókban szennyes ruhát számolgat; Eta bérelszámoló, együtt lakik egy kolléganőjével; Pofi vidékre költözött, egy erőmű főkönyvelője, megnősült, elvált, meghízott, lefogyott, boldog, boldogtalan, lehet választani, nem fontosak a részletek... Akár egy régi osztálytárssal, semmi igazi mondanivalójuk nem volt egymásnak.

Az Engels térhez értek.

- Emlékszel?

Béla hunyorgott, nézte a rügyező bokrokat, a tavaszi napon korzózó gyerekkocsis mamákat.

- Gyurit vártuk. Esett az eső. Sárga pulóverben érkezett.

- Ülünk le! - És Bélát is odakényszerítette maga mellé a padra. Az eddigi rossz érzése eltűnt. Ez a tér közös emlék. - Mondd, Béla, miért vett el engem Gyuri?

A férfi fel akart állni, de ő úgy tett, mintha nem venné ezt észre; Béla maradt hát, soha nem tudott mások akarata ellenére cselekedni.

- Kérdeztem valamit, Béla.

- Kutyát kellett volna tartania - motyogta a férfi, és a fejét oldalt tartva felnézett az égre. - Rólam mindig azt híresztelték, hogy kutyát tartok az albérletemben. Hát - az egyik megdögölt, a másik megszökött, a harmadik meg - mindegy... Azt szerettem volna, hogy legyen velem valaki. Legalább egy kutya. Ne sértődj meg, Julika: te Gyurinak ilyen kutya voltál... Beszélhetek őszintén?... Nem rád volt szüksége. Ahogy rám se, senkire sincs szüksége. Mindig magános volt, és az is marad. Ötvenhárom őszén volt az esküvő. Ugye? Ernő már bukott, bedugták a Párttörténeti Intézetbe. Felkavarodott minden, és zavaros lett Gyuri körül, és ő tudta, hogy önmagával kellene szembenéznie. Miért csinálta mindazt, amit csinált? Ötvenben szakított a szüleivel. Megtagadta önmagát. Vésztörvényszéket ült az egyetemen, a profok is tartottak tőle. És akkor egyszer csak rá kellett jönnie, hogy amit csinált, az hazugság volt, bűn volt és ostobaság! - ezt viseli el a legnehezebben egy okos ember. Akkor csodálkoztam a házasságán, téged meg is sértettelek, nem, ne tiltakozz, emlékszem rá jól... De kellett neki valaki. Aki megváltja őt, megmenti! Nagy szavak? Persze. Így semmit nem lehet helyrehozni... Csak a te életedet is elrontotta. Pedig talán mással - ha te máshoz -, és lett volna, aki - talán én is, mindegy... Ne hidd, hogy téged sajnállak. Vagy magamat sajnálom. Mindnyájunkat. Szerencsétlen nemzedék vagyunk. Háromszor ütöttek ki minket. Ez elfelejtethetetlen. Mert mikor felejtjük el a háborút? Soha. Az ötvenes éveket, a személyi kultuszt? Soha. Az ötvenhatos dolgokat? Soha, soha... Nekünk minden másként sikerült, mint ahogy megálmodtuk. Még a házasságaink is... Az ötvenes években nagy lehetőségek voltak, de nem használtuk ki. Mindig a nehezét választottuk, azt hittük, tőkét gyűjtünk magunknak, aztán, mint egy dupla vagy semmi játékban, ötvenhatban befuccsoltunk, és kezdhettük előlről... Te talán szerencsés vagy, újra tudtad kezdeni... Én azonban... Á! Undor! Októberben a város egyik fele meg akarta ölni a másik felét, novemberben ez a másik fél lecsukta a város egyik felét, aztán pár év múlva megbocsátott neki, kiengedte, és mára ez a város egyik fele is megbocsátotta a másik félnek, hogy lecsukta őt. És ez így megy, örökké húzkodjuk ide-oda a babarongyokat... Túl jó voltál te nekünk - Gyurinak ebben is szerencséje volt -, mert más talán - másnak az se sikerült, hogy észrevedd - ne kérdezd meg, hogyan értem ezt - nem tudom megmagyarázni...

Felugrott, köszönt, és már ügetett is el, ő csak bámult utána. Béla oldalazva sietett át a téren, vékony teste ide-oda ingott, mert olyan furcsán keresztbe-kasul rakta a lábait, mintha mások nyomába akarna lépni, hogy nyom se maradjon utána.

Arra ébredt fel, hogy melege van. A pizsama megsodródott a testén, felgyűrődött a mellére, és nyomta-szorította; azt hitte, ha egyet dob magán, megkönnyebbül - de alig tudott mozdulni. Juli úgy ráfonódott. A meleg is belőle áradt, akár álmában mindig úgy átforrósodik a teste, akár egy kisgyereké. Próbált elhúzódní tőle, rángatta a dereka alá keverődött paplant.

- Ébren vagy? - súgta erre Juli.

- Te is felébredtél?

- Nem aludtam.

- Mi a baj?

- Nem is tudom - susogta Juli, mintha az ellenséges sötétben nem merné hangos szóval elárulni magát. - Mintha valami a mellemet nyomná. Néha szúr.

- Miért nem alszol?

- Minden eszembe jut.

- Mindenféle rossz?

- Az is. De ha hozzád bújok, nincs semmi baj.

- Azért van ilyen melegem! - Aztán nem mondott többet, mert a hangja árulkodóan ingerült volt. Feküdt, nézte a sötétet. Tegnap is így nézte, tegnapelőtt is. Beüt néhány ilyen rossz éjszaka, nem alszik el, pedig aludnia kell. Reggel álmos lesz. Nem megy majd a munka. És amikor minden a körmére ég, kapkodhat lóhalálában, hajtja magát, és holnap éjszaka az idegességtől nem fog aludni... Aludni, aludniuk kell. - Bújj ide, Kiscica, aludj, és ne álmodj németeket kutyá...

... Én marha! Akármit mondhattam volna, csak ezt ne.

De Juli talán nem is hallotta.

Feküdt, nézte a sötétet. Már nem is próbált elaludni; holnap fáradt lesz, hosszú lesz az a nap, ebbe belenyugodott. Nem szerette az éjszakai virrasztásokat, mert Juli hiába szuszogott mellette, egyedül volt. Nagyon egyedül. Ilyenkor úgy érezte, hogy öregszik: ezekben a percekben öregszik, amíg csak fekszik itt, és nézi a sötétet... Először még nevetett ezen. Hogy mi nem jut az eszébe! De mégis, mit jelentenek ezek a rossz éjszakák? Ha egyszer felébredt, nem tudott újra elaludni. Ez új, ezt eddig nem ismerte.

Feküdt hát, nézte a sötétet. Ilyenkor eszébe jutott a következő nap. A munkája. Az Intézetben a csoportja. A munkatársai, akiket kedvelt és becsült, de akikre álmatlan éjszakákon dühösen gondolt: ők bezzeg nyugodtan alszanak, én tartom értük a hátam, hogy zavartalanul dolgozhassanak... Igazgatói tanács. Csoportvezetői értekezlet. Szakosztályi munkamegbeszélés. Pártvezetőségi ülés. KISZ-vezetőség patronálása. Klubprogramok vezetése. Döntőbizottsági tárgyalás. Negyedévi prémiumelosztás... Mindenről lemond. Hányszor elhatározta ezt! Egyszerű munkatárs lesz. A munkájával törődik csak, a munkájával. Hiába dicsérték mások, hiába hívatkoztak rá, ő tudta, hogy a munkája megfeneklett, szabadulnia kell a kötelezettségek szorításából, és dolgozni, dolgozni, mert mások megelőzik. Kevés az ideje. Rövidek a napok, Kicsúsztak alóla az évek. És szorongás tört rá, ha éjszaka álmatlanul feküdt, és nézte a sötétet.

Te mindig olyan nyugodt vagy - mondták neki. Mert hallgatott. Fegyelmezte magát. Mosolygott. Meddig lehet ezt csinálni? Sokszor kívánta, hogy legalább vegyék észre az ijedtségét, a szorongását. De ki vehette ezt észre? Ki ismerhette őt? Ki látott bele? Hová lettek a régi barátok? Mennyi barátja volt! Hogy szeretett beszélgetni! A munkájáról, a terveiről, gondolatairól, nőkről, a múltjáról, a környezetéről, a világról - mindenről. És évek óta milyen keveset beszél. Csak ült egy-egy régi barát mellett, ha véletlenül találkozni tudtak, és fölösleges dolgokat ismételgetett; annyi mindent kellene elmondani, olyan messziről kezdhetné a magyarázkodást, mert nem lehet, már nem lehet csak úgy folytatni a tegnapi abbahagyott témát - inkább el se kezdte... Hívj fel! Majd jelentkezem! Megkeressük egymást! Persze, egyszer már jó lenne kidumálni magunkat! Keressünk egy üres délutánt!... Ági, kérem, nem felejtett el telefonálni, hogy mégse várjanak délután? Ági, ideszólt az az elvtárs? - értem, azt üzeni, nem ér rá... Ági, kérem, mégis most gépelje le a munkatervet, és mondja le ezen a számon a megbeszélte találkozást. - Ez lett a barátságokból.

Mi maradt? Séta Julival. Bolondozás Julival. Hallgatta Juli meséit a hivatalról. Néha moziba futnak. Ha este feljön hozzájuk valaki, az akar valamit, vagy neki kell vele találkoznia. Így hát Julin kívül - ez az igazság - mindenki fárasztja. Mi ez? Öregedés?...

Juli nem is tudja, hogy mennyire kapaszkodik belé. Az örömeire gondolok, ha eléje tud menni, és várja a kapuban öt után, a mosolyára, az integetésére, a szeme csillogására gondol, ha rosszkedvű, Juli hangjára gondol: arra a hangjára, ahogyan csak vele beszél. Egy ember, akit csak ő ismer. Ha ketten vannak, átalakul, kinyílik. És az az igazi Juli.

Hogyan kezdődött ez? Mi is volt az első pillanat? - A nyomozót maga előtt tessékelte be Juliék szobájába, abban a félemeleti, idegen, sötét lakásban, és ahogy a küszöbről visszaneézett, a szűk kis konyhában, a gáztűzhelynek, támaszkodva már nem csupán egy ismerős nőt látott, aki kedves és okos, aki most szorongva pillog rá - de egy új ember állt ott, akiről megérezte, hogy rajta kívül soha senki más nem ismerheti meg.

És az esküvőn, a hirtelen toborzott tanúk között (másnap kellett Julinak beadni az egyetemi felvételi kérelmet), néhány baráttal, munkatárssal, akik nem értették, mi történik, és úgy gratuláltak a házasságához, mint egy önfeláldozáshoz - ott az esküvőn Juli remegéséből és a maga boldog izgalmából megint megérezte, hogy kapott valakit, akit csak ő ismer, aki csak az övé lesz, és akire tulajdonképpen neki van szüksége.

A legszívesebben eldugná, hogy mások ne férjenek hozzá. Eddig mindent megtett érte - most Juli következik. Segítenie kell - hogy elmúljon a nyugtalansága, az elégedetlensége önmagával szemben, ez az egész kínzó, zavaros, őrjítő rossz érzés, ami beleette magát a gondolataiba, az érzéseibe, elrontja az éjszakáit, tönkreteszi a nappalait, csak a kedvetlensége nő, rátelepszik, maga alá gyűri, hiába menekülne előle a munkájába, ott is utoléri, és ő csak ül, nézi maga előtt a tiszta papírlapokat, és üres a feje, aztán előbb a gyomra kezd remegni az idegességtől, a halántéka lüktet, a feje majd széthasad, és kávéat iszik, nyugtatót vesz be, lehajt egy konyakot, nem segít, semmi, csak nő, egyre nő a rosszkedv, ha nem akar senkivel összeveszni, hallgatnia kell, lefojtva minden indulatot, és ez még rosszabb, egyre rosszabb, már nem is dühös, nem is ideges, kedvetlen lesz, elveszti az erejét, csak teng-leng, szinte szédeleg a folyosón, nehéz a teste, alig bírja cipelni, és mégis nagy-nagy ürességet érez belül - alig várja, hogy öt óra legyen, mehessen Juli elé. De vele is egyre nehezebb bolondozni, Juli tele van a maga gondjaival, a hivatal, az ügyfelek, a bíróság, és ha panaszkodik neki, kineveti: ugyan, Macika, téged utolért a negyvenévesek neurózisa, ne hagyd el magad! Ilyenkor Juli is olyan idegenné válik, néhány napig mintha messze járna tőle, éjszaka felriad, úgy érzi, egyedül van, magára maradt, Juli nincs többé, az arcát se tudja felidézni, hiába erőlködik - egy másik arc tolakszik a helyébe: az anyjéé, ahogy utoljára ott a kórházi ágyon látta Juli anyját, ugyanazok a vonások, de öregen, reménytelen mozdulatlanságban, a homlok, az áll, az állkapcsok csontjai merev keretbe fogták a széteső arcot, csak a túl nagy, fekete szem élt még: mintha egy dobozban tartanák ezeket a szemeket, rettenetes... Néha arra gondolt, nem is Juli a beteg - hanem ő maga. Csak azt tudná, mi a baja? Orvoshoz kell mennie. Gyógyszert kap majd, pirula, pohár víz, lenyelni - és minden rendben lesz...

... Mintha Juli megmozdult volna: a karjai közt fekszik, lába a lábához simul, teste a teste mellett, és mégis, mintha távol lenne tőle, utána akart kapni - pedig mozdulni se tudott, annyira szorongatta.

- Ébren vagy?

- Igen, Macika.

- Megint rosszat álmodtál?

- Ne-em...
- Valami baj van?
- Ne-em...
- Magához húzta, talán megnyugszik.
- Aludj!
- Hány óra lehet?
- Megnézzem?
- Nem fontos. Ne gyújtsd fel a villanyt!
- Próbálj még aludni!
- Olyan furcsán szúr. Itt a mellcsont alatt.
- Rosszul feküdtél.
- És nehezen kapok levegőt.
- Kinyissam az ablakot?
- Nem, nem! Ne menj el! Félek.
- Mitől?
- Nem tudom. Hogy álmodom.
- Így is álmodsz. Egész éjszaka nyugtalan voltál.
- Néha hónapokig semmi. Aztán újra azt álmodom.
- Németek kutyákkal?
- Igen, mindig ugyanazt álmodom.

Ugyanazt, mindig ugyanazt. Mert nem lehet elfelejteni. Akkor már két napja nem ettek. Fent az épületben is csak sárgaborsó volt, egy papírsákban tartották; de Wohlné nem mert felmenni az alagsorból a tornaterembe. Emőke rohamot kapott az egyik bombázás alatt, azóta az ölében ringatja, mint egy babát, a lány fél napokat aludt, mozdulatlan mereven, és ha felriadt, habzani kezdett a szája. Ilyen súlyos rohama még sose volt. A lányáért való félelem teljesen elvette az asszony erejét. Ibi néni hiába célozgatott rá, hogy meg kellene próbálni a főzést, hiába kérte, hogy óvakodjanak fel, nem éhezhetnek, végül hiába próbált ráripakodni, hogy csak nem hagyja éhen veszni a gyerekeket! - Wohlné ült az ágyán (az ő matracát később hozták le, és csak a lépcső alá fért el, át kellett lépni rajta, ha valaki kifelé igyekezett), szorongatta Emőke fejét, előre-hátra himbálta magát, és apró, fekete szemével konokan, eszelősen bámult maga elé.

Kisgyuri akkor vállalkozott rá, hogy szerez valami ennivalót. Ibi néni rövidke tiltakozás után beleegyezett; hiszen az eddig is a fiú dolga volt, hogy a két kannában, amikor épp ki lehetett menni, vizet hozzon.

Ahogy kinyitották az ajtót, kintről erős lövöldözés és robbanások zaja hallatszott. De ha abban a kora esti félhomályban nem próbálja meg az élelemszerzést, huszonnégy órát kellett volna várni, amíg újra megkísérelheti. Különben is Ibi néni óvatosságát megtörte az éhség, a Wohlnéval vívott harc, és még az se jutott eszébe, hogy hogyan is tudna a fiú bármi ennivalót lehozni, amikor csak sárgaborsójuk van, nyers sárgaborsójuk?

Kisgyuri elment, és ők vártak, minden remény nélkül vártak, az egyetlen körte sárgán égett, néha megrázkódott, ha nem túl messze csapódott be valami lövedék, s utána jobbra-balra himbálódzott, aggódalmasan, mintha a fejét csóválná.

Kisgyuri egy óra múlva jött meg. Barna zacskókban kekszet és cukorkát hozott. Nem mondta, honnan, csak mosolygott. Ibi néni nem faggatta, szét kellett osztani az ennivalót.

Amikor már lefeküdtek, és fejükre húzták a takarót. Kisgyuri odasúgta: „Ezt csak neked hoztam.” Valami ragacsos dolgot érzett. „Mi ez?” „Kóstold meg!” Egy doboz cukrozott gyümölcs volt, felengedett a melegben, mert a fiú az inge alá dugta. Ették, ették, undorodásig majszolták a túl édes gyümölcsöt. „Honnan hoztad? Nekem elárulhatod.” Kisgyuri elsuttogta, hogy a szomszéd utcában van egy cukrászda, oda tört be. Már régebben kinézte magának. De mások megelőzték, az üzlethelyiség ki volt fosztva, csak kekszet talált és egy pult alá leesve azt a doboz cukrozott gyümölcsöt. Neki hozta.

Betört érte. És többet is tett. Kisgyuri halála után mesélték (talán magyar katonák is voltak ott), hogy a laktanyába járt vízért. De a németek csak akkor hagyták teleengedni a vödröt, ha „Heil, Hitler!” kiáltott. És énekelnie is kellett. Valami német dalt, mesélte a szemtanú. És Kisgyuri mindezt megcsinálta. Mindennap. Hogy vizet hozhasson. A németek körülállták, röhögték. Tetszett nekik a cirkusz. Azok állták körül, és röhögték, akik végül megölték. Talán dühösek voltak rá, mert megtette, meg tudta tenni, hogy engedelmeskedjen a megalázó parancsnak. A többieknek víz kellett. És Kisgyuri énekelt. Neki erről soha egy szót se szólt. Este a pokróc alatt, amikor susogtak egymásnak, igazán elmondhatta volna. Talán könnyebb lett volna másnap megtennie. Vagy nehezebb?

Kisgyuri elvesztése után megszökött az iskolából. Anyát kereste, őt akarta megtalálni.

Az üres utcán elfogta egy járőr. Valami laktanyába vitték. Sírt, kapálódzott, puskatussal verték a hátát. Aztán bedobták a pincébe.

Rengeteg foglyot zsúfoltak be a sötét pincébe. És egyre újakat hoztak. Már állni is alig tudtak. Nem emlékszik rá, mikor esett össze. Amikor magához tért, olyan furcsán lebegett, valami kemény nyomta a derekát, a hátát, és a lábát egy kéz markolta át; kinyúlt oldalra, s valakinek a fejét fogta meg. - Már nyúlkál a gyerek - hallotta. - Akkor nincs baj - mondta egy másik hang -, tartsuk csak, mert eltiporják. - Megijedt, amikor megértette, hogy a levegőben van. A foglyok a fejük fölé emelték.

Amikor a pincéből kihajtották őket (másnap történt ez? - egy hét múlva? - vagy talán csak egy óra telt el odalent?), éjszaka volt. Egyetlen lámpa pislogott a hosszú folyosón.

A fal mellett kellett sorakozniuk. Egy férfi meglökte. - Ne állj be a sorba, kislány, tűnj el, ha jól akarsz!

Gyenge volt, remegett a lába. Végigvánszorgott a sor mögött, a falhoz lapult. Elment egy nyilas mellett, az ránézett, de nem szólt.

Aztán a laktanya udvarán topogott. A téli éjszakában előtte vezették el a foglyokat. Utánuk ment, ki a kapun. Az őr kiáltott valamit, az egyik fegyveres kíséző visszanézett rá, és intett, hogy futás utánuk; de nem ért rá szemmel tartani, a foglyokat kellett figyelnie. Ő pedig befutott az egyik mellékutca.

Reggelre egy kórházhoz ért. Az alagsorban a betegek közé fektették le. Elaludt, és amikor kiáltozásra ébredt fel, azt hallotta, hogy itt vannak az oroszok.

A kórház havas kertjében egy keményre fagyott, német katonahullán ült, és fekete, orosz kenyeret rágott. Nézte a pufajkás katonákat, és nem érzett semmit. Örülnie kellett volna. Akkor ott nem örült. De amikor évek múlva a VIT-en meglátta a komszomolisták vörös selyemzászlóit, hirtelen nagy-nagy forróság öntötte el, és elájult; a járda szélén ülve tért magához, emberek álltak körül, a hóna alatt fogták, az arcát pofozgatták. Mi a baja? - kérdezte egy férfi, és értetlenül bámult rá.

Az első baba, akivel gondtalanul játszott, az öccse volt. Anya azt akarta, hogy Józsinak kereszteljék, de akkor ő volt az egészséges, az erős, ő parancsolt, és Gyuri lett a baba neve, hogy mindig Kisgyurira emlékeztesse. Két év múlva meghalt az öccse, soha nem erősödött meg; anya nem tudta szoptatni, gyenge fiúcska maradt.

Kisgyuri. Milyen volt az arca? Nem emlékszik. Mintha. Robira hasonlított volna.

... A sor végén topogtak le a pincébe, és már csak egy fekvőhely volt üres.

Akkor néztek először egymásra Robival; a fiúnál is pakk, könyvek a hóna alatt, és sután vigyorgott. Talán rajta nevet. Ibi néni furcsán pislog rájuk sokdioptriás szemüvege mögül, és az egyetlen körte fényénél is látni, hogy májfoltos arcán sötétebbek lesznek a foltok. Aztán kis, zavart hallgatás után azt mondja: „Meglesztek ti, kedveseim, ketten is.” Ránéz: „Hiszen te csak tízéves vagy, igaz?” Nem érti, miért fontos ez, de bólint. „Te pedig, mert már nagy fiú vagy” nyúl vénlányos félszegen Robi karjához, „vigyázz Julikára is”. És gyorsan továbblép.

Ő erre egyszerre megnyugszik. Vigyázni fognak rá. A füle hallatára mondta Ibi néni. Külön egy nagy fiút jelölt ki, hogy vigyázzon rá.

Kíváncsian, hálás várakozással néz őrzőjére. Robi vigyorog, végre eszébe jut egy kérdés: „Neked nincs csomagod?” Büszkén bólint, hogy van, és a felöltő alól (akkor még megvolt a kék felöltője) kihúzza Zürzabellát, a gyönyörű négerbabát.

Aztán lefekszenek, lámpaoltás után Robi átkarolja, mert hideg a keskeny folyosó, kevés a pokróc, és egymás testmelegében elnyomja őket az álom...

A napok sötétségben telnek el, mintha nem lenne reggel és délelőtt; egyetlen éjszaka az életük.

Egy nap kis csend következett be. Mióta szorongtak odalent a sötétben? Az örökkévalóság óta. Ibi néni kinyitja az udvarra nyíló ajtót, odaállhatnak a felfelé vezető lépcsőre, de kilépni nem szabad.

Friss levegő árad be. Ők tolongnak a lépcsőn, bámulnak ki. Délután van, finom szürkület ereszkedik lefelé. Észreveszik, hogy az iskola másik szárnyán, a lapos tetőre erősített vöröskeresztes lobogó lecsuklott. Pedig annak kellene megvédeni őket a bombázástól. Wohl bácsi indul, hogy a helyére tüzze. Valaki segítség kéne - néz vissza. Robi persze készségesen mozdul, ellép mellőle, és furakszik a gyerekek között fel a lépcsőn. Tolakszik Robi után, hogy a nyomában maradjon, de az ajtónál Ibi néni átkarolja.

Így levegőznek ott, és lesnek ki az alkonyatba hosszú, mozdulatlan percek át. Még meg se pillantották a tetőn Wohl bácsit és Robit, de túlról, a laktanyák felől, már németül ordítanak rájuk. Katonák bújnak át a drótkerítésen, az orruk előtt robognak el a nagy csizmák. Ibi néni csak annyit mond: „Jaj, istenem!”, és szorítja őt magához görcsösen. El akar szaladni, futni Robi után, vergődés közben elejti Zürzabellát, a porcelán ropog a talpa alatt. A németek már a tetőn vannak. Nem nehéz kitalálniuk, mit rejt a vöröskeresztes zászló, csak végig kell nézni a gyerekeken. Az éjszakai bombázás miatt amúgy is eszüket vesztett vadak; Robira nem is lőnek, csak rugdossák a sikongó fiút, amíg át nem bukik a tető szélén.

Az épületek között, valahol a laktanya udvarán, kutyák ugatnak, felizgulva az odáig hallatszó ordítózástól. Felháborodott, mély hangú ugatásuk közben Ibi néni visszatuszkolja őket a pincefolyosóra, és becsapja a kijáratí ajtót.

Az az ugatás a falakon át, az évtizedeken át máig elhallatszik.

És ilyenkor futnia, rohannia, menekülnie kell, csak hogy a lába nem akar mozdulni, s már mögötte dobognak a csizmák, a lába nem mozdul, pedig az erőlködéstől a fogát csikorgatja, de a lába nem mozdul, nem és nem és nem -, a mellében kíméletlen, elviselhetetlen szúrás érez, és....

Nyöszörgésre riadtam fel, de még mielőtt felébredtem volna, egy meleg hullám viaszosodott az álomba;

aztán ismét felriadtam, vagy talán csak azt álmodtam, hogy felébredek - megint a nyöszörgésre; tudtam, hogy ébren vagyok, és tudtam, hogy álmodom, csak azt nem tudtam, mennyi idő telt el, percek vagy órák, vagy éppen semennyi sem? - talán még az előbbi meleg hullám húzott-sodort magával lefelé az álom öntudatlanságába, és mintha feneketlen mélyre süllyednék, újra elengedtem magam, s már megint majdnem elnyelt a kábultság, amikor finom-halk ropogást és csikorgás hallottam (túl ismerős hang ez, gyűlölem!), és ettől dühös lettem, előbb lettem dühös, mintsem felébredtem vagy elaludtam volna - mert az álom is mindig azonnal elszáll, ha a feleségem alvás közben a fogát csikorgatja;

és ébren vagy álomban, de a megszokott mozdulattal kinyúltam, felkattintottam a falikart - a sarokrekamié másik szárnyán ott feküdt Juli, a párnánk összeért, s ahogy föléje hajoltam, megcsapott a hajszesz, a lehelet és a paplan melegébe befűledt test párája, „hömmö-mimmö-möö” nyöszörögte, mert megérezte, hogy a fejét simogatom: rövidre vágott haja nedves volt, agyonizzadta magát félelmében, aztán a szemhéja lassan felnyílt, s a szeme homályos, mintha víz alól nézne ki, elfordult a lámpafénytől, a paplan és a párna közé veszve nagyon halkán és nagyon messziről dünnyögte: „Oltsd el, megint azt álmodtam, néha hónapokig semmi, aztán minden éjjel jön, már utálok aludni”;

de mert tudtam, hogy ébren vagyok, és tudtam, hogy álmodom, nem törődtem vele, mit beszél, csak dühös voltam; mert fájt a hátam; a vállam, az ízületeim, elfeküdtem a nyakam, zsibbadtra nyomtam a karom, a fejemben kásás fáradtság ülepedett le, a koponyám mintha egy grízzel teli lábas lenne, a halántékom majd kiszakadt - az az éjszaka mintha öröktől fogva tartott volna, bár felkelhetnék, bár aludni tudnék, mindegy, minden mindegy, de a felkelés is, az alvás is olyan megoldhatatlan feladatnak látszott;

pedig ébren is, álomban is tudtam, hogy a felkelés máskor vidám cirkusz nálunk, Juli mindjárt ébredés után megkérdezi: „Ma milyen nap lesz?” - de a kérdésre választ se vár, tudja, hogy azt ki kell még csikarni, lenyúl hát, bekapcsolja a parketten heverő táskarádiót, bömböl a zene, Juli, hogy biztassa magát, ébresztőt is énekel saját magának: „Álomszuszek ébredj, hasadra süt a nappppp, nem lá-tod, nem lá-á-á-tod a víg-ka-kuk-kokat”, és ha ez sem ad elég erőt, kinyulázkodik, a szőnyegről, a fotelből összeszedi az állatait: Möt, a nagy barna medvét, aki ha a hasát nyomják, azt mondja, hogy „möö”, a tigris, akit a pofaszakállja miatt Ferenc Józsefnek nevezett el, Jeromost, a gumizsírát és a méter magas, piros fülű, csokornyakken-dős nyulat, doktor Káposztás Benőt, aki rangidős jogtanácsos a családban, s ezért példakép - körberakja velük az ágyát, hiába szólom: „Juli, miért nem kelsz fel?” „Hát nem látod, Macika? Ez a Möt itt ül az ágyam szélén, nem bírok kibújni belőle!” „Lök le a nyavalyást.” „Hogyne! Ráesik a rádióra, és a bömbölős megsértődik, kicsit erősebbre is csavarom, nehogy azt higgye, rá nincs szükség”, bömböl hát a rádió, a szomszédban is bömböl, alattunk is, az utca túloldalán is, az egész városban bömbölnek a rádiók, „Húzzál ki az ágyból!” bömböl Juli

is, és kihúzom, karja a nyakamban, csimpaszkodik rám, addig rázogatom, amíg talpra áll - és megyek a fürdőszobába, zuhog a fürdővíz, vissza a szobába, ágyazok, ki a konyhába, reggelit készítek a rezsóra, és Juli mindenhová botorkál-caplat-csoszog utánam, nem segít, csak útban van, álmosan tántorog, lecsúszó pizsamanadrágját fél kézzel fogja (olyan ügyetlenül rángatja, hogy mindegyikben elszakadt a gumi), és kérdezzgeti fáradhatatlanul:

Ma milyen nap lesz? - mamilyennaplesz? - mamilyen...?

az ajtókat végig nyitva hagyja maga után: az előszobában a két, egymás mellé állított, fehér ruhásszekrénynek mind a hat ajtaját kitarja öltözéshez, a szemben levő mellékhelyiségek ajtajait is nyitva hagyja, és akár egy elvarázsolt kastélyban, felesleges és sehová sem nyíló ajtók lengenek előttünk, mögöttünk, körülöttünk, ha az egyiket meglöki, az nekikoppan a másiknak, ha hirtelen megfordulok, nekiütközök, Julinak ez tetszik, bujkál közöttük, nevet, „Hahó!” - kiabál valahonnan a szekrényből, nem látom őt, aztán felbukkan, megint eltűnik, a nadrágját fél kézzel fogja, de ha egy ajtó eléje csapódik, a karját riadtan rántja az arca elé, a pizsamanadrág csúszni kezd, sikkant, utánakap, felrántja gömbölyű hasára, és bukdácsol tovább céltalanul, „mamilyennaplesz?” kérdezzgeti az ajtók mögül, már kombinében forog, behajol a szekrények mélyére, ahol magas halmokban gyűrődnek a holmijai, nylonzsákokban a fehérneműk, polcokra begyúrva a kardigánok és blúzok, akasztók végtelen során a ferdén felaggatott ruhák - közöttük keres, kotor, kavar, ráncigál, bugyi után kutat, harisnyát üldöz, fél pár összeszáradt cipőt emel ki valahonnan, s az ide-oda lökdösött akasztók fémkampói összezörrennek a rúdon, a kisestélyi a fejére szakad, az esőkabát ingerülten zizeg, a felaggatott szoknyák huppognak, ahogy csapdos közöttük, ki akar keverődni a ruhák alól, és miközben hadakozik, újra és újra és újra megismétli a kérdést:

mamilyennaplesz-mamilyennaplesz-mamilyennaplesz;

pedig csak amikor reggelihez ülünk a konyhában, akkor van idő beszélgetésre: „Ma milyen nap lesz?” - „Nem tudom, Kiscica.” - „Felhívsz fél ötkor?” - „Bent leszel?” - „Délután bent.” - „És délelőtt?” - „Bíróságom vagyok.” - „Hány tárgyalásod lesz?” - „Hamar végzek, együtt ebédelhetnénk.” - „Nem tudok odamenni, tizenegykor értekezlet.” - „Párt-KISZ-micsoda értekezlet?” - „A szövetségben.” - „Jaj, azt nem szeretem, ott sokat dumáltak, és onnan elcsámbo-rogsz a haverokkal, nem jössz elém, az ilyen értekezletet nem szeretem...” - „Hát melyet szeretsz?” - „A párt-KISZ-micsodát, annak hamar vége van.” - „Szóval ebéd után visszamész, és fél ötkor a hivatalban vagy.” - „Felhívsz?” - „Ha nem hívlak, ötkor eléd megyek.” - „Jóóóó!” - kiált Juli, mert mellette bömböl a táskarádió, s nyomaték kedvéért bicceget borzas, fekete fejével, közben buzgón eszik, az ujjai zsírosak, összekeveri a szörpöspoharat, és kézháttal tuszkolja hátra homlokáról a haját;

de ébren vagy álomban is tudom, hogy az átvirrasztott éjszaka után nem lehetünk majd vidámak, piszkáljuk csak az ételt, a tojás a serpenyőben megdermed és szétmázolódik, Juli a hideg narancsszörptől megborzong, s visszaköpi a pohárba, és egyszer se kérdezi meg, hogy „mamilyennaplesz”, csak azt dünnyögi: „Simogasd meg a szemem, úgy szúr!”, és mellé állok, ujjheggyel simogatni-masszírozni kezdem a szemét, a borzas fejét a hasamnak támasztva nyögdécseli: „Ez jó, ez nagyon finom, ne haragudj, Macika, hogy miattam rossz éjszakánk volt, velem kellett virrasztanod.” - „Ez a dolgom” - mondom én. „Néha azt gondolom, hogy a legfőbb dolgom, életem igazolása, hogy a férjed vagyok.” - „Ne csúfolódj” - próbálja Juli elkapni a fejét, de nem engedem, fogom, szorítom magamhoz, mert a kobakjának, a hajának, a bőrének, az alvásszagának, a testmelegének, az álmos fáradtságának, az egész testének, mindenének, teljes valójának, a létezésének akarom megmondani: igenis, én csak cipőkanál vagyok, hogy te belebújj ebbe a szűkös világba, és én boldogan vagyok melletted cipőkanál! - Juli mégiscsak hátrarántja a fejét, gyanakodva pislog fel rám: „Haragszol az éjszaka miatt, és

gúnyolódsz?” - hogyan tudnám megnyugtatni, ahogy fáradt arcára nézek, a rémület szorítja meg a torkom, mert ez az arc kicsi, jelentéktelen, szinte nincs is, a homlok, az áll, az állkapocs csontjai kemény négyszögbe fogják, csak a tompa fényű, fekete szeme él még, mintha egy dobozban élne ez a szem - és ez rettenetes és ijesztő;

Juli, Kiscica, Kisbogár - szólongatom -, Tündike, Tündibündi, Ebadta, Tücsök, Cinke, Kócos, Mirrmurr, Nyuszika, Cincér-pincér, Macsekocska, Copfos, Pötyi, Miau, Picuri, Koszmalac, Duci, Dirmi-dörmi, Pocegér, Gombócocska, Bumbáska, Makk-kétszem, Libakacsa, Brim-mecske-brummocska, Gazika, Murcika, Cibere, Cinca, Pacika, Majmika, Napocska, Pampam nyuszi, Ketchup, Töpörtyű, Bütyök, Malacka, Észkombájn, Ribizli, Bambika! - de azok a nagy fekete szemek mintha csak egy dobozban élnének, magukra, magukért, önmagukban;

tudom, hogy ébren vagyok, tudom, hogy alszom, tudom, hogy mellettem fekszik, és mégse találom, hiába tapogatom végig az ágyat, a párna, a paplan még az ő testétől meleg, és mégis egyedül fekszem itt; nem vele, csak az emlékével: én vagyok a Trom-trom-trombi-trombitás - ma hallottam a legújabb viccet - húzzál ki az ágyból! - vonatozzunk körbe a szobában! - mi egy igazi család vagyunk - úgy szeretek mi lenni - mindig ugyanazt álmodom, németek kutyákkal - milyen lesz az, ha a lábam is doktor lesz, még a seggem is - én azóta vagyok gyerek, amióta veled élek, most vagyok gyerek - ma milyen nap lesz, mamilyennap lesz - minden este bölcs pesszimistán fekszem le, és reggel naivan kelek fel - süt a nap, süt a nap, a Cica meg megharap - imádom a napocskát - Fejérné bement a fürdőszobába, csak pár holmit akart kilötykölni - szét fognak minket ültetni, az lesz a vége -

uramisten, csak nem ültettek szét minket?! - hiszen a világ már jó, Juli megjavította, csak úgy mellékesen, két bolondozás között, az emberek köszönnek egymásnak, éjszaka nem dobognak, nem magnóznak, nem tévéznek, reggel nem rázzák egymás fejére a porrongyot, a lábtörölt nem rúgják el a szomszéd ajtaja előtt, az újságot nem lopkodják ki az ajtóból, egymás gyerekeit nem pofozzák, a magukét iskolába küldik, a tanárt nem sértegetik, a rendszert nem szidják, nem cigányoznak, nem zsidóznak, nem seftelnek külföldi cuccokkal, éjszaka nem vizelnek a házfalra, fizetés nélkül nem lépnek meg az önkiszolgálóból, nem mérgezik meg az eltartási szerződést kötött öregasszonyt, nem dugják állami gondozásba a mamát, az albérlőt nem verik, a főbérlőt nem rágalmazzák - Juli jogesetei már csak furcsa példák az egyetemi jegyzetben, a LEX JULIAE minderről már múlt időben ír, az országgyűlés kétórás néma felállással emlékezett meg Juli munkájáról;

nem ültethetnek szét minket! - tudom, hogy ébren vagyok, tudom, hogy álmodom, tudom, hogy reggelit kell készítenem a rezsón, egy nagyobbacska serpenyőben sül az a húszezer tojás, amit eddig megettünk, két mázsa szalonnát aprítottam alája, öt hektó narancslevet öntöttem a poharakba, Juli bömbölteti a táskarádiót, eszik, arca, keze csupa zsír, összemaszatolja a poharakat, kondérban fő a fekete, már habot vet, szagot ereszt, én mindent megtettem érte;

megfogtak maguknak a zsidók! - mondták a rokonaim, evvel se törődtem, csak mosolyogtam, pedig szőke, fehér bőrű, komoly, szép asszonyt kívántam mindig feleségnek, és mégis Julit szerettem, Julit akartam megismerni, megmenteni, megszabadítani az emlékeitől, a németektől, a kutyáktól, az álmatlan éjszakáktól, a rossz álmoktól, és kértem, hogy meséljen, mondjon el mindent, de mégse kértem eléggé, talán nem is voltam igazán kíváncsi a múltjára, elhittem, hogy nem akar beszélni róla: jaj, Macika, beszélni se szeretek róla, beszélni se tudok róla, már beszélni se tudok róla, már mindent elmondtam, az ötvenes években annyiszor elmondtam, akkor jó volt ezt mondani, szerették hallani, és elkoptak a mondatok, szabványduma lett az életemből, annyi felszólaláson mondtam el, annyi agitáción mondtam el, annyi szemináriumon mondtam el, hogy már magam se hiszem, hogy igaz volt, talán Kisgyuri se volt, én találtam ki, talán nem lett volna szabad túlélnem, nem illett, és a vöröskeresztes iskola, az éhezés, a

katonák, a sebek a testemen, az orosz orvos, a fekete kenyér mind-mind csak az én rossz álmom, ne is beszéljünk róla;

tudom, hogy ébren vagyok, tudom, hogy álmodom, tudom, hogy nem lett volna szabad Juliba kapaszkodnom; tőle várni segítséget, biztatást, megértést, elég volt neki a maga baja, az enyém volt az a csepp, amitől túlcsondult a pohár, ezt már nem tudta elviselni, mert én se tudtam, hogy mit is várok tőle, csak kapaszkodtam belé, csak kapaszkodtam Juliba;

tudom, hogy ébren vagyok, tudom, hogy álmodom, tudom, együtt öregedtünk meg, együtt vagyunk gyerekek, halottak is együtt vagyunk, mélytengeri halak vagyunk, két porszem vagyunk, virág és levele, felhő és árnyéka, együtt voltunk az idők kezdete óta, ahogy az az egyiptomi nő és pálmalegyezős szolgája, akiket egy piramis falfestményén fényképeztek le, mennyit neveltünk rajta, mennyit emlegettük, hogy az egyiptomi nő fitos kis orrával, cseppnyi arcocskájával, a nagy szemével, gyönyörű fülkagylójával pont olyan, mint Juli, és a gömbölyű fejű, meredten figyelő, buzgó szolga meg énám hasonlít - mindent megtettem érte, engem ne vádoljon senki, csak az apját, az anyját, a szomszédokat, Nyuszi nénit, Kisgyurit, Andrist, Gyurit, Ibi nénit, Mária nénit, Gál Sándort, a barátokat a Szamovárból, a munkatársakat, akik vele dolgoztak, azokat az éveket, amikor a férjéért akarták becsukni, az apjáért akarták félreállítani, a fajtájáért akarták kiirtani, most jöjjenek, mind jöjjenek ide, és segítsenek, aki egy évet, egy hónapot, egy percet vett el az életéből, adja vissza, adja vissza neki;

tudom, hogy álmodom, tudom, hogy ébren vagyok, ha kell, én is németeket álmodok és kutyákat, de mégis inkább Julival álmodom, vagy felébredek, és szorongok érte, mert ő az én történelmem,

csak azt nem tudom az ilyen rohadt éjszakán, hogy ébren vagyok vagy álmodom, és van-e remény?

1970